

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra pomocných věd historických a archivního studia



Jakub Kaiseršat

**JUDr. Bedřich Schwarzenberg (1862-1936),
významná osobnost českých dějin 19. a 20. století**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

PRAHA 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Poděkování

Mé poděkování za ochotnou pomoc, cenné a podnětné rady, věnovaný čas, odborné vedení a především velkou trpělivost patří zvláště vedoucímu této práce, doc. PhDr. Jiřímu Šoušovi CSc., a také mým kolegům ze Státního oblastního archivu v Třeboni, jmenovitě PhDr. Václavu Ramešovi, PaedDr. Laděně Plucarové a Mgr. Zdence Kociánové.

Obsah

Úvod.....	5
Stručný nástin dějin rodu do počátku 19. století	17
Schwarzenbergové na Hluboké (primogenitura).....	24
Schwarzenbergové na Orlíku (sekundogenitura)	34
Karel I. a jeho synové.....	35
Vývoj nemovitého vlastnictví orlických Schwarzenbergů do konce první pozemkové reformy	42
Bedřich Schwarzenberg.....	45
Rodina	45
I. Rodiče	45
II. Sourozenci a ostatní příbuzní	54
Osobní život	63
Veřejná činnost.....	82
I. Působení v politice	82
II. Působení ve významných organizacích	98
Závěr.....	100
English Summary	103
Seznam pramenů a literatury	105
Obrazová příloha	109

Úvod

Studium sociálních elit představuje nezbytnou součást moderní historiografie.¹ Primárně nám slouží k co nejlepšímu pochopení nejen politických událostí, které se v řadě případů odrazily v sociálním a hospodářském vývoji lidských dějin. Zájem historiků je pochopitelně dán logickou úvahou - kdo určuje další směřování národů, států, regionů a potažmo celé společnosti? Právě úzká skupina lidí, třímající ve svých rukou většinu mocenských prostředků. Vůdčí vrstvou společnosti představovala v posledních několika staletích evropských dějin šlechta neboli *nobilita*. Toto slovo pochází z latinského *noscere*, tj. *znát* a přeneseně *býti veřejně známým*. Signifikantní pro šlechtice devatenáctého věku byla historická tradice, zosobněná především erbem, titulem a majetkem. Čím dříve jednotlivec těchto symbolů nabyl, tím větší díl na veřejné moci zpravidla žádali jeho potomci. Nejen ve střední Evropě se však musela šlechtická obec v průběhu devatenáctého století vypořádat s celou řadou změn. Neurození, avšak bohatí, se začali stále důrazněji hlásit o slovo ve společnosti a aristokraté již pozbývali svého výlučného postavení absolutní elity. Zejména po roce 1848, ale i předtím, se setkáváme se snahou nepřipouštět k výsadním právům nikoho jiného, než jen toho, kdo se pro privilegia narodil; pokud ale k tomu mělo přesto dojít, pak jen pomalu.² Stará rodová šlechta rakouské monarchie se dívala spíše s rozpaky na řadu

¹ Jde zejména o následující studie: BEZECNÝ, Zdeněk – LENDEROVÁ, Milena, *Proměny elit v Čechách 1780-1914*, Studie k sociálním dějinám 3, 1999, s. 35-39; LENDEROVÁ M. a kolektiv (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003; František SVÁTEK, „Staré“ a „nové“ elity v českých zemích ve 20. století, in: Česko-slovenská ročenka 1996, Brno 1996, s. 107-114; Jiří ŠTAJF, *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí*, Praha 2005; Gernot STIMMER, *Eliten in Österreich 1848-1970*, Wien 1997;

² K tomu výstižně Rudolf BRAUN, *Konzeptionelle Bemerkungen zum Obenbleiben: Adel im 19. Jahrhundert*, in: Hans-Ulrich WEHLER (ed.), *Europäischer Adel 1750-1950*, Göttingen 1990.

průmyslníků, vojáků, vzdělavců a vysokých státních úředníků povýšených do šlechtického stavu. Na druhé straně však postupně roste počet těch, kteří se hlásí o svá politická práva, aniž by usilovali o získání nobilitačního diplomu. Snaha o udržení svébytných šlechtických práv, respektive alespoň části z nich, se táhne jako dlouhá nit celým devatenáctým stoletím a představuje důležitý aspekt, který tradiční nobilitu určitým způsobem sjednocoval.

Ke starobylým aristokratickým rodinám, postavených před výše uvedené problémy, patřili i Schwarzenbergové, starý německý rod, usazený od druhé poloviny sedmnáctého století v Čechách. Nejvyšších met dosáhli členové knížecí rodiny právě v bouřlivém devatenáctém století, kdy na scénu českých a v některých případech i evropských dějin vystupuje několik postav nosících jméno Schwarzenberg.³ Patřil mezi ně i JUDr. Bedřich Schwarzenberg z orlické linie rodu, známý podle svého sídla také jako „tochovický pán.“

Princ Bedřich se v průběhu života velmi aktivně zapojoval do veřejného dění – jeho původ ostatně takové jednání předurčoval. Vystupoval vždy jako český šlechtic, což mu umožnilo přímo se účastnit českého národního života a tím v konečném důsledku působit na vývoj našich dějin. Přestože je Bedřich Schwarzenberg obecně chápán jako významná historická osobnost, postrádá současná česká historiografie komplexnější práci, která by posunula úroveň poznatků o tomto významném muži za hranice krátkých a několik desítek let starých biogramů.⁴ Předkládaná diplomová práce se však v žádném případě nesnaží být vyčerpávající biografií; takové zpracování ostatně náleží profesně zkušeným, nikoliv

³ O významných členech rodu a dalších schwarzenberských „reáliích“ pojednávají stručně následující kapitoly této práce.

⁴ Jde o příslušné partie v syntézách Karla SCHWARZENBERGA a Antonína MARKUSE citovaných v příslušných poznámkách a Seznamu literatury.

začínajícím historikům. Autor zde, obrazně řečeno, předkládá pouze základní „kostru“, na kterou je možné, prostřednictvím hlubokých dílčích analýz připojit jednotlivé „tkáně.“ Práce, vzniklá především na základě studia osobní pozůstalosti Bedřicha Schwarzenberga, se snaží v chronologicko-tématickém pojetí sledovat životní příběh šlechtice přelomu devatenáctého a dvacátého století a blíže popisuje a interpretuje jeho nejpodstatnější okamžiky.

Práce je rozdělena do několika kapitol. Součástí úvodu tvoří bližší popis důležitých pramenů a literatury. Vlastní práce začíná stručnou statí o dějinách rodu Schwarzenbergů, která je podstatná pro pochopení významu a postavení knížecí rodiny v tehdejší společnosti. Se stejným záměrem se přistupuje i k výkladu o rodině Bedřicha Schwarzenberga, a to jak v užším, tak i širším slova smyslu. Genealogické exkursy slouží k poznání rozličných příbuzenských vztahů ovlivňujících celou aristokratickou obec. Z rodinných příslušníků si pak zasloužili pozornost především ti, jejichž činnost ovlivnila myšlení a jednání schwarzenberského prince. Kapitola zachycující zásadní události v životě tochovického pána se rozpadá do dvou partií. První se věnuje osobě Bedřicha z hlediska jeho osobního života od jeho narození přes sňatek až po smrt. Druhá se pak snaží poukázat na široké aktivity Bedřicha Schwarzenberga, zvláště na poli politickém a hospodářském, které nám umožňují jej označit, jak ostatně stojí v názvu práce, významnou osobností našich dějin devatenáctého a dvacátého století. Nezbytnou součástí každé diplomové práce bývá zpravidla obrazová příloha. V tomto případě představuje obrazový materiál nejen průřez Schwarzenbergovým životem, ale také ukázkou jedinečného bohatství rodinného archivu schwarzenberské sekundogenitury.

Z hlediska historických metod se jeví jako nejučelnější induktivní přístup, při kterém historik postupuje od rozboru jednotlivých pramenů k obecným závěrům. Zcela nezbytná je také komparativní metoda, v našem případě dobře využitelná při srovnávání postojů a jednání Bedřicha a jeho bratra Karla. Práce se v určitých partiích dotýká i mikrohistorie; na základě archivních pramenů a pramenů memoárového charakteru si tak všímá tzv. každodennosti.

Nyní přistupme k základní charakteristice nejdůležitějších pramenů a příslušné literatury. Vlastní pramenná základna diplomové práce se nejvíce opírá o fond Rodinný archiv orlických Schwarzenbergů uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Dochované šlechtické archivy zpravidla obsahují celou škálu písemností, rozdělených do základních oddělení; obvykle jde o materiál týkající se rodu všeobecně, osobní pozůstalosti jednotlivých členů rodu, archiválie vztahující se k cizím šlechtickým rodinám, umělecké sbírky, soudobou dokumentaci, rodinné fotografie a další.⁵ V případě zkoumání životního příběhu jednotlivce slouží za nejvydatnější zdroj informací jeho osobní pozůstalost. Pečlivě uspořádané písemnosti, jejichž autorem či příjemcem byl Bedřich Schwarzenberg, tvoří souvislou řadu dvaceti jedna archivních kartonů spisů, osmi kartonů dopisů, a dvaceti zvláštních archiválií uložených samostatně.⁶ Porovnáme-li rozsah dochované korespondence Bedřicha Schwarzenberga s korespondencí uloženou v pozůstalostech jeho otce a bratra, dojdeme k závěru, že se nám podstatná část důležitého pramenného materiálu ke studiu osoby tochovického pána nedochovala. V pozůstalosti knížete Karla III. nacházíme takové množství

⁵ Josef HANESCH, *Rodinný archiv Schwarzenbergů (sekundogenitura) 1539 – 1948 (1969)*, Inventář. Třeboň 1988, s. 1 an.

⁶ Tamtéž. Jde o slavnostní písemnosti nejrůznějšího druhu, jako například udělení řádů, vyznamenání, jmenování do významných funkcí, čestná občanství, medaile a podobně.

dopisů, na které připadá dvacet osm kartonů a v případě Karla IV. zaujímá korespondence dokonce čtyřicet kartonů (!).⁷ Zvážíme-li, že Bedřich byl přinejmenším stejně výrazná osobnost jako jeho otec a že předčasně zemřelý bratr Karel v devadesátých letech devatenáctého století rezignoval na účast ve veřejném životě, vzbuzuje pouhých osm kartonů dopisů v Bedřichově pozůstalosti oprávněný pocit neúplnosti. Doklady o písemném styku Schwarzenbergů s okolím nacházíme pochopitelně i v jiných částech pozůstalostí, ovšem *většina* korespondence je uložena samostatně a není tak možné uvedené zjištění úplně vyvrátit.

Nemáme žádné doklady o případných ztrátách Bedřichových osobních písemností po jeho smrti nebo po druhé světové válce, kdy převzal celý rodinný archiv stát. Můžeme jediné předpokládat, že v případě pozůstalosti Bedřicha Schwarzenberga došlo s největší pravděpodobností k rozsáhlé autoskartaci. K takovému jednání jistě přistupoval každý šlechtic, vědom si příslušnosti k elitě, která „píše dějiny“. Nelze tak pochybovat o hluboké zainteresovanosti druhorozeného prince v tehdejších choulostivých společenskopolitických problémech. Neboť jak jinak si lze vysvětlit rozsáhlou ztrátu písemného materiálu, který byl patrně víc než důvěrný.⁸ Naštěstí se setkáváme s poměrně velkým množstvím Bedřichových dopisů v řadách příjemců – rodinných příslušníků, příbuzných a přátel.⁹

⁷ Tamtéž.

⁸ K tomu uveďme příklad, se kterým se setkáváme u Karla IV. Schwarzenberga. V jednom z dopisů sděluje konzervativní aristokrat venkovskému mysliteli Alfonsi Šťastnému, aby mu dopis vrátil zpět, nebo aby jej spálil, neboť ho považuje za důvěrný. (Karel Schwarzenberg totiž vylíčil své postoje k soudobým politickým a sociálním otázkám). Viz Z. BEZECNÝ, *Šlechtic a sedlák. Dopisy Alfonse Šťastného z Padařova Karlu IV. ze Schwarzenbergu*, JSH 66-67, 1997-1998, s. 128-134.

⁹ Mimo úzký rodinný okruh nacházíme obsahově cenné dopisy Bedřicha Schwarzenberga zvláště v osobních pozůstalostech Ferdinanda Hildprandta (fond *Rodinný archiv Hildprandtů z Ottenhausenu*, 1579-1945, sign. III N 2f, č. kart. 15) a Karla Buquoye (fond *Rodinný archiv Buquoyů*, (1266) 1430-1942, sign. 266. 211, č. kart.

Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že v životě každého takového jedince hrály důležitou roli jeho vlastní preference, tedy zda více využíval ostrosti svého pera nebo jazyka a do jaké míry mu nečinilo potíže cestování. Nicméně po předchozím srovnání zde stále vyvstává objemová disproporce dochovaného archivního materiálu.

Vlastní osobní pozůstalost Bedřicha Schwarzenberga se rozpadá do několika základních skupin. Jde v první řadě o písemnosti osobní, jejichž součástí jsou archiválie dokumentující princovo vzdělání, vojenskou službu, sňatek, společenské akce, finanční záležitosti a vyznamenání. Následují oddělení obsahující zejména písemnosti osvětlující Bedřichovu činnost politickou, hospodářskou, spolkovou, uměleckou a pochopitelně i dobročinnou. Z výše uvedených kategorií pak vyčnívá materiál týkající se působení na zemském sněmu, říšské radě a zemědělské radě. Zemědělská politika, jak bude uvedeno dále, představovala pro schwarzenberského prince jednu z jeho profesních domén.¹⁰

Originální svědectví ze specifického „schwarzenberského světa“, neboli prostředí knížecí rodiny a jejich zaměstnanců, představuje periodikum, které vycházelo ve 30. letech minulého století v Českých Budějovicích. Neslo jednoduché, ale výstižné označení *Tradice* a sloužilo především jako informační zdroj pro schwarzenberské zaměstnance obou rodových větví.¹¹ Kromě zpráv hospodářsko-správního rázu přinášela *Tradice* příspěvky vztahující se

257). Musíme zmínit pozůstalost Bedřicha Lobkowicze nacházející se ve fondu *Rodinný archiv Lobkowiczů, Mělník, 1569-1946*, (nezpracovaný fond) uložený ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích.

¹⁰ V souvislosti s Bedřichovou veřejnou činností je nezbytné upozornit také na další fondy, které nám osvětlují jeho působení v celé řadě funkcí. Uveďme zejména fond *Česká zemědělská rada, 1873-1942*, uložený v Národním archivu v Praze, fond *Národní muzeum, 1818-1916*, nacházející se v Archivu Národního muzea a fondy *Okresních zastupitelstev Mirovice 1865 – 1928, Písek, 1886-1928* a *Milevsko 1865-1928*, uložených ve Státních okresních archívech v Písku a v Táboře (v posledním případě).

¹¹ Celý oficiální název zněl *Tradice. Věstník Svazu českých úředníků a zřízenců knížete ze Schwarzenberku v Českých Budějovicích*. V praxi se užíval pouze název „Tradice“. Časopis vycházel několikrát ročně v letech 1934-1938.

ke schwarzenberským reáliím. Často šlo o připomenutí osudů předních členů knížecí rodiny, zpravidla v souvislosti s významným životním výročím nebo úmrtím.¹² Ve schwarzenberském periodiku se mimo to našlo místo i pro články ze starších českých dějin.

Mnoho vynikajících odborných statí se schwarzenberskou tématikou pochází z per knížecích archivářů (připomeňme si znovu Antonína Markuse). Mezi takové patřil i Josef Hanesch (1912-1995). V roce 1938 vstoupil do služeb knížete Karla VI. Schwarzenberga a své profesi zůstal věrný po zbytek života, byť po roce 1948 o titul „knížecí“ archivář oficiálně přišel. Celoživotní dílo Josefa Hanesche spočívá v přehledném uspořádání archivního materiálu vzniklého z činnosti orlické sekundogenitury a jejích předchůdců.¹³ Díky Haneschově pečlivé práci se otevřela cesta pro novou generaci historiků zkoumajících danou problematiku.¹⁴

Specifické druhy pramenů představuje soudobá publicistika¹⁵ a vydané spisy memoárového charakteru, umožňující historikovi (s patřičnou kritikou a opatrností) vnímat dějiny z jiného úhlu, než mu nabízí ostatní dokumentace.

Z hlediska diplomové práce zauímají významné místo v uvedené kategorii následující tři díla. Na prvním místě bezesporu stojí vzpomínky Františka Schwarzenberga.¹⁶ Spisovatel a novinář Vladimír Škutina zaznamenal mnoho postřehů bývalého univerzitního profesora, které nám zprostředkovávají ústní rodovou tradici a myšlení orlických Schwarzenbergů.

¹² Číslo 3-4 (10-12) z roku 1936 tak bylo věnováno právě zesnulému Bedřichovi Schwarzenbergovi.

¹³ Vedle archivní pomůcky zmíněné v poznámce č.1 je třeba zvlášť připomenout pětidílný inventář k fondu Velkostatek Orlík vypracovaný v roce 1969.

¹⁴ Václav RAMEŠ, *Profesor Josef Hanesch odešel...*, AČ 2, 1996, s. 102-104.

¹⁵ Viz Seznam literatury.

¹⁶ Vladimír ŠKUTINA, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990.

Ze zcela odlišného pohledu hodnotí šlechtu známý spis Josefa Holečka, ve kterém neušli soudu ani Schwarzenbergové.¹⁷ Členové knížecí rodiny si od Holečka vysloužili vcelku dobré vysvědčení.¹⁸ Výjimkou zůstal pouze Karel IV. Jeho skandální výrok na adresu husitů v kombinaci s všeobecným povědomím o knížecí horkokrevné povaze, dala Holečkovi do ruky další bič. O Bedřichovi Schwarzenbergovi a dalších členech rodu píše Holeček mimo jiné následující: „...že v rodě Schwarzenbergů vedle tvrd'ochů a krutáků (Karel IV.) se vyskytují lidé mírní a dobří, jako byl kardinál (Bedřich) Schwarzenberg, jako je kníže Bedřich (II.) a jako byl i kníže Karel (V.) nejmladší, jenž se vydařil právě proti úmyslům svého otce.“¹⁹

Posledním, kdo se zvěčnil na poli memoárové literatury, a který stojí za naší pozornost, byl mladočeský politik a novinář Josef Penížek. Ve svých pamětech zaznamenal řadu zajímavých vzpomínek nejen na orlické Schwarzenbergy.²⁰ Jejich obsah však lépe vynikne v souvislosti s dalším textem, a proto od nyní od obsáhlejšího citování upustíme. Pro úplnost dodejme, že ani Penížek se nevyhnul některým faktografickým přehmatům: „*Felix Schwarzenberg, svým úřadem plně zabraný, měl syna (!), který se mu svěřil, že prohrál v kartách 24 000 zlatých a který ho za ty peníze prosil.*“²¹

Základní literaturu, která byla použita v předkládané diplomové práci lze rozdělit do několika skupin. Postupujeme-li od obecného ke konkrétnímu, stojí na prvním místě obecná

¹⁷ Josef HOLEČEK, *Česká šlechta. Výklady časové i historické*, Praha 1918. Holečkovy výklady však obsahují mnoho faktografických chyb. Například na straně 38 uvádí píseckého profesora a historika Karla Ningera jako domácího učitele Karla IV. a Bedřicha II., což se nezakládá na pravdě.

¹⁸ Tamtéž, s. 34, 37-42, 51, 156-159.

¹⁹ Tamtéž, s. 157.

²⁰ Josef PENÍŽEK, *Z mých pamětí z let 1878-1918, I.-III.*, Praha 1922-1928.

²¹ Tamtéž, s. 152. Felix Schwarzenberg zemřel svobodný a nemáme jediný důkaz o existenci nelegitimního syna.

historická literatura, vztahující se ke zkoumanému období a teritoriu. Stále používanými pomůckami, shrnujícími důležitá fakta a umožňujícími pochopení širších dějinných souvislostí, jsou bezesporu syntézy Zdeňka V. Tobolky²² a Otto Urbana.²³ První dílo je sice poněkud starší, rozhodně však nebylo dosud antikvováno a ani Urbanově rozsáhlé práci nelze upřít vysokou kvalitu, byť se autor musel vyrovnat s politickými požadavky své doby.

Studium šlechtické společnosti se v českých zemích, zejména v posledních dvaceti letech, bouřlivě rozvíjí.²⁴ Vedle raněnovověkého období se detailnějšímu výzkumu aristokracie 19. a 20. věku věnuje stále více autorů.²⁵ Zahraniční badatelé dosud předložili na téma šlechta 19. a 20. století řadu počínů.²⁶ Jejich zájmem navíc zůstává, hodnotit problematiku v širším měřítku, tedy v rámci celé habsburské monarchie. Mnoho informací k dějinám nobility nalezneme také ve speciálních encyklopedických dílech domácí i zahraniční produkce²⁷ a tématicky zaměřených sbornících a periodikách.²⁸

²² Zdeněk TOBOLKA, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*, I-IV., Praha 1932-1937.

²³ Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.

²⁴ Není zde snahou podrobně rozepisovat dějiny bádání na téma šlechta 19. a 20. století, ať z hlediska otázek politických, sociálních nebo kulturních. Autor hodlá zmínit především ty studie, které se dotýkají vlastní diplomové práce.

²⁵ Jmenujme např. Zdeňka BEZECNÉHO, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005; Aleše VALENTU, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004; dále Jiřího MATĚJČKA, *Šlechta v českých zemích v 19. století. První pokus o přehled*. Slezský sborník 98, 2000, s. 279-299, Luboše VELKA, *Strana ústavověrného velkostatku*, in: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, Brno 2005, s. 87-108., a mimo jiné také Jana ŽUPANIČE, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006 a další. Ze starší generace, která neměla pro „šlechtické bádání“ tolik prostoru, musíme vyzdvihnout Jana HAVRÁNKU, *Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši*, SH 17, 1970, s. 67-96.

²⁶ Zmíňme alespoň následující: Heinz SIEGERT (ed.), *Adel in Österreich*, Wien 1971, Gernot STIMMER, *Eliten in Österreich 1848-1970*, Wien 1997; Hans-Ulrich WEHLER, *Europäischer Adel*, Göttingen 1990 a ediční podnik Ernsta RUTKOWSKIHO, *Briefe und Dokumente zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie unter besonderer Berücksichtigung des böhmisch-mährischen Raumes, Der Verfassungstreue Großgrundbesitz 1890-1899, 1900-1904, I-II*, München 1983-1991.

²⁷ Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999; KOLEKTIV autorů, *Almanach českých šlechtických rodů 1996, 1999, 2001, 2005, 2007*, Praha 1996, 1999, 2001, 2005, 2007 (jedná se de facto o excerpta z proslulých gothajských ročenek); Michal FIALA – František STELLNER – Jan ŽUPANIČ, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001; Peter FRANK-DÖFERING (ed.), *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804-1908*, Wien-Freiburg-Basel 1989.

Přístupme nyní ke speciální literatuře, která se věnuje historii schwarzenberského rodu a souvisejícím tématům, stojí na prvním místě velkorysé dějiny Karla (VI.) Schwarzenberga.²⁹ Čeští historikové často čerpali informace k dějinám knížecí rodiny z rozsáhlé studie Antonína Markuse.³⁰ Sluší se však říci, se vší úctou k jmenovanému schwarzenberskému archiváři, že jeho dílo bylo v některých ohledech překonáno právě Schwarzenbergovou syntézou. Kníže Karel však jako pouňorový emigrant neměl přístup do rodinných archivů obou větví v Českém Krumlově a Třeboni, což se odráží v hloubce jeho pojetí novější schwarzenberské historie. Přesto zůstává uvedené dílo základní pomůckou k dané problematice a přináší nám vyčerpávající bibliografický přehled všech starších prací. Svému prastrýci Bedřichovi věnoval Karel Schwarzenberg několik stran pečlivého faktografického textu, kterému nechybí nádech osobní vazby a určitého obdivu.³¹ Není divu, neboť právě Bedřich se stal oním rodinným mužským vzorem jak pro Karla, tak i pro jeho mladšího bratra Františka.

Samostatnou kapitolu tvoří historický vývoj nemovitého vlastnictví Schwarzenbergů. Základní rozprava na toto téma vyšla v druhém dílu Průvodce po archivních fondech Státního archivu v Třeboni.³²

²⁸ Zejména M. LENDEROVÁ a kolektiv (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, z periodik pak *Studie k sociálním dějinám 19. století* (časopis vycházel v letech 1992-1997, od 1998 vychází dosud pod názvem *Studie k sociálním dějinám*).

²⁹ Karl SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg*, Neustadt an der Aisch 1963. Zde dosud nejkompexnější seznam literatury k obecným dějinám knížecí rodiny i k jednotlivým členům rodu.

³⁰ Antonín MARKUS, *Dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.

³¹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 315-319.

³² Václav HADAČ – Josef HANESCH – Vladimír HAŠEK, *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech*, sv. 2, Praha 1958, s. 30-42.

Samostatných studií, zabývajících se schwarzenberskou sekundogeniturou druhé poloviny 19. století, vzniklo po roce 1989, s ohledem na bohatství materiálu, velmi málo. První článek pochází od Roberta Saka³³, ve kterém jeden z našich expertů na novodobé dějiny stručně a přehledně popisuje politická stanoviska Schwarzenbergů v předminulém století. O dva roky později publikoval Libor Tomášek příspěvek zaměřený na veřejné působení knížete Karla III. Schwarzenberga.³⁴ V témže roce také vyšla v konzervativně laděném periodiku *Střední Evropa* studie Aleše Valenty. Východočeský historik v ní podal celkový obraz Karla IV. Schwarzenberga, aristokrata přelomu století.³⁵ V polovině 90. let minulého století pak přichází na scénu českobudějovický historik Zdeněk Bezecný a postupně publikuje články vzniklé převážně na základě výzkumu Rodinného archivu orlických Schwarzenbergů.³⁶ Většinu z nich později více méně beze změn převzal do monografie vydané nedávno Jihočeskou univerzitou.³⁷

Na tomto místě je vhodné se na okamžik zastavit a věnovat více pozornosti této práci. Nejprve musíme ocenit, že autor v úvodu shrnul dosavadní bádání na téma šlechta v českých zemích, resp. v Předlitavsku 19. a 20. věku. K tomu navíc přikládá rozsáhlý seznam pramenů a literatury (u některých titulů není ale zcela jasné, jak mohly být při psaní vlastního textu využity). Pomineme fakt, že autor čtenářům „zamlčel“ překopírování některých svých starších článků do „nového“ díla. Nacházíme totiž nové pasáže, které lze považovat za velmi přínosné,

³³ Robert SAK, *Der Platz der Schwarzenberger in der tschechischen Politik der zweiten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts*, OH 2, 1992, s. 107-110.

³⁴ Libor TOMÁŠEK, *Karel III. ze Schwarzenbergu. K politické činnosti české šlechty v 60. letech 19. století*, JSH 63, 1994, s. 101-114.

³⁵ Aleš VALENTA, *Karel Schwarzenberg (1859-1913)*, *Střední Evropa* 43, 1994, s. 75-85.

³⁶ Viz Seznam literatury.

³⁷ Viz pozn. č. 6.

např. zkoumání vztahu orlických Schwarzenbergů a bývalých poddaných. Nicméně celá monografie působí dojmem „šití horkou jehlou“, snad kvůli zmíněnému použití starších příspěvků, či kvůli povrchnějšímu prostudování materiálu. Tak velký tématický záběr samozřejmě předpokládá hlubokou znalost příslušných pramenů, což nejspíš autor trochu podcenil. Drobné nepřesnosti, např. záměna knížete Bedřicha I. a prince Bedřicha II., jsou odpustitelné, ovšem skutečnost, že si autor v textu Bedřicha II. víceméně nevšímá, se jeví jako přinejmenším zarážející. Zvláště, když Bezecný vydal o tochovickém pánovi dílčí studii.³⁸ Žák Roberta Saka však na druhou stranu vystupuje v současné době jako jeden z mála našich historiků, kteří problematiku schwarzenberské sekundogenitury podrobněji studují.

³⁸ Z. BEZECNÝ, „*Němci nebojí se nikoho mimo Boha a prince Schwarzenberga.*“ (*Bedřich ze Schwarzenberku a volby do říšské rady 1897*), JSH 72, 2003, s. 70-80. Současně jde o dosud jediný samostatný příspěvek k životu Bedřicha II. Schwarzenberga (!).

Stručný nástin dějin rodu do počátku 19. století³⁹

Za nejstaršího historicky doloženého předka Schwarzenbergů je považován Siegfried ze Seinsheimu, který se v roce 1172 objevuje jako svědek v listině císaře Fridricha II. Barbarossy. V první čtvrtině patnáctého století získal Erkinger I. ze Seinsheimu (1362-1437), povýšený roku 1429 do panského stavu, panství a hrad Schwarzenberg. Na základě nově nabytého statku, nacházejícího se stejně jako Seinsheim v oblasti jihozápadně od Würzburgu, rozšířil svůj původní predikát do podoby *ze Seinsheimu a na Schwarzenbergu*. Erkingerovi nástupci, kteří rozdělili rod do dvou hlavních větví, však starší přídomek opustili a ponechali si pouze predikát nový, tedy *ze Schwarzenbergu*.

Tzv. *hohenlandsberská* či *francká* linie, jejíž příslušníci dosáhli po polovině 16. století stavu říšských hrabat, vymřela v roce 1646. Její poslední představitel Jiří Ludvík (1586-1646) působil jako diplomat ve službách císaře Ferdinanda II. „Nesmrtelnost“ mu však spíše zajistil sňatek s bohatou bezdětnou pětinasobnou vdovou Annou Neumannovou z Wasserleonburgu (1535-1623). Po své první choti, která zemřela několik let po svatbě ve vysokém věku, zdědil sice panství Murau ve Štýrsku, ale sám dědice nezanechal. Jeho dva synové z druhého manželství zemřeli v dětském věku, a tak veškerý majetek přešel na starší větev, označovanou jako *stefansberská*.⁴⁰

³⁹ Účelem této kapitoly je pouze základní seznámení s nejdůležitějšími reáliemi a genealogií rodu. O literatuře týkající se dějin knížecí rodiny a jejich příslušníků bylo blíže pojednáno v úvodu. Pokud není uvedeno jinak, čerpal autor údaje k této a následující podkapitole zejména z díla Karla SCHWARZENBERGA, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg*, Neustadt an der Aisch 1963. Pro příliš časté opakování stejného odkazu tak od citování výše uvedené syntézy z praktických důvodů upustil.

⁴⁰ Nepříliš známou skutečností zůstává, že Erkingerův vnuk a příslušník stefansberské větve Michal zvaný Mladší (zemř. 1502) založil tzv. *západofrískou linii*, která kvete dodnes. Její členové, usídlení v Nizozemí, však užívají jména *Schwartzenberg en Hohenlandsberg*.

Ke starší linii náležel Adolf I. (1551-1600), známý vojevůdce a ikona rodu, který se proslavil dobytím pevnosti Ráb (dnes Győr v Maďarsku) v roce 1598. Za znovuzískání důležitého strategického bodu ve válce s Turky byl Adolf následujícího roku císařem Rudolfem II. odměněn hraběcím titulem a polepšením erbu o figuru krkavce, klovajícího hlavu Turka.

Taktéž Adolfův vnuk Jan Adolf I.(1615-1683) vybudoval svou kariéru ve službách Habsburků. Ve třicátých letech sedmnáctého století nastoupil k císařskému dvoru na postu komořího. Díky svým schopnostem však v hodnostech postupoval dále, až se stal v roce 1670 prezidentem říšské dvorské rady. Ve stejné době jej také císař Leopold I. povýšil do stavu říšských knížat.⁴¹

Ještě před povýšením do prezidentského úřadu získal Schwarzenberg první statek v Čechách. Jako odměnu a náhradu za různé pohledávky obdržel od arcivévody Leopolda Viléma, jehož byl pravou rukou, panství Třeboň. O rok později, v roce 1661, přikoupil Jan Adolf Hlubokou, Lišov, Dříteň a Chvalšovice a v následujících letech pokračoval nákupem dalších panství a statků, čímž došlo nejen k trvalému majetkovému zakotvení knížecí rodiny v zemích svatováclavské koruny, ale také k položení základů jedné z největších rodových držav v rámci habsburské monarchie.⁴²

Majetkový růst Schwarzenbergů v následujících staletích stál na dvou základních kamenech: na svědomitém a pečlivém hospodaření, které umožňovalo další ekonomický

⁴¹ Jednalo se o povýšení na základě prvorozenství, což znamenalo, že právo na knížecí titul měl jen prvorozený syn, tedy hlava, šéf, představený neboli reprezentant rodu. Ostatní rodinní příslušníci zůstávali ve stavu hraběcím. Později, v roce 1746, byla knížecí hodnost rozšířena na celý rod. V praxi pak užíval titul knížete nadále pouze prvorozený, ale zbylým členům rodiny náležely tituly princů a princezen.

⁴² V. HADAČ, *Průvodce*, s. 30-42

rozvoj a na štěstí – respektive na dědictvích po bohatých šlechtických rodinách. Téměř každý kníže rozšířil rodinné jmění o další statky, případně některé prodal, ale zpravidla za účelem koupě jiných. V devatenáctém a dvacátém století tak Schwarzenbergové čelili skrze své ohromné dominium nespravedlivému osočování z profitu na pobělohorských konfiskacích.

Jan Adolf I. převzal po již zmíněném Jiřím Ludvíkovi statky vyhaslé hohenlandsberské větve (Schwarzenberg a Hohenladsberg ve Frankách a Murau ve Štýrsku) a předal tedy, spolu s českými panstvími, svému synovi a druhému knížeti ze Schwarzenbergu, Ferdinandovi Vilémovi (1652-1703) nemalý majetek. I Ferdinand měl velké štěstí, když sňatkem s Marií Annou (1653-1698), dcerou Jana Ludvíka, posledního hraběte ze Sulzu, vyženil pro své potomky lankrabství Kleggau (dnes území na německo-švýcarských hranicích).⁴³ Tím došlo i k rozšíření schwarzenberského erbu do podoby, užívané de facto dodnes.⁴⁴ Ovšem za největším majetkový přínos lze bezesporu považovat tzv. eggenberské dědictví.

Ferdinandova sestra Marie Arnoštka (1649-1719) se v roce 1666 provdala za Jana Kristiána z Eggenbergu (1641-1710). Jeho děd Jan Oldřich (1568-1634), nejvyšší hofmistr a šéf tajné rady, se řadil mezi ty, kteří vytěžili z pobělohorských konfiskací maximum. V roce

⁴³ V. HADAČ, *Průvodce*, s. 33

⁴⁴ Vznikl čtvrcený znak se srdečním štípeným štítkem. Vpravo v červeném poli stříbrná věž s cimbuřím, otevřenými vraty a třemi střílnami stojící na černém trojvrší (knížectví Schwarzenberg), vlevo v modrém poli tři zlaté obilné snopy v poměru 2: 1 (lankrabství Kleggau). První pole sedminásobně stříbromodře rozpolcené (páni ze Seinsheimu), v druhém stříbrném poli tři červené hroty (hrabství Sulz), ve třetím stříbrném poli šikem položená černá hořící ostrva s třemi suký (páni z Brandisu, jejichž dědici byli hrabata ze Sulzu) a ve čtvrtém zlatém poli sřatá hlava Turka s chomáčem vlasů v týle, které krkavec se zlatým páskem kolem krku drásá pravým spárem oko (na paměť dobytí Rábu hrabětem Adolfem Schwarzenbergem v roce 1598). Erb Viz Theodor ANTL, Vojtěch KRÁL z Dobré Vody, *O vývoji znaku knížat ze Schwarzenberka*, ČSPS 8, 1900, s. 125-132 a Adolf BERGER, *Historische Entwicklung des Stammwappens der Fürsten zu Schwarzenberg*, AZ 2, 1877, s. 34-40.

1622 dostal darem od císaře Ferdinanda II. Český Krumlov, Prachatice, Volary, Netolice, Helfenburk, Bavorov a další statky, přičemž krumlovské panství bylo povýšeno na knížectví a Jan Oldřich se stal vévodou krumlovským. O dva roky později odkoupil Eggenberg od císaře panství Orlík a Zvíkov, v dalších letech rozmnožil svůj majetek mimo jiné o Ratibořice, Drslavice a Vimperk. Postupně tak soustředil ve svých rukou asi 39 panství a statků, aniž by opomenul rozšířit i štýrskou rodovou državu. V majetkové expanzi pokračoval dále, byť v mnohem menší míře, Oldřichův jediný syn a dědic Jan Antonín (1610-1649); jako jeho nejvýznamnější akvizici lze uvést panství Štěkeň. Jeho synové Jan Kristián (1641-1710) a Jan Seyfried (1644-1713) si rozdělili rodinné bohatství tím způsobem, že první se ujal správy statků v Čechách a druhý dominií ve Štýrsku. Jan Kristián nezplodil potomka, čímž na základě vlastního ustanovení připadlo české eggenberské jmění doživotně Marii Arnoštce ze Schwarzenbergu jako vdově. Po její smrti měl veškerý majetek přejít na štýrskou větev Eggenbergů, ovšem v případě, že by ani zde nebyl dědic, měl vše získat synovec Marie Arnoštky Adam František ze Schwarzenbergu (1680-1732). Nikdo jistě nepochyboval, že česká država spadne na štýrské Eggenbergy, neboť v době úmrtí Jana Kristiána měl již jeho bratr vnuka. V druhém desetiletí 18. století však zapracovala taková shoda náhod, kdy během několika let odešli na věčnost jak syn Jan Seyfrieda Jan Antonín II. (1669-1716), tak i jeho vnuk Jan Kristián II. (1704-1717). Došlo tedy k naplnění méně pravděpodobné varianty a rozsáhlé eggenberské dominium získal Adam František. Ačkoliv se o dědictví hlásily sestry

Jana Kristiána II., jejich požadavky zůstaly nevyslyšeny a z celého sporu tak nakonec vyšel vítězně synovec Marie Arnoštky.⁴⁵

První Schwarzenberg na Českém Krumlově vstoupil do dějin rodu především jako mecenáš umění a oběť nešťastné střelby císaře Karla VI. Výstižnou zkratku jeho barokní osobnosti podává Karel Schwarzenberg: „*Imposante Erscheinung, Selbstbewußtsein, feuriges Temperament, Freigebigkeit, Jagdpassion, Kunstverständnis, Prachtliebe, Ansehen bei Höfe, dies alles besaß Adam Franz*“.⁴⁶

Pro knížete Adama Františka pracovali přední barokní umělci, z nichž jmenujme alespoň Johanna Bernarda Fischera z Erlachu a jeho syna Josefa Emanuela, Pavla Ignáce Bayera, nebo Jana Jiřího Hamiltona. Fischerové předvedli svůj um na schwarzenberském paláci ve Vídni, Bayer dokázal nesporné nadání přeměnou Hluboké do barokní podoby a výstavbou nedalekého loveckého zámku Ohrada a poslední jmenovaný proslul vynikajícím malířským zpracováním loveckých výjevů. Ostatně lov se také stal Adamovi Františkovi osudným. V červnu roku 1732 se spolu s císařem Karlem VI. účastnil honu u Brandýsa nad Labem. Císař vypálil z krátké vzdálenosti na jelena, který probíhal kolem něj, aniž by si byl uvědomil, že může minout a zranit někoho, kdo by stál v prostoru, do kterého neměl v ten okamžik dostatečný výhled. Naneštěstí císař jelena minul a trefil vzadu stojícího Schwarzenberga. Ten bohužel následující den zranění podlehl.

Adama Františka sice překvapila smrt nečekaně, ale jistě umíral s uspokojujícím vědomím, že není posledním mužským příslušníkem svého rodu. Ze svazku s Eleonorou

⁴⁵ V. HADAČ, *Průvodce*, s. 26-30.

⁴⁶ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 157.

Amálií z Lobkovicz (1682-1741) vzešly pouze dvě děti. Dcera Marie Anna (1706-1755) se narodila pět let po svatbě, ovšem syn Josef I. Adam (1722-1782) přišel na svět až v době, kdy matce bylo čtyřicet. Mezi knížetem a kněžnou totiž došlo dříve k roztržce, která je od sebe na dlouhou dobu odloučila a schylovalo se k vyhasnutí rodu po meči. Nakonec však došlo ke smíru, když se Adam František se svojí manželkou náhodně setkal v pražském chrámu sv. Víta u hrobu Jana Nepomuckého, u kterého dlela v motlitbách. Po krátké době přišla Eleonora do jiného stavu a v příštím roce porodila dědice, v jehož narození již nikdo nedoufal. Vzhledem k tehdejší religiozitě zapůsobila celá událost natolik, že se sv. Jan Nepomucký, chápaný jako ten, kdo zachránil starobylý rod před vymřením, stal patronem knížecí rodiny.

Kníže Josef I. Adam, druhý krumlovský vévoda svého rodu, byl po smrti matky prohlášen zletilým a ujal se tak ve svých devatenácti letech správy schwarzenberského jmění. Stejně jako otec, i on působil u dvora a ani stavební ruch za jeho vlády neustal – připomeňme vznik proslulého krumlovského barokního divadla – ovšem s ohledem na války tereziánského období pro umělecké podniky doby Adama Františka příliš prostoru nezbývalo.

Již v příznivější době spravoval schwarzenberský majetek Josefův prvorozený syn Jan Nepomuk I. (1742-1789), který rezignoval na kariéru u dvora, aby se mohl plně soustředit na péči o rodinné statky. V období jeho vlády tudíž nacházíme řadu nařízení směřujících k ekonomickému rozkvětu rodové državy. Právě tehdy začíná mimo jiné výstavba tzv. schwarzenberského kanálu na Šumavě, který značně zjednodušil dopravu dřeva z hlubokých

knížecích lesů, zavádění nových plodin do zemědělské produkce či organizační úprava schwarzenberských úřadů.⁴⁷

Kníže Jan po sobě zanechal dva syny a v této souvislosti se nyní na okamžik vraťme ke knížeti Ferdinandovi, o kterém jsme se zmínili v souvislosti s dědictvím po hrabatech ze Sulzu. Ferdinand totiž ustanovil ve své závěti vznik dvou majorátů v případě, kdyby se kdykoliv v budoucnu objevili v rodu dva mužští potomci. On sám měl sice tři syny, ale pouze jeden se dožil dospělosti a ani v následujících dvou generacích nenastaly příznivé podmínky k naplnění jeho vůle.⁴⁸ Až Janovi synové rozdělili rod do dvou linií. Starší Josef II. (1769-1833) se stal hlavou primogenitury, neboli větve krumlovsko-hlubocké (hlubocké) a mladší Karel I. Filip (1771-1820) stanul v čele orlické větve, tedy sekundogenitury.

⁴⁷ Antonín MARKUS, *Rod*, s. 26-27.

⁴⁸ Josef I. Adam měl sice kromě dědičného prince Jana Nepomuka ještě dva syny, ti však zemřeli svobodní, aniž by se dožili vyššího věku.

Schwarzenbergové na Hluboké (primogenitura)

Zakladatel prvorozenství Josef II. převzal rodové dominium, podobně jako jeho dědeček, v mladém věku. Nicméně následujících více jak čtyřicet let Josefovy vlády se neslo ve znamení dalšího hospodářského rozvoje a taktéž definitivního ustálení rozsahu rodinných statků. Po roce 1848 se majetková základna primogenitury v Čechách stabilizovala do podoby, ve které již přetrvala bez výraznějších změn do konce monarchie, respektive do první pozemkové reformy. Do té doby disponovali hlubočtí Schwarzenbergové 176 146 hektary půdy, rozdělených do dvanácti velkostatků.⁴⁹ Osm z nich se nacházelo v jižních Čechách (Český Krumlov, Třeboň, Hluboká, Netolice, Protivín, Vimperk, Dlouhá Ves a Chýnov) a čtyři v severní části království (Citoliby, Mšec, Postoloprty a Lovosice). Samotné knížecí správní úřady zaměstnávaly v téže době asi 1 600 lidí a více jak 30 000 dalších pracovalo na panských rybnících, v lesích, mlékárnách, mlýnech, pivovarech, vápenkách a jiných hospodářských provozech. Pozemková reforma zredukovala majetek primogenitury poměrně drasticky, a to zhruba o dvě třetiny.⁵⁰

Ani Josefovi nedávala správa rozsáhlých panství příliš velký prostor k budování vlastní kariéry, ostatně v podobné situaci byla i pozdější knížata prvorozenství, a tak příležitost k velkým historickým činům měli spíše princové.

⁴⁹ Pro srovnání – druhými největšími pozemkovými vlastníky v Českém království byli Colloredo-Mansfeldové, kterým patřilo bezmála 60 000 hektarů. Viz Ignaz TITTEL, *Schematismus und Statistik der Grossgrundbesitzers und grösserer Rustikalgüter im Königreich Böhmen*, Prag 1906, s. 87.

⁵⁰ V. HADAČ, *Průvodce*, s. 36-38; Arnošt LUSTIG, *Schematismus velkostatků v Čechách*, Praha 1933, s. 637-641.

Manželka hlubockého pána, kněžna Pavlína ze Schwarzenbergu, rozená vévodkyně z Arenbergu (1774-1810), porodila devět dětí. Životních úspěchů svých synů, se tato, na svou dobu moderní a výtvarně nadaná žena, nedočkala. V červenci 1810 se spolu s Josefem účastnila v Paříži slavnostního bálu pořádaného Josefovým bratrem a rakouským vyslancem Karlem Filipem na počest sňatku Napoleona a arcivévodkyně Marie Luisy. Na plese však vypukl požár, v jehož plamenech kněžna zahynula.

Nejstarší z dcer urozeného páru, Marie Eleonora (1796-1848), se provdala za knížete Alfreda Windisch-Graetze (1787-1862), známého pacifikací pražského červnového povstání v roce 1848. Jeho razance vůči revolucionářům byla patrně o to intenzivnější, když již na počátku nepokojů, 12. června, zbloudila do okna vojenského velitelství v dnešní Celetné ulici střela, která zasáhla právě maršálovu choť.

Druhá dcera Marie Pavlína (1798-1821) si vzala za muže knížete Eduarda Schönburg-Hartensteina (1787-1872), majitele Červené Lhoty, ale několik let po sňatku svého chotě navždy opustila. Vdovec se později oženil s mladší sestrou své první manželky, Ludvíkou Eleonorou (1803-1884), se kterou již žil v dlouhotrvajícím svazku a zplodil syna Alexandra (1826-1896), rakouského diplomata a předního ústavověrného politika.

Princezna Marie Matylda (1804-1886) zůstala neprovdána a svůj osud spojila s posláním „důvěrnice“ bratra Felixe, o němž bude řeč dále, Marii Karolínu (1806-1875) si vyvolil kníže Ferdinand Karel Brezenheim-Regécz (1801-1855) a konečně poslední dcera Anna Berta (1807-1883) se přivdala do rodiny mělnických Lobkowiczů. Haličskému místodržiteli Augustu Longinovi z Lobkowicz (1797-1842) povila sedm dětí, z nichž

druhorozený syn a dědic Jiří Kristián (1835-1908) vstoupil do veřejného povědomí jako přední osobnost tzv. státoprávní šlechty.

Po smrti knížete Josefa se stal novým pánem na Hluboké jeho prvorozený syn Jan Adolf II. (1799-1888), s jehož osobou souvisí asi největší rozkvět schwarzenberských statků a přestavba zámku Hluboká do novogotické podoby. Návštěvy ekonomicky vyspělé Anglie utvrdily Jana Adolfa v nutnosti oživit dosavadní šlechtickou ekonomiku moderními způsoby hospodaření. Na knížecích panstvích tak probíhaly rozsáhlé meliorace, pěstovala se řepa (následně zakládaly cukrovary), křížil se dobytek, do výroby byly zavedeny stroje a v neposlední řadě vzrostla produkce a kvalita ryb ze schwarzenberských rybníků, a to díky vědeckému přístupu k jejich chovu. Právě za účelem odborného zkoumání zřídil kníže v roce 1864 v Lovosicích výzkumnou chemickou stanici, která měla za úkol zkoumat nejen půdu a suroviny, ale také produkty.

Po obnovení ústavnosti byl šéf hlubockého majorátu, vedle jiných reprezentantů starých rodů, povolán do rozšířené říšské rady a o rok později získal křeslo dědičného člena panské sněmovny. V téže době vstoupil i na půdu českého zemského sněmu. Ten však v roce 1867 na protest kvůli vynucené ztrátě federalistické většiny spolu ostatními příslušníky historické šlechty opustil, přestože byl znovu zvolen. Během působení v zákonodárných sborech se Jan Adolf věnoval hlavně národohospodářským otázkám, v souvislosti s čímž je třeba zmínit jeho dlouholeté působení v čele Vlastenecko-hospodářské společnosti v Praze, Hospodářské společnosti ve Vídni a také předsednictví ve výborech řady hospodářských, lesnických a zemědělských akcí.

Když v září 1888 Jan Adolf na Hluboké zemřel, byla jeho manželka, kněžna Eleonora rozená z Liechtensteinu (1812-1873), zesnulá již dvacet devět let. Z manželství, poznamenaného Eleonořiným nemanželským dítětem, vzešli pouze dva potomci. Syn Adolf Josef (1832-1914) se oženil taktéž s liechtensteinskou princeznou, Idou (1839-1921) a dceru Marii Leopoldýnu (1833-1909) si vzal ženu hrabě Arnošt Waldstein-Wartenberg (1821-1904).

Dva bratři Jana Adolfa zůstávají dodnes nejvýraznějšími postavami hlubocké linie Schwarzenbergů. Oba se stali terčem ostrého pera Karla Havlíčka Borovského v *Písni Čechů roku 1850*: „*Zle Matičko, zle! / Švarcemberci zde: / jeden, ten je jenerál, / a druhý je kardinál; / zle, matičko, zle! / Zle, matičko, zle! / Švarcemberci zde: / jeden drží karabáč, / druhý říká Otčenáš; / zle, matičko, zle! / Zle, matičko, zle! / Švarcemberci zde: / jeden, ten je arcibiskup, / a druhý je taky špicbub (lump); / zle, matičko, zle!*“⁵¹

Starší princ Felix (1800-1852), pozdější *jenerál*, se jako mnozí druhorození synové z aristokratických rodin vrhl na vojenskou kariéru. V roce 1824 dosáhl hodnosti rytmistra u pluku schwarzenberských hulánů. V téže době si mladého důstojníka povšiml kancléř Metternich, který mu v červnu svěřil funkci atašé rakouského vyslanectví v Petrohradě. Od této chvíle začíná Felixova dráha diplomata, kdy postupně působil v Paříži, Londýně, Rio de Janieru, Lisabonu a před odchodem do neklidné Itálie v Berlíně. V hodnosti plukovníka přišel v roce 1838 jako mimořádný vyslanec a mimořádný ministr ke dvorům v Turíně a Parmě, odkud byl po šesti letech vyslán dále na jih, do Neapole. V březnu 1848 však Království obojí

⁵¹ Karel HAVLÍČEK BOROVSKEJ, *Stokrát plivni do moře* (výbor z díla), Praha 1990.

Sicílie rychle opustil kvůli propuknuvším nepokojům a vrátil se zpět do Rakouska. V monarchii mezitím probíhala příprava posil proti italským iredentistům, do jejichž řad se Felix, tehdy už generálmajor, aktivně zapojil a prodělal několik úspěšných operací na severoitalské frontě. Zranění v jedné z bitev zapříčinilo princův krátkodobý návrat do Čech, konkrétně do rodného Českého Krumlova, kde při té příležitosti neúspěšně kandidoval do ústavodárného říšského sněmu. V červenci se vrátil do Itálie a ujal se jako podmaršálek postu vojenského a civilního guvernéra Milána. V tomto období mohl Felix sáhnout po funkci nejvyšší. Za podpory svého švagra Alfreda Windisch-Grätze zasedl v nové vládě habsburské monarchie, jmenované v listopadu, jako její předseda s titulem kancléře.

Schwarzenbergův politický program, spočívající ve vybudování silného státu, byl pochopitelně podmíněn urovnáním neklidných domácích poměrů a konsolidací zahraniční politiky. V prosinci 1848 nastoupil na trůn nový císař František Josef I., v březnu následujícího roku došlo k rozpuštění ústavodárného sněmu v Kroměříži a konečně v srpnu, byť za potupné ruské podpory, složili zabraně povstalci v Uhrách. V zahraniční politice potvrdilo Rakousko v nové válce s Itálií svou převahu na jihu, ale ve středoevropském prostoru zůstávalo velké napětí. Felix Schwarzenberg nechtěl připravit podunajskou monarchii o dominantní pozici v rámci německých států, o kterou usilovalo Prusko. Tehdy ještě dokázal obratný diplomat odvrátit prusko-rakouské střetnutí a na olomouckých jednáních v listopadu 1850 donutil Prusko souhlasit s obnovou Německého spolku pod rakouským vedením. Tím vrátil monarchii její tvář a původní postavení.

Ministerský předseda, oslavovaný jako zachránce míru, už po svém triumfu v čele mocnářství dlouho nestál. Vyčerpaný prací i životními radovánkami podlehl postupující syfilis 5. dubna 1852. Plán ekonomického posílení Rakouska vůči Prusku zůstal neuskutečněn; smrt zastihla Felixe dřív, než stačil uzavřít smlouvu o vstupu monarchie do německého celního spolku.

Synové z urozených rodin volili kromě vojenské kariéry, služby ve státních úřadech (zejména v diplomacii) i církevní dráhu. Právě tak se rozhodl princ Bedřich (1809-1885), nejmladší z druhé generace hlubockých Schwarzenbergů. Jeho původ mu pochopitelně umožnil velmi rychlý postup – již ve dvaceti šesti letech, samozřejmě s papežským souhlasem, se stal mladý šlechtic arcibiskupem salzburským a o sedm let později kardinálem.

Bedřich byl známý svým kladným vztahem k českým národnostně emancipačním snahám (dokonce se v dětství učil česky, avšak k vlastní lýtosti dokonalost vyjadřování v německém prostředí pozbyl). Působil jistě „atraktivně“ pro české duchovenstvo, od něhož vzešla petice, kterou podepsalo i mnoho pražských občanů, požadující po Schwarzenbergovi, aby se ujal uprázdněného stolce po zesnulém pražském arcibiskupovi Aloisovi Schrenkovi. Rakouská vláda (v čele s bratrem Felixem) považovala schopného církevního hodnostáře za mnohem prospěšnějšího v postrevolucionářské Praze než v poklidném Salzburgu, a tak koncem roku 1849 císař skutečně jmenoval Bedřicha nejvyšší hlavou církve v Čechách. Následujícího roku přišlo také papežské potvrzení. Přes počáteční váhání se nakonec kardinál rozhodl úřad českého primase přijmout.⁵²

⁵² A. MARKUS, *Kardinál a kníže-arcibiskup pražský Bedřich kníže ze Schwarzenberku. Na paměť padesátého výročí jeho úmrtí*, Tradice 2-3, 2, 1935, s 37.

Nový arcibiskup, ve snaze o povznesení náboženského života a upevnění víry v zemi, postupně rozšiřoval počet far a kostelů, založil v Praze chlapecký seminář a podnikal visitace. Ostatně období neoabsolutismu takovou činnost jen podporovalo. V šedesátých letech se Schwarzenberg zapojil do politického života, přičemž rozhodnými postoji a gesty dal jasně najevo své stanovisko. Uvedme tři příklady: 1. Již v dubnu 1861 předložil zemskému sněmu návrh žádosti k panovníkovi, aby se dal v Praze korunovat českým králem, čímž měl potvrdit české státní právo. Dvanáctičlenná delegace v čele s arcibiskupem, ve které byli také Palacký, Rieger a Brauner, přivezla z Vídně panovníkův nadšeně přivítaný souhlas. Ovšem jak známo, k očekávané korunovaci nikdy nedošlo. 2. První výročí vydání únorové ústavy mělo být v české diecézi oslavováno bohoslužbami, ale k tomu se Bedřich postavil zcela odmítavě. Na kritiku od samotného Antona Schmerlinga reagoval kardinál slovy, že pro říjnový diplom nebylo nic podobného žádáno, tudíž neví, proč by se měla slavit únorová ústava. 3. V roce 1875 zvolil písecký okres do svého čela Jiřího Lobkowicze. Protože známý státoprávník a arcibiskupův synovec nezískal císařské potvrzení, zvolili písečtí na jeho místo Bedřicha, který posléze Lobkowicze v této funkci ustanovil svým zástupcem.

Ačkoliv kardinál Schwarzenberg proslul jako příznivec českého národa, nezapomínal na skutečnost, že ovečky v jeho arcidiecézi nemluví jen česky. Tím se dá vysvětlit kritika, která se na Bedřicha snesla v okamžiku, kdy se nezúčastnil pokládání základního kamene Národního divadla. Arcibiskup, který se cítil být duchovním pastýřem všech – Čechů i Němců, by těžko před svým svědomím obhájil přítomnost na takovéto nacionálně podbarvené akci. Stojí jistě za to připomenout, že kardinálovo usilování o vzájemnou

toleranci nezůstalo jen u o otázky národnostní, nýbrž přešlo i to roviny lidské, neboť pražský arcibiskup rozhodně odmítal soudobé protizidovské výpady.

Velkou oblibu, zejména mezi Pražany, si Bedřich získal v době prusko-rakouské války v roce 1866. Neopustil hlavní město, k němuž se blížila vojska krále Viléma I., ale společně s pražským purkmistrem Václavem Bělským vyjednal s velitelem blížících se pruských jednotek klidné obsazení české metropole. Z Prahy už předtím odvezla schwarzenberská granátnická garda do Českého Krumlova české korunovační klenoty, odkud pak dále pokračovaly do Vídně.⁵³

Jedním z významných kardinálových počinů také zůstává snaha o dostavění pražské katedrály sv. Víta. Po předchozích opravách původní části se v roce 1873 přistoupilo k položení základního kamene dostavby. Definitivního dokončení chrámu se sice český primas už nedočkal, ale v roce 1883, dva roky před smrtí, už mohl projít novým portálem.⁵⁴

Ačkoliv pražský arcibiskup Bedřich Schwarzenberg zůstává jistě zajímavou osobností nejen českých, ale i v obecném smyslu církevních dějin, postrádáme dosud moderní zpracování jeho života na pozadí politických a sociálních událostí 19. století.

Zkratkovitě naznačená kariéra obou mužů ukazuje nejen na možnosti, které se nabízely schopnému příslušníkovi předního šlechtického rodu, ale také na skutečnost, že Felix s Bedřichem ještě zvýšili již tak vysokou prestiž knížecího domu.

Starší rodová větev pokračovala jediným synem Jana Adolfa II., již zmiňovaným Adolfem Josefem (1832-1914). Jako hospodář i jako politik pokračoval ve stopách svého

⁵³ Tamtéž, s. 39-40

⁵⁴ Tamtéž, s. 38.

otce. V roce 1879 zvítězil ve volbách do říšské rady, kdy kandidoval za okresy Prachatice, Vimperk, Sušici, Planou a Volary. Odpovídající popis hlubockého pána podává mladočeský novinář a politik Josef Penížek ve svých vzpomínkách: *„Když jsem jej spatřil poprvé, domníval jsem se, že je to řezník. Jeho vnější vzhled svedl mě k omylu tomu. Těžký zlatý řetěz dvoustranný u hodinek, slušný embonpoint (tělnatost), plná tvář s vousem zvaným Kaiserbart, vlasy nahladko zčesané, zahnědlá již dýmka na doutníky z mořské pěny – vše to svědčilo o muži majetném. Zastupoval šumavské okresy, které vyrval Němcům pro nás.“*⁵⁵

Rozhodně záslužně si Adolf Josef počínal jako otec. S princeznou Idou z Liechtensteina zplodil devět potomků, čtyři syny a pět dcer.

Nejstarší syn Jan Nepomuk II. o němž bude ještě řeč dále, se automaticky jako prvorozený stal nástupcem svého otce, bratrům Aloisovi (1863-1937), Felixovi (1867-1946) a Jiřímu (1870-1952) učarovalo vojenské řemeslo a nejmladší, předčasně zemřelý syn Karel (1871-1902) zvolil dráhu diplomata. Všichni z uvedené čtveřice zůstali svobodní, až na Felixe. Tomu Marie Anna princezna Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1873-1936) přivedla na svět dva syny a tři dcery.

Dvě dcery Adolfa Josefa se provdaly do předních šlechtických rodin: princezna Eleonora (1858-1938) se provdala za hraběte Jindřicha Lamberga (1841-1927) a Františka (1861-1951) za hraběte Mikuláše Esterházyho (1855-1925). Jejich syn Mořic vykonával v létě 1917 úřad uherského ministerského předsedy. Princezny Marie Aloisie (1865-1942) i Terezie

⁵⁵ J. PENÍŽEK, *Z mých pamětí III.*, s. 151.

(1873-1947) zůstaly svobodné. První vstoupila do řádu benediktinek a druhá strávila většinu života na statku Sudovice na Příbramsku.

Obecně vzato zůstávala politická činnost příslušníků primogenitury po obnovení ústavnosti v 60. letech 19. století ve stínu aktivit členů mladší rodové větve (vyjma kardinála Bedřicha).⁵⁶ Ti, kteří sváděli lité boje na politických kolbištích v Praze a ve Vídni, nepocházeli z Hluboké, ale z Orlíku.

Prostřednictvím Jana Nepomuka II. a jeho sourozenců jsme dospěli do doby generačních vrstevníků Bedřicha II. Schwarzenberga z orlického majorátu. Pro lepší kontext se autor rozhodl věnovat významným příslušníkům posledních dvou generací hlubockých Schwarzenbergů v následujících statích.

⁵⁶ R. SAK, *Der Platz der Schwarzenberger*, s. 108.

Schwarzenbergové na Orlíku (sekundogenitura)

Mluvíme-li o knížecím druhorozenectví, nelze opomenout následující citát. František Schwarzenberg, profesor politický věd na Loyola University v Chicagu a prasnovec Bedřicha II., na otázku novináře, jaké je jeho hlavní povolání, řekl: *„Odpověděl jsem mu tehdy, že mým hlavním zaměstnáním bylo a je být ORLICKÝM SCHWARZENBERGEM. Inu – co vlastně znamená ORLÍK. Ano, mladý orel. Taky se tak říká Napoleonovu synu. Hlavně však je to jméno hradu na vysoké skále nad Vltavou. Hrad nad Vltavou v moři lesů.*

Pro nás však to slovo znamenalo vždycky mnohem víc. Vyjadřovalo celý soubor představ, ústící ve velmi vyhraněný postoj na různých úrovních – náboženských, státně politických a národních.

Pro nás znamenalo být orlickým Schwarzenbergem: věrnost katolické církvi, obhajobu české státnosti, nedělitelnost a celistvost zemí koruny svatováclavské a češství. K tomu ovšem patřil živý zájem o věci veřejné a ochota se zapojit do práce a přiložit ruku k dílu.“⁵⁷

Poslední odstavec jistě nepotřebuje komentář. Z předchozího textu bychom však měli zdůraznit motiv Orlíku, „vypínajícího“ se dnes nad hladinou přehrad. Pro většinu orlických Schwarzenbergů symbolizoval Orlík milovaný domov a rodovou tradici. Nezanedbatelnou roli při formování takového vědomí hrál nejspíše i fakt, že mladší větve nedisponovala, na rozdíl od větve starší, jinými výslovně reprezentativními sídly.

⁵⁷ V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic*, s. 22-23.

Karel I. a jeho synové

Zakladatelem mladší rodové větve se stal již zmiňovaný Karel I. Filip (1771-1820). Pro druhorozené syny byla obvykle určena vojenská dráha a stejně tomu bylo i v případě prvního pána na Orlíku. V době, kdy starší bratr Josef zveleboval statky primogenitury a dočasně spravoval i majetek určený pro větev mladší, Karel dobýval slávu na bojištích francouzských revolučních a posléze napoleonských válek. Správu orlického panství převzal 1. července 1800 již jako generálmajor rakouské armády.⁵⁸ Ovšem povýšení na maršála a životní triumf měly teprve přijít. Do napoleonských válek se zapojil aktivně nejen jako voják, ale také i jako diplomat; zejména v Moskvě a Paříži se snažil plně využít svých schopností ve prospěch rakouské zahraniční politiky. Zápis do dějin si však Karel vysloužil jako „vítěz od Lipska“. V říjnu 1813 stanul v čele vojsk protinapoleonské koalice a v proslulé „bitvě národů“ porazil obávaného francouzského císaře.⁵⁹ Tímto činem se z něj stal pochopitelně velký muž, opěvovaný a známý v celé tehdejší Evropě. Památka velkého vojevůdce a předka se tak později odrážela v mysli každého orlického Schwarzenberga.

S hraběnkou Marií Annou z Hohenfeldu (1767-1848) zplodil rakouský polní maršál tři syny, přičemž všichni, s polepšeným erbem na štítu⁶⁰, kráčeli v otcových stopách jako aktivní rakouští důstojníci.

⁵⁸ Smlouva o převzetí byla vyhotovena až 13. prosince 1802, V. HADAČ, *Průvodce*, s. 77.

⁵⁹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 278-285. Ke Karlovi I. nejnověji Josef HANESCH, *Karel I. Filip, kníže Schwarzenberg*, České Budějovice 2003 (zde také souhrn bibliografie).

⁶⁰ Podle císařského dekretu z 15. července 1814 přibyl k původnímu schwarzenberskému znaku, který nadále užívala primogenitura, nad srdeční štítek habsbursko-lotrinský erb, do jehož prostřední části byl směrem vzhůru položen meč. V. KRÁL, *O vývoji znaku*, s. 94.

Nejstarší Bedřich I. (1799-1870), se sice měl stát příštím pokračovatelem rodu, avšak z ne zcela jasných důvodů, snad kvůli své dobrodružné povaze, se rozhodl správu rodových statků přenechat mladšímu bratrovi a vést svobodný nezávislý život.⁶¹ Mentalita tohoto šlechtice a generálmajora v jedné osobě se nám odráží v jeho rozsáhlém literárním díle, ze kterého vydal výbor v českém překladu Karel VI. Schwarzenberg.⁶²

Bedřich sám sebe označoval jako *posledního lancknechta*. Tato přezdívka vyjadřovala v prvé řadě Schwarzenbergovu účast v mnohých zahraničních vojenských akcích, při kterých stál vždy na straně hájící „staré ideály.“ Od dvacátých do čtyřicátých let 19. století tak oblékl (vedle rakouské) i jiné uniformy. S vírou, že se bije za správnou věc, se účastnil například tažení proti povstalcům v Neapoli v roce 1821, francouzského válečného podniku v Alžíru v roce 1830, bojů ve Španělsku na karlistické straně o osm let později nebo potlačení povstání v Tyrolsku a Uhrách v letech 1848 a 1849.⁶³ V druhé rovině tak vystihovalo archaické přízvisko *lancknecht* Bedřichovu nechuť vůči jakémukoli rušení starých pořádků, které s sebou přinášely zvláště občanské revoluce 19. století.

Liberalismus jdoucí Evropou se pochopitelně zajídal každému šlechtici. Nové státní uspořádání rakouské monarchie po roce 1849 sice na určitou dobu zametlo politicky

⁶¹ Hugo ROKYTA, *Orlík v literárním díle historickém „komtesy Hortensie“*, in: Jiří KOSTKA (ed.), *Orlík, státní hrad a okolí*, Praha 1957, s. 62.; J. HANESCH, *Rodinný archiv*, s. 16.

⁶² K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Fragmenty*, Praha 1934, později vydáno TÝMŽ pod názvem *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937. Literární tvorba prvního maršálkova syna spočívá ve velkém množství nejrůznějších poznámek, které si vedl v průběhu svého pestrého života. Poznámky (či spíše črty) si Bedřich I. zapisoval německy, patrně proto, že v tomto jazyce byly jeho myšlenky mnohem dostupnější pro okruh čtenářů z řad rakouské aristokracie (k tomu ale také uveďme, že užíval adjektiva *czechisch*, nikoliv *böhmisch*). Sám Bedřich vydal – ve velmi omezeném množství – část svého díla pro přátele (viz A. MARKUS, *Rod*, s. 57; K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 286).

⁶³ Jan Bedřich NOVÁK, *Ze zápisů posledního „lancknechta“*, zvláštní otisk z Českého časopisu historického 31, 1925, s. 3.

nebezpečné liberální myšlenky, ale také zavedlo progresivní centralismus.⁶⁴ Ten postupoval ruku v ruce s postupnou unifikací habsburské říše, která se měla změnit ve statní útvar složený z obyčejných správních provincií. O respektování historických zemí a původních stavovských institucí neměla být ani řeč. Taková situace vzbuzovala v Bedřichovi, jak uvidíme dále, rozhořčení.

Nejprve je třeba si uvědomit lancknechtovo stanovisko k politickým právům obyvatel českých zemí, potažmo monarchie. Bedřich vycházel z klasického aristokratického názoru o politické reprezentaci země složené z tradičních zástupců – stavů. Neboli *národ český = stavy české*.⁶⁵ S tím také souvisí lancknechtův pohled na sociální hierarchii, lapidárně podaný v jedné z jeho poznámek: *„Představuji si zřízení šlechty nikoli co zelenou, kypící nivu, kde privilegovaní hodují a odpočívají, obklopeni pevnými, vysokými hradbami, zatímco ostatek jejich spoluobčanů leží venku na suché písčíně; nýbrž jako strmou výšinu, kam rody po staletí vystupovaly. Nechme vystoupiti každého a přátelsky ho uvítejme, ale nenechme se donutit k sestupu. Že však na světě jsou hory a vrchy, a ne rovná plošina, jako kulečník a tabule, to chtěl ten, jenž jej s horami, dolů řekami a močály stvořil, neboť to byla líbezná vůle jeho!“*⁶⁶

Smysl aristokracie viděl poslední lancknecht ve spojení s národem. Šlechta nemá být nobilitou dvorskou (*Hofadel*), nýbrž zemskou (*Landadel*).⁶⁷ Ostatně v alianci s národem spatřoval také způsob jak úspěšně čelit centralistickým snahám a udržet tak postavení

⁶⁴ Dodejme, že již proti předbřeznovým centralistickým snahám se postavila část české šlechtické obce. Srov. Antonín OKÁČ, *Český sněm a vláda před březnem 1848. Kapitoly o jejich ústavních sporech I.-II.*, Praha 1947.

⁶⁵ Tamtéž, s. 5.

⁶⁶ K. SCHWARZENBERG, *Fragmentsy*, s. 51.

⁶⁷ J. B. NOVÁK, *Ze zápisů*, s. 12.

a výsady šlechty.⁶⁸ Zajímavé však je, že Bedřich šel ve svém vlastenectví dál, opouští totiž roli zemského patriota a staví se do role nacionálního šlechtice: „*Kdyby knížata Esterházyové, Lubomirští, Belgiojoso a z Lobkovicz nehovořili francouzsky, bylo by právě tak málo příčiny chtít po nich, aby se po německu dorozumívali, jelikož to ani ono nemůže platiti za jejich vlastní mateřskou a národní řeč, a okolnost, že se čítají k nejpřednějším pánům císaře rakouského, krále uherského, českého, haličského a lombardského, nepodmiňuje zároveň nijak, že by se tím stali Němci, a přestali náležet svému rodnému kmeni. Je v tom ovšem snad proto chyba, že je nám tím velice ztíženo položit za základ našeho vzdělání národní výchovu, ale bylo by asi nebezpečno dráždit různé národy, mezi nimiž germánský prvek, jenž sotva dosáhl vlastního uvědomění, spíše by se octl v jámě lví, jemuž lví podíl náleží.*⁶⁹ Dodejme, že sám Bedřich dokonale česky neuměl, což bylo podle jeho slov důsledkem dlouhých zahraničních pobytů v cizině.⁷⁰

Na šlechtice takového smýšlení se vládní kruhy pochopitelně dívaly skrz prsty. Nemalou roli hrálo i lancknechtovo „buřičství“. Často citovaný příběh vypráví o Bedřichově zvláštní holi, se kterou se procházel po Praze. Její konec byl zakončen ve tvaru Žižkovy hlavy. Nosil tuto hůl přesto, že policie podobné předměty zakázala jako nebezpečné zbraně a současně se uvedený motiv jevil jako politická provokace.⁷¹ „...*kojil se nadějí, že bude zadržen a že dá tou holí policajtovi přes hlavu. Což se mu k jeho zármutku nestalo, protože pražští policisté ho dobře znali.*“⁷² Odplatou za takové chování prý bylo to, že Bedřich

⁶⁸ Tamtéž, s. 13, 22.

⁶⁹ K. SCHWARZENBERG, *Fragmenty*, s. 57-58.

⁷⁰ J. B. NOVÁK, *Ze zápisků*, s. 21.

⁷¹ Tamtéž, s. 1.

⁷² F. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 83.

neobdržel pozvání na oficiální odhalení jezdeckého pomníku svého otce ve Vídni v roce 1867, což jej velmi ranilo.⁷³

Politického života v šedesátých letech devatenáctého století se lancknecht aktivně neúčastnil; volbu za poslance českého zemského sněmu v roce 1861 odmítl s odůvodněním, že se cítí příliš starý a nové době ještě neporozuměl. V českém národním životě se měl uplatnit jeho synovec, Karel III.⁷⁴

Když Bedřich I. v roce 1870 zemřel, odešla osobnost, která zásadním způsobem určila politickou i společenskou orientaci orlické sekundogenitury. Svědčí o tom veřejná činnost knížete Karla III. a jeho potomků. Ne náhodou získal Karlův druhorozený syn Bedřich jméno po svém strýci. Vliv posledního lancknechta dokazuje i vzpomínka Emile von Binzer (1801-1891), známé spíše jako literární komtesa Hortensie, která si po návštěvě na Orlíku stěžovala, že Schwarzenbergové, potomci německého rodu, jsou nadšenými Čechy.⁷⁵

„Je tedy snad pochopitelno, jak právě takové myšlenky (Bedřichovy) přivedly naši rodinu k češství,“ píše Karel VI. Schwarzenberg v předmluvě k první edici lancknechtových zápisků.⁷⁶ Pokračuje dále: *Bud' jak bud', syn maršálkův* (druhorozený syn Karel II.) *již byl Čechem zcela, a jeho syn zase, můj praděd (Karel III.), zasáhl již i do politického zápasu za práva České Koruny. Od jeho dob pak jsme se již nepřestali tohoto zápasu účastniti.*⁷⁷

Tři roky po skonu Bedřicha odešel na věčnost také nejmladší z bratrů, princ Edmund (1803-1873). I on zůstal svobodný a rozhodl se pro kariéru v armádě. Prodělal všechny

⁷³ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 293.

⁷⁴ J. B. NOVÁK, *Ze zápisků*, s. 21.

⁷⁵ F. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 217.

⁷⁶ K. SCHWARZENBERG, *Fragmenty*, s. 19.

⁷⁷ Tamtéž, s. 21.

důležité vojenské kampaně, ve kterých bylo Rakousko na přelomu 19. století angažováno. V roce 1848 bojoval v Itálii, v následujícím roce v Uhrách a do jižní Evropy se znovu vrátil o deset let později, kdy se účastnil bitev u Magenta a Solferina.⁷⁸ Politické záležitosti v něm nejspíše nevzbuzovaly takové emoce jako u staršího bratra Bedřicha, neboť, narozdíl od posledního lancknechta, pozvání na slavnostní odhalení otcova pomníku ve Vídni obdržel. Ba co víc, získal při té příležitosti hodnost polního maršála.⁷⁹ Poslední léta života prožil princ Edmund na Orlíku společně s bratrem Bedřichem.⁸⁰

Posledním z trojice bratrů zůstává prostřední Karel II. (1802-1858), který se taktéž, jak už bylo naznačeno, stal profesionálním vojákem. Po vítězném italském tažení se stal v únoru 1849 civilním i vojenským guvernérem v Miláně. O dva roky později se ujal stejné funkce v Sedmíhradsku, které se snažil modernizovat výstavbou silnic, zřizováním škol, podporou zemědělství nebo vyvazováním pozemků. Post nejvyššího správce ve východní části monarchie zastával až do své smrti.⁸¹

Od poloviny 19. století pobýval Karel II. Schwarzenberg, zvaný též *schöne Karl*⁸², většinu mimo svou vlast, ovšem v „klidnějších“ čtyřicátých letech se mohl aktivně zajímat o domácí dění. Patřil do okruhu českých aristokratů, které si svým způsobem získal František Palacký.⁸³ Na oplátku za finanční podporu při vydávání českého diplomatáře připravil stavovský historiograf pro české šlechtice cyklus přednášek o českých zemských sněmech a

⁷⁸ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 294-296.

⁷⁹ Tamtéž, s. 297.

⁸⁰ A. MARKUS, *Rod*, s. 60.

⁸¹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 302-303, MARKUS, *Rod*, s. 60.

⁸² Tamtéž, s. 305.

⁸³ Jiří KOŘALKA, *František Palacký (1798-1876). Životopis*, Praha 1998. s. 234.

ústavním vývoji. Setkání se pravidelně konala ve schwarzenberském paláci v první čtvrtině roku 1843. Palackého úvahám naslouchal i knížecí syn, tehdy ještě dědičný princ Karel, svého jména již třetí v rodině.⁸⁴ František Palacký svými přednáškami bezesporu posílil historickopolitické vědomí vybraných aristokratů a postavil jej na odborné základy. Zvláště pak v případě mladého Schwarzenberga dopadly historikovy myšlenky, jak se později ukázalo, na úrodnou půdu. O postupujícím „počešťování“ schwarzenberského rodu svědčí také účast knížete na petici třinácti českých stavů z 1. dubna 1848. Zástupci předních šlechtických rodin se postavili za zrovnoprávnění české a německé národnosti a přistoupili na rozšíření zemského sněmu o zástupce měst a velkostatkářů.

V roce 1823 se Karel II. oženil s hraběnkou Josefínou Vratislavovou z Mitrovic (1802-1881), která mu porodila dvě dcery a jednoho syna. Starší dcera Gabriela (1825-1843) zemřela v osmnácti letech svobodná. Mladší princeznu Annu Marii stihl podobný osud. Umírá jako devatenáctiletá, téměř rok po svatbě s hrabětem Arnoštem Waldstein-Wartenbergem. (1821-1904). Jediný syn Karel III. (1824-1904) znamenal pro rodiče naději pro pokračování rodu, ale Karel II. se už vnoučat nedožil. Zemřel v červnu 1858 na jaterní chorobu.⁸⁵ Příští kníže, Karel IV., spatřil světlo světa až v létě následujícího roku.⁸⁶

⁸⁴ Tamtéž, s. 235.

⁸⁵ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 299, 304

⁸⁶ Tamtéž, s. 319.

Vývoj nemovitého vlastnictví orlických Schwarzenbergů do konce první pozemkové reformy

Podle testamentu knížete Ferdinanda měly mladší rodové větvi připadnout statky ležící mimo České království, jejichž základem byla panství Gimborn-Neustadt ve Vestfálsku a Murau ve Štýrsku. Prvně uvedené dominium však Schwarzenbergové na konci 18. století již nevlastnili⁸⁷ a druhé v této době příliš neprosperovalo, na základě čehož bylo rozhodnuto, aby sekundogenitura získala jedno z českých panství.⁸⁸

Zakladatel druhorozenectví, Karel Filip, tak obdržel pro sebe a své potomky panství orlicko-zvíkovské rozkládající se na ploše 28 505 hektarů, přičemž dominikální půdu tvořila asi jedna třetina, tedy 9 584 hektarů.⁸⁹ Dominium ve středním Povltaví se skládalo ze zemskodeskových statků Orlíka, Zvíkova, Červeného Újezdce, Myslína a Horosedel.⁹⁰ S ohledem na vojenskou kariéru však nechal pozdější maršál správu majetku sekundogenitury poměrně dlouho, až do roku 1800, v rukou svého staršího bratra.⁹¹

Rok po definitivním vzniku mladšího majorátu postihl orlický zámek velký požár. Podle ústní rodinné tradice se prý tehdy Karel rozhodoval, zda neopustí Orlík a nevybuduje novou rodovou rezidenci z nedalekého Zvíkova. Nakonec se ale rozhodl zrenovovat původní sídlo, neboť ze Zvíkova byl vidět kromě knížecího i kus cizího lesa, kdežto z Orlíku se mu takový „šokující“ pohled nenaskýtal.⁹²

⁸⁷ Tamtéž, s. 180.

⁸⁸ Josef HANESCH, *Rodinný archiv*, s. 8-9.

⁸⁹ TÝŽ, *Velkostatek Orlík nad Vltavou (1184) 1198-1948 (1957)*. Inventář, Třeboň 1969, s. 14.

⁹⁰ Tamtéž, s. 13.

⁹¹ TÝŽ, *Rodinný archiv*, s. 9.

⁹² ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 270.

Jako správný otec rodu, resp. rodové linie, odkázal první orlický pán svým potomkům větší jmění, než získal on sám. Vítěz od Lipska totiž v prvních dvou desetiletích 19. století přikoupil statky Zalužany, Zbenice se Zlákovicemi, Bukovany s Řečí a panství Sedlec u Kutné Hory. Jednalo se sice zprvu o alodní držbu, ovšem v roce 1869 se staly součástí fideikomisu.⁹³ Ještě dříve ale došlo k zásadnímu rozšíření svěřeneckví díky sňatku knížete Karla II. s Josefínou hraběnkou Vratislavovou z Mitrovic. Panství Osov, Čimelice, statek Tochovice a dva paláce v Praze (ve Spálené a Voršilské ulici), to vše zdědila Karlova manželka po otci a obohatila tak další generaci orlických Schwarzenbergů.⁹⁴ Karel II. navíc v roce 1847 koupil od maltézských rytířů panství Varvažov, které posléze Karel III. spolu s Čimelicemi převedl v roce 1883 do fideikomisu. Zbývá jen doplnit, že v roce 1868 byl k Tochovicím připojen již dříve nabytý statek Staroselský Hrádek.⁹⁵ Shrneme-li tak pro přehlednost celou majetkovou situaci orlických Schwarzenbergů od druhé třetiny 19. století do první pozemkové reformy, nacházíme v jejich vlastnictví dvě svěřenecká panství Orlík (13 433 ha) a Čimelice s Varvažovem (4 150 ha), alodní panství Osov (2 648 ha), Sedlec (3 090 ha) a statek Tochovice (875 ha) se Starosedlským Hrádkem (332 ha). Celkově se tedy jednalo o úctyhodných 24 527 hektarů půdy.⁹⁶ Jádrem hospodářského rozvoje velkostatků spočívalo, tak jak bylo v případě šlechtického podnikání obvyklé, v zemědělství a lesnictví.

Ovšem v rámci orlického fideikomisu se na přelomu 19. a 20. století setkáme

⁹³ J. HANESCH, *Velkostatek Orlík*, s. 13.

⁹⁴ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 299.

⁹⁵ J. HANESCH, *Velkostatek Orlík*, s. 13-14.

⁹⁶ Tamtéž, s. 24. Zde je třeba uvést, že údaje v uvedeném inventáři se zásadně liší s obecně užívanou pomůckou, TITTELOVÝM *Schematismem a statistikou statků velkých a rustikálních v království Českém*, Praha 1902, s. 414-420 (periodicky vydávaná příručka především v německém jazyce). Tittel totiž uvádí v případě knížecího svěřeneckví asi o 4 500 hektarů více, čímž se při celkovém součtu výměry veškerého majetku (fideikomisního i alodního) dostává na 28 768 hektarů půdy.

i s průmyslovými provozy – pivovarem, cihelnou a vápennými pecemi v Čimelicích, vápencovými lomy v Nerestcích, lihovary v Bisíngnově a Zalužanech, parními pilami na Orlíku a v Modřanech, umělým mlýnem ve Žďákově a sienitovými lomy v Kozárovicích. Z pivovaru a lihovaru ve Slavonově pak na Orlík plynuly pouze příjmy z pronájmu.⁹⁷

Prvorepubliková pozemková reforma postihla závažným způsobem všechny velkostatkáře v Československu. Někteří se z vyvlastnění velké části půdy nevzpamatovali a odešli z republiky, jiní se však nové ekonomické situaci dokázali přizpůsobit. Do druhé kategorie patřili i orličtí Schwarzenbergové. Reforma zredukovala v letech 1921-1933 nemovitě vlastnictví sekundogenitury o 10 621 hektarů. Navíc došlo i k prodeji Osova a Zbenic, neboť udržení těchto statků se jevilo jako ekonomicky neperspektivní. Schwarzenberské průmyslové podniky pak reforma našťěstí de facto minula.⁹⁸ Tochovice se Starosedlským Hrádkem, osobní majetek Dr. Bedřicha Schwarzenberga, prošly reformou samostatně. Z původních 1 206 hektarů zbylo tochovickému pánu hektarů 834.⁹⁹

⁹⁷ I. TITTEL, *Schematismus a statistika*, s. 415.

⁹⁸ J. HANESCH, *Velkostatek Orlík*, s. 25-28.

⁹⁹ Rudolf LUSTIG, *Schematismus velkostatků v Čechách*, Praha 1933, s. 636-637.

Bedřich Schwarzenberg

Rodina

I. Rodiče

Pátého března roku 1853 došlo v české metropoli k opětovnému spojení dvou starých šlechtických rodů. Ženichem byl devětadvacetiletý Karel, dědičný princ Schwarzenberg a nevěstou dvacetiletá Vilemína, princezna Öttingen-Wallerstein (1833-1910). Jak už bylo řečeno, nešlo o první sňatek mezi těmito rodinami. Karlův pradědeček, kníže Jan Nepomuk I. Schwarzenberg, pojal za manželku taktéž princeznu z rodu Öttingen-Wallersteinů, Marii Eleonoru, která byla nevěstinou pratetou.¹⁰⁰

Bedřichova matka Vilemína pocházela ze starého německého rodu Öttingen, jehož počátky sahají až do 10. století. V roce 1774 byla linie Wallerstein povýšena do říšského knížecího stavu.¹⁰¹ Kníže Bedřich, který zakoupil v roce 1825 Zbraslav, provdal své tři dcery za příslušníky českých rodů. Nejstarší dcera Žofie (1829-1897) se stala manželkou hraběte Jiřího Buquoye (1814-1882), Marie Anna (1839-1912) následovala svého chotě, prince Mořice z Lobkovicz (1831-1903), na Roudnici a o Vilemíně jsme se již zmínili.

Ze třetí generace orlických Schwarzenbergů měl potomky jen Karel III., a tak Bedřichovi bratřenci a sestřenice pocházeli pouze z matčiny strany.¹⁰² S některými z nich pojily Bedřicha přátelštější vztahy, jak nám ukazuje dochovaná korespondence. Zejména

¹⁰⁰ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 304-305.

¹⁰¹ J. ŽUPANIČ, M. FIALA, F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 185.

¹⁰² Viz Příloha A. d).

hrabě Karel Buquoy (1854-1911) patřil do okruhu důvěrníků schwarzenberského prince. Buquoy působil v letech 1885 až 1911 na českém zemském sněmu a od roku 1880 byl dědičným členem panské sněmovny. Náležel pochopitelně ke konzervativním velkostatkářům, kterým od roku 1895 také předsedal.¹⁰³ Vedle jiných funkcí zastával post prezidenta Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách a hodnost prvního místopředsedy České lesnické jednoty.¹⁰⁴

První z Bedřichových sourozenců se narodil v roce 1859. Ovšem než si je však blíže přiblížíme, musíme se podrobněji zmínit o otci, který v té době již pozbyl titulu dědičného prince a plně se věnoval rodovému svěřenectví.

Kníže Karel III. Schwarzenberg patří k těm postavám české historie, které se znovu vrátily do učebnic dějepisu. Není zde prostor k tomu, obsáhle popisovat politický vývoj našich dějin od šedesátých do počátku devadesátých let 19. století. Uvedme pouze důležité okamžiky v životě třetího orlického pána, které ho učinily v očích jeho i pozdější generace nesmrtelným.

Karel III. se narodil 5. července 1824 v Praze. S ohledem na předchozí výklad ne třeba zdůrazňovat vojenské založení rodiny, a tak i mladý princ začíná, po studiu práv Praze a Padově, svou životní dráhu v armádě. Ani jeho neminula italská kampaň v letech 1848-1849, kde si vydobyl Válečný záslužný kříž.¹⁰⁵ Karlův otec však nebyl příliš nadšen ze synových vojenských ambicí a jeho přáním bylo, aby se ujal správy rodového majetku a získal slávu

¹⁰³ J. GEORGIEV, *Strana konzervativního velkostatku*, s. 79.

¹⁰⁴ Pavel KOBLASA, *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002, s. 36-38.

¹⁰⁵ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 304.

spíše na poli politickém.¹⁰⁶ Karel uposlechl otcovo nabádání a v druhé půli padesátých let opustil armádu v hodnosti majora. Na svou vojenskou minulost ovšem zůstal celý život pyšný a rád si nechával říkat „kníže major“.¹⁰⁷

Ve správě rodinného fideikomisu si bývalý voják počínal velmi dobře. Na jedné straně se ukázalo, že má k hospodaření vrozené předpoklady, na druhé straně jej také motivovala neutěšená finanční situace orlické sekundogenitury, dozvuk nákladné politické a vojenské činnosti dědečka Karla Filipa Podnikáním založeném na prvovýrobě, tedy zakládáním pil, pivovarů, lihovarů, kamenolomů a cihelen, dokázal ozdravit rodinné finance a založit trvalou ekonomickou prosperitu rodu. Zvláště zásadní vliv měl Karel na rozvoj lesnictví.¹⁰⁸ Kromě toho investoval nemalé prostředky na záchranu hradu Zvíkova.¹⁰⁹

Na přelomu padesátých a šedesátých let 19. století se v souvislosti s neúspěšnou zahraniční politikou a pasivní ekonomickou bilancí habsburské monarchie schylovalo k zásadním změnám ve státním uspořádání podunajského soustátí. Vydáním tzv. Říjnového diplomu v roce 1860 byla dána určitá rámcová pravidla, která měla monarchii vtisknout nový politický systém, spočívající primárně na vůli zemských sněmů.¹¹⁰ Již předtím si jak česká občanská politická reprezentace, tak část aristokracie, ujasnily svůj program.¹¹¹ Po prvním přešlapování a vzájemné rezervovanosti se nakonec Národní strana, v čele s Riegrem a Palackým, dohodla s příslušníky tzv. státoprávní šlechty¹¹², reprezentované, vedle Jindřicha

¹⁰⁶ L. TOMÁŠEK, *Karel III.*, s. 101.

¹⁰⁷ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 305.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ J. HANESCH, *Rodinný archiv*, s. 26.

¹¹⁰ Z. TOBOLKA, *Politické dějiny II.*, s. 18-33.

¹¹¹ J. HAVRÁNEK, *Česká politika*, s. 67-74.

¹¹² Pro toto uskupení se také užívá označení *Strana konzervativního velkostatku*, vyjadřující ideové spojení antiliberálních názorů a rozsáhlého pozemkového vlastnictví, které jejich držitelům garantovalo přední místa

Clam-Martiničtvo, zejména Jiřím Lobkovicem a Karlem Schwarzenbergem, na politické spolupráci Tato koalice pak, s různými tenzemi, fungovala až do počátku devadesátých let. Konzervativní šlechtici měli podporovat české národní snahy a občanští politikové pak boj za zemskou autonomii.¹¹³

Karel III. Schwarzenberg sehrál v následujících dvou desetiletích neobyčejně výraznou roli. Pronárodní působení a obhajoba historických práv Českého království vyvoláva často u vládních kruhů, rekrutujících se z řad německých liberálů a ústavověrné šlechty,¹¹⁴ velké pobouření. V zimních měsících roku 1862 se Riegrovi podařilo orlického pána prosadit do čela Sboru pro zřízení Národního divadla.¹¹⁵ Účast Karla III. a dalších šlechticů ve Sboru však spustila aféru, kdy veškerá činnost spojená s Národním divadlem vyzněla jako nacionální manifestace. V německém tisku pak proběhly zprávy o tom, že by měl kníže pro svou činnost v Clamově straně složit vojenskou hodnost. Taková eventualita znechutila knížete, vojáka tělem i duší, natolik, že rezignoval na svojí funkci v Národním divadle a odjel do Vídně vysvětlit celou věc císaři.¹¹⁶ V dubnu 1863 opustil Karel český sněm, údajně na protest proti nezvolení svého bratrance Adolfa Josefa Schwarzenberga do zemského zastupitelstva a na delší dobu se stáhl z politiky.¹¹⁷

v kuriálním volebním systému zemských sněmů. Mimo to se v odborné literatuře také setkáváme s pojmem *historická šlechta*. Společné úsilí státoprávních aristokratů spočívalo, zjednodušeně řečeno, v obhajobě zemské samosprávy a tradičních zemských práv a institucí vůči postupujícímu centralismu a liberalismu. Mezi konzervativními šlechtici se postupně stalo užívání češtiny samozřejmostí. Více J. GEORGIEV, *Strana konzervativního velkostatku*, s. 59-60, 64-68.

¹¹³ Z. TOBOLKA, *Politické dějiny II.*, s. 37-43; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 163-164.

¹¹⁴ Tzv. *Strana ústavověrného velkostatku* tvořila politický protipól ke konzervativním aristokratům. Politickým krédem „ústaváků“ byla jednotná a silná habsburská říše. Základem pro splnění takové představy však musel být centrálně řízený stát s jazykovou a kulturní převahou německého etnika. Viz L. VELEK, *Strana ústavověrného velkostatku*, s. 90-93.

¹¹⁵ Jan BARTOŠ, *Dějiny Národního divadla I., Národní divadlo a jeho budovatelé*, Praha 1933, s. 126.

¹¹⁶ L. TOMÁŠEK, *Karel III.*, s. 104-105; K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 308.

¹¹⁷ L. TOMÁŠEK, *Karel III.*, s. 104.

V souvislosti s nástupem hraběte Richarda Belcrediho do čela vlády se Bedřichův otec do ústavního života vrátil. Právě Belcredi, s nímž pojilo knížete přátelství, nabídl Karlovi na konci srpna 1865 funkci českého místopředsedy. Ten však rozhodně odmítl. Státoprávní ideály hodlal prosazovat prostřednictvím činnosti v samosprávě a ne jako vysoký státní úředník vykonávající pokyny vlády.¹¹⁸ Další post, jmenování do panské rady v dubnu 1868, zprvu taktéž negoval. Vládní program byl pro něj nepřijatelný a také mu tanul na mysl názor strýce Bedřicha. Poslednímu lancknechtovi se nezamlouvala skutečnost, že panská sněmovna není tvořena jen příslušníky vysoké aristokracie. Považoval ji za ohradu, do které byli navedeni ti nejtlustší berani ze stáda, aby je pak nadcházející revoluce snadno našla pohromadě.¹¹⁹

Neúspěšné snahy českých občanských politiků a konzervativní šlechty o česko-rakouské vyrovnání vzbuzovaly v knížeti pocity hluboké křivdy. Nelze se divit, že několikrát vyjádřil svůj názor zcela otevřeně. Po prohraných volbách do zemského sněmu, na jaře roku 1867, kdy se poměr sil v rozhodující velkostatkářské kurii změnil ve prospěch ústavověrných, vynikla nad výroky ostatních rozhořčených šlechticů právě slova Karla Schwarzenberga: „*Čechové, nyní jsme vaši na život a na smrt! Tato porážka naše má tu dobrou stránku, že národ český má zase svoji šlechtu!*“¹²⁰ Ještě silnější důraz mělo svolání Karla III. počátkem listopadu 1871, po odmítnutí tzv. fundamentálních článků císařem: „*Musil bych to pokládati, pánové, za pouhou smělost, chtěl-li bych snad říci slov, kdež důvěrníci národa tak*

¹¹⁸ Tamtéž, s. 105.

¹¹⁹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 307-308.

¹²⁰ Karel KAZBUNDA, *Kolem dubnového sněmu českého 1867*, ČČH 38, 1932, s. 319.

*významným listem osvědčili, že směr našeho návrhu přijali za svůj. Tím, pánové, jste zároveň osvědčili pevné předsevzetí, že chcete a budete, vyhovující náhledu podaného vám návrhu, chrániti a hájiti státoprávní samostatnost království tohoto, práva koruny, práva krále a nepřetržitý svazek státův na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného domu habsbursko-lotrinského spojených. Osvědčujeme, pánové, že chceme hájiti práva tohoto a chrániti jej budeme, seč nám síly stačí, necht' se stane cokoliv, až do těch hrdel a statků!*¹²¹

Konečně třetí nejznámější Karlův výrok je spojen s přípravou světové výstavy ve Vídni v roce 1873. Schwarzenberg zastával od roku 1867 úřad předsedy Vlastenecké hospodářské společnosti a z titulu své funkce nehodlal připustit obeslání výstavy exponáty z Čech, pokud by neměly být vystavovány samostatně, ale jen v rámci Předlitavska. „*Uhry mohou býti na výstavě jako celek zastoupeny, nikoli však my, kteří také platíme, a to nejvíce, my máme býti za své peníze jen okrasou cislajtanismu ve Vídni. To se nikdy nestane.*“¹²² Tento výrok se stal poslední kapkou ve sporu mezi Schwarzenbergem a tehdejším místodržitelem Kollerem – Vlastenecká hospodářská společnost, opora pročesky smýšlejících politiků, byla následně rozpuštěna.¹²³

Karel III. hájil společně s ostatními členy konzervativního velkostatku politiku pasivní rezistence, a tak se v 70. letech věnoval zejména činnosti v hospodářských institucích, o nichž bude řeč dále. Ačkoliv byl v roce 1873 zvolen do říšské rady, na jednání se samozřejmě nedostavil. Do předlitavského zastupitelstva vkročil až ve zmíněném roce 1879, kdy již přijal

¹²¹ O. URBAN, s. 256-257.

¹²² Bohdan ERBEN, *Karel Schwarzenberg*, in: Mořic MICHÁLEK (ed.), *Zemědělství buditelé. Sbíрка životopisů mužů o zemědělství zasloužilých*, Praha 1937, s. 199.

¹²³ Josef GÖRNER, *Česká zemědělská rada*, SAP 7, 1957, s. 187.

jmenování členem panské sněmovny.¹²⁴ Rok předtím se vrátil také na půdu českého zemského sněmu, kde v roce 1886 pronesl řeč k navrhované administrativní reformě spočívající v rozdělení země na jazykovém základu. Německým liberálům oponoval v tom smyslu, že by celý projekt vedl k faktickému rozdělení země, s čímž jako zastávce státoprávních ideálů nemohl souhlasit. O čtyři roky později však pro punktace paradoxně ruku zvedl. Poté nejspíše uznal, že nadešel čas na zasloužený odpočinek a přenechal reprezentaci rodu na politickém poli svému prvorozenému synovi Karlovi.¹²⁵

Veřejné působení Karla Schwarzenberga se neomezovalo, jak již bylo naznačeno, jen na aktivity v politické sféře, ale také v oblasti zemědělství a lesnictví. Jako předseda působil v celé řadě nejrůznějších korporací hospodářského zaměření. Po zrušení zmíněné Vlastenecké hospodářské společnosti stanul v čele její nástupnické organizace, Zemědělské rady pro království České.¹²⁶ Při zemědělské radě pak z iniciativy jejího prvního předsedy vznikly agrochemická a kontrolní stanice a taktéž i technická kancelář. Meliorace, zavádění strojů, umělá hnojiva, kvalitní osiva, šíření zemědělských poznatků nebo pokus o zřízení zemědělské univerzity – to vše mělo společného jmenovatele v jedné osobě. Vedení zemědělské rady opustil kníže Schwarzenberg už po roce 1891, neboť nesouhlasil s rozdělením instituce na

¹²⁴ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 311-312.

¹²⁵ Tamtéž, s. 312-313; L. TOMÁŠEK, *Karel III.*, s. 111. Je skutečně zvláštní, že se tak tvrdý obhájce českého státního práva rozhodl punktace podpořit. Toto jednání nám blíže osvětluje mladočeský poslanec zemského sněmu Jan Vašatý, který ve svém sněmovním vystoupení 7. ledna 1891, při projednávání zákona o zemědělské radě, citoval údajné vyjádření knížete Schwarzenberga právě k punktacím: „*My jsme se k tomu s těžkým srdcem odhodlali...podepsati ortel smrti národu českému...Ale když k nám předseda klubu českých poslanců přišel a zvěstoval, že v českém klubu byly jednohlasně vídeňské punktace přijaty, tu jsme pokrčili rameny a myslili: když ti tam to přijmou, synové národa českého, kteří jsou důvěrou nesení, proč bychom my to tak nepřijali?*“ *Stenografické zprávy českého sněmu zemského*, 36. sezení, 7. leden 1891, Praha 1891.

¹²⁶ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 306.

český a německý odbor. Oproti tomu, od roku 1869 až do smrti stál v čele České lesnické jednoty, obdobné organizace, jakou byla zemědělská rada.¹²⁷

Karel III. nezanedbával ani povinnosti související s vlastním rodovým zázemím. V šedesátých letech došlo k ukončení rozsáhlých stavebních prací na orlickém zámku, které de facto započaly už za Karlova dědečka na počátku 19. století. Podle projektu architekta Bernarda Gruebera získal nakonec zámek svou konečnou, ve své době oblíbenou, novogotickou podobu.¹²⁸

Zakladatel sekundogenitury, maršál Karel, zavázal své potomky k vybudování rodové hrobky. Již ve 30. letech 19. století uvažovali Schwarzenbergové o přestavbě některého z blízkých kostelů na rodinné mauzoleum, ale nakonec zvítězila myšlenka zřídit hrobku přímo v orlickém zámeckém parku.¹²⁹ Vlastní stavba probíhala v letech 1862 až 1864 a Karel III. na vnitřním zařízení rozhodně nešetřil. Místo posledního odpočinku orlických Schwarzenbergů nemohl po dokončení vysvětil nikdo jiný, než kardinál a arcibiskup pražský Bedřich Schwarzenberg. Stalo se tak symbolicky 15. října 1864, v týž den, kdy před jedenapadesáti lety zvítězil Bedřichův pradědeček v bitvě u Lipska.¹³⁰

Po téměř čtyřiceti letech od vysvěcení knížecí hrobky byl uložen ke svým otcům i třetí orlický kníže. Zemřel 29. března 1904 v Praze.¹³¹ Otcova odkazu se zhostili, každý svým způsobem, dva mužští potomci – starší Karel IV. a mladší Bedřich II. Ostatně starší z bratrů

¹²⁷ B. ERBEN, *Karel Schwarzenberg*, s. 201-202.

¹²⁸ Jiří KUTHAN, *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*, Praha 2001, s. 112-114.

¹²⁹ Z. BEZECNÝ, *Schwarzenbergové a jejich Orlík*, JSH 68, 1999, s. 136-137.

¹³⁰ Tamtéž, s. 137.

¹³¹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 314.

o otci údajně prohlásil: „*Těž on paličák jako Clam-Martinic.*“¹³² Jasně tím dal najevo svůj názor na politiku pasivní rezistence.

¹³² J. PENÍŽEK, *Paměti III.*, s. 155.

II. Sourozenci a ostatní příbuzní

Jestliže si Karel III. vydobyl slávu svým výrokem „*až do těch hrdel a statků*“, Bedřichův bratr Karel získal „uznání“ jedním ze svých projevů, ve kterém odsoudil mladočeský „fetiš“ – husitství.

„*Princ bum*“¹³³ se narodil v Čimelicích 1. července 1859. Po absolvování Akademického gymnázia studoval práva na pražské univerzitě a poté působil určitou dobu jako koncipista na českém místodržitelství a ministerstvu kultu a vyučování.¹³⁴

Do českého zemského sněmu byl Karel zvolen v roce 1889. Patřil ke skupině šlechticů, která reprezentovala „novou krev“, neboť starší generace buď postupně vymírala, nebo z politického života pomalu odcházela. V říjnu téhož roku předložili mladočeští poslanci na sněmu návrh adresy císaři dovolávající se českého státního práva. Takový manévr od mladočechů nikdo nepředpokládal a navíc v době před punktacemi mohl způsobit značné potíže.¹³⁵ Tehdy poprvé vystoupil na zemském sněmu i mladý princ Schwarzenberg. Ujal se slova po Eduardu Grégrovi a v reakci na jeho řeč i na předložený mladočeský návrh mimo jiné uvedl: „*Nelze nám, pánové už přehlédnuti, že (prosincová) ústava ta trvá již 20 roků a že se vžila do všech vrstev obyvatelstva, nesmíme přehlédnouti, že čas sám tvoří veřejné právo a že ústava časem právem se stala*“¹³⁶ Takové tvrzení z úst konzervativního politika znělo, taktně řečeno, překvapivě. Mladočeši pochopitelně neváhali a na základě jedné věty rozpoutat

¹³³ Tamtéž, s. 152.

¹³⁴ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 319.

¹³⁵ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 390-391.

¹³⁶ *Stenografické zprávy českého sněmu zemského*, 14. sezení, 7. listopad 1889, Praha 1889.

proti princí štvavou kampaň.¹³⁷ Ve skutečnosti však Schwarzenbergův projev oficiálně oznamoval konec starých státoprávních postulátů a jasně deklaroval nutnost budovat autonomistickou politiku na nových základech. Vyvstává zde také možnost, že vyjádřil nejen názor svůj, ale také veřejně projevil vůli části historické šlechty, které bylo jasné, že je třeba se politicky posunout vpřed.¹³⁸ Možnost prosazení nového státoprávního postavení království viděl ve spolupráci s ostatními národy monarchie: „...*jest to věcí zástupců země české..., aby nabyli důvěry i u zástupců zemí jiných. Dovedeme-li důvěry té nabyti, pak názory naše i přání naše po změnách a opravách stávajících ústavních řádů mocí odůvodněnosti své stanou se nevolky i názory zástupců jiných zemí.*“¹³⁹

Staročeši a někteří konzervativní velkostatkáři ani nestačili vstřebat rozrušení z princových slov a již měli znovu pocítit sílu osobnosti mladého Schwarzenberga. Na konci listopadu vystoupil mladočeský poslanec Josef Šíl na sněmu s dotazem, proč není na právě dokončované budově Národního muzea, vedle jiných velikánů české historie, umístěna deska se jménem Jana Husa. Staročeši se snažili celou situaci uklidnit návrhem umístit takovou desku „někam stranou.“ Návrh se ovšem nesetkal s pochopením, a tak se debata na půdě zemského zastupitelstva nakonec změnila v bouřlivou diskusi o husitství.¹⁴⁰ Řeč, kterou tehdy pronesl Karel Schwarzenberg, byla z pozice konzervativního katolicky orientovaného aristokrata vcelku pochopitelná. Ke slovu se dostal opět po Grégrovi a husitství odsoudil v tom smyslu, „*že husitské učení není nic jiného, než komunismus 15. století*“ a pokračoval

¹³⁷ Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 51.

¹³⁸ Také viz A. VALENTA, *Karel Schwarzenberg*, s. 77.

¹³⁹ *Stenografické zprávy*, 7. listopad 1889.

¹⁴⁰ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 391.

dále: „...Mezi husity bylo na počátku onoho hnutí mnoho charakterů ctihodných, však husité bohužel zvrhli se brzy v bandu lupičů a žhářů...a budete-li se prohlašovati za husity, my vám budeme nejkrutějšími nepřáteli...A co se, pánové, týče mého jména a mého rodu, dovolím si vám uvést na paměť, že jsme nastoupili na místo Rosenbergů. Když růže byla znamením boje proti husitům v Čechách, já bych byl pyšným, kdyby naše modro-bílá vlajka byla znamením odporu a odboje proti vašemu neo-husitismu.“¹⁴¹ Následná reakce v mladočeském tisku odrážela ráznost projevu „*prince vlajky*“¹⁴². Zajímavé je, že kritika směřovala i na staročechy, kteří se vůči Schwarzenbergovu projevu dostatečně neohradili.¹⁴³ Celá aféra pak vyústila v demonstrativní stavbu Husova pomníku na pražském Staroměstském náměstí.¹⁴⁴

Důvod, proč dědičný princ vystupoval na sněmu takto ostře, lze nejspíše spatřovat v jeho povaze.¹⁴⁵ Nezanedbatelnou roli mohl hrát i fakt, že v květnu téhož roku zemřela jeho vroucně milovaná manželka na tuberkulózu.¹⁴⁶ Podle Z. Bezecného Bedřichův bratr předem věděl, že ve sněmovní debatě vystoupí a projev konzultoval se svým bývalým vychovatelem Janem Bohumilem Novákem.¹⁴⁷ Proč si však předem připravoval spálení mostu k mladočechům, jejichž politický vzestup nejspíše předpokládal, pokud počítal s pádem staročechů?¹⁴⁸ Jestliže se Karel ukazuje jako politicky prozíravá osobnost, zdá se zvláštní,

¹⁴¹ *Stenografické zprávy českého sněmu zemského*, 28. sezení, 25. listopad 1889, Praha 1889.

¹⁴² J. PENÍŽEK, *Paměti III.*, s. 155.

¹⁴³ Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 52.

¹⁴⁴ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 391.

¹⁴⁵ „Byla tam (na Orlíku) předsůň, kde čekali předvolaní úředníci. Můj dědeček (Karel IV.) tam dal udělat vycpávané dveře, aby nebylo slyšet, jak na ně křičí. On vždycky moc křičel. Ostatně taky nechtěl, aby bylo slyšet co se uvnitř povídá.“ V. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 29.

¹⁴⁶ J. HANESCH, *Rodinný archiv*, s. 29.

¹⁴⁷ Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 54.

¹⁴⁸ „Dokonce předvídal jejich (staročechů) politický pád, k němuž skutečně v souvislosti s punktacemi došlo.“ citováno tamtéž.

jakým způsobem si zavřel dveře do společnosti, která se postupně stále více stávala vůdčí silou na české politické scéně. Nicméně v otázce puntací našel s mladočechy společnou řeč, neboť hlasoval proti. Paradoxně i proti svému otci.¹⁴⁹ Bedřich se na vstup na politické kolbiště teprve připravoval, ale v porovnání s bratrem postupoval při jednáních jinak. Nelze říci, že by pozbyl konzervativního myšlení, ovšem jeho otevřený styl mu umožnil navázat bližší kontakty s občanskou sférou, ke které se v konečném důsledku velmi přiblížil.¹⁵⁰

V roce 1891 byl Karel Schwarzenberg zvolen do říšské rady, kde působil následujících čtyři roky.¹⁵¹ Poté se mandátu vzdal – snad kvůli mladočeskému návrhu všeobecného volebního práva do říšské rady, excesům souvisejících s procesem s Omladinou, nebo snahám o spolupráci mezi historickou šlechtou a německými liberály na říšské radě.¹⁵² Do Vídně se vrátil až po smrti otce jako člen panské sněmovny a působil zde až do své předčasné smrti. Z obyčejného škrábnutí, které Karel utržil na jednom z honů, vzešla rozsáhlá otrava krve, na jejíž následky 4. října 1913 na Orlíku zemřel.¹⁵³

Mnohem bližší vztah než k členům říšského parlamentu choval Bedřichův bratr k následníkovi trůnu Františku Ferdinandovi d'Este.¹⁵⁴ Oba muže spojovala kromě záliby v myslivosti i blízká politická stanoviska, nehledě k tomu, že Karlova první manželka, hraběnka Marie Kinská (1866-1889), byla sestřenicí hraběnky Žofie Chotkové. V panské

¹⁴⁹ R. SAK, *Der Platz.*, s. 109.

¹⁵⁰ Politickému životu Bedřicha Schwarzenberga je samozřejmě věnovaná samostatná stať dále.

¹⁵¹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 320.

¹⁵² A. VALENTA, *K. Schwarzenberg*, s. 81-82.

¹⁵³ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 324.

¹⁵⁴ „Když k nám jezdíval arcivévoda František Ferdinand – o tom mi hodně vyprávěla matka (Eleonora hraběnka Clam-Gallasová, manželka knížete Karla V. Schwarzenberga) – řešili politické věci v dědečkově pracovně a oba mluvili velice nahlas. Přitom se měli nesmírně rádi. Měli stejný temperament. Když pak přišli k ostatním hostům do knihovny, tvářili se, jako by nikdo nemohl vědět, o čem se v knihovně jednalo.“ F. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 29.

sněmovně měl Schwarzenberg na přání arcivévody vyjadřovat v určitých politických otázkách jeho mínění. František Ferdinand požadoval po svém příteli, aby působil proti všeobecnému hlasovacímu právu, úpravám spolkového zákona nebo proti přeložení italské fakulty do Terstu.¹⁵⁵

Karel IV. Schwarzenberg uzavřel manželství celkem dvakrát. Z prvního svazku se zmiňovanou Marií Kinskou se narodil jediný syn Karel. Podruhé se kníže oženil s hraběnkou Idou z Hoyos-Sprinzensteinu (1870-1946), se kterou zplodil tři syny, z nichž dva se dožili dospělosti, a dvě dcery.¹⁵⁶

Nejdříve si přiblížme nejstaršího synovce Bedřicha Schwarzenberga, Karla V. (1886-1914). Pokud se mělo dědičnému princi dostat českého vzdělání a výchování, nemohl začít své studia nikde jinde, než na Akademickém gymnáziu. Následně jeho kroky směřovaly na právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity a později nabyt dalšího vzdělání na národohospodářské fakultě univerzity v Mnichově.¹⁵⁷ V té době byl již ženatý s hraběnkou Eleonorou Clam-Gallasovou (1887-1967), která přivedla na svět dva prince – Karla VI. (1911-1986) a Františka (1913-1992).

Karlovi nejmladšímu, jak býval soudobými publicisty označován,¹⁵⁸ vyměřil osud pouhých dvacet osm let života. Po smrti otce se ujal správy rodových statků na necelý jeden rok. Zásadním správním opatřením, které provedl v roce 1913 na svých panstvích, si získal české nacionalisty a přilil olej do ohně národnostních svárů předválečné monarchie. Majetek

¹⁵⁵ Jan GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha 2000, s. 215-218.

¹⁵⁶ Viz Příloha A. e).

¹⁵⁷ Z. BEZCERNÝ, *Karel V. ze Schwarzenberku. Životní styl šlechtyce přelomu 19. a 20. století*, OH 4, 1995, s. 284-285.

¹⁵⁸ Např. J. HOLEČEK, *Česká šlechta*, s. 42.

orlické sekundogenitury ležel v jazykově českých oblastech, a proto kníže neviděl žádnou potíž v tom zavedení čistě českého úřadování ve schwarzenberské správě. Z české strany za to pochopitelně sklídl potlesk, v druhém táboře pak vzbudil pouze nenávisť.¹⁵⁹ Zde se na okamžik zastavme. S ohledem na vše výše řečené by se mohlo zdát, že orličtí Schwarzenbergové přešli v průběhu 19. století od zemského patriotismu k úzkoprsému nacionalismu. Tak na orlickou sekundogenituru pohlíželi už jejich urození i neurození současníci.¹⁶⁰ Ve skutečnosti příslušníci druhorozenectví usilovali pouze o to, aby Češi získali v rámci monarchie stejné postavení jako Němci, k čemuž, jak známo, nikdy nedošlo. Rozhodně se nesnažili o bezohledné prosazování jednoho národa na úkor druhého, tak jak politiku nakonec prezentovali zástupci občanských elit. Kníže František Thun-Hohenstein hájil postup, kdy aristokracie má být arbitrem obou znesvářených stran a tím pádem hlavní politickou silou ve státě.¹⁶¹ Takový postoj byl však některým šlechtickým rodům, mezi něž patřila i modrobílá knížata z Orlíku, cizí. Pocit sounáležitosti s českým národem nemohl nevyústit v jeho otevřenou podporu. Bedřich Schwarzenberg zvolil cestu blízkých kontaktů s vedoucími občanskými elitami, na rozdíl od bratra, který si zachoval určitý odstup. Stejně stanovisko jako strýc by asi zaujal kníže Karel V. Jeho životní cesta ale skončila příliš brzo. Mladý kníže totiž koncem července 1914 opustil manželku a dva syny, neboť šlechtická čest

¹⁵⁹ Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 55.

¹⁶⁰ R. SAK, *Der Platz*, s. 108-109; Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 55. Viz také Zdeněk KÁRNÍK, *Sociální a národní vazby politických postojů a jednání české aristokracie*, Studie k sociálním dějinám 19. století 6, 1996, s. 7-45.

¹⁶¹ J. GALANDAUER, *František Ferdinand*, s. 225.

mu velela přihlásit se jako dobrovolník na frontu. Za necelý měsíc pak přišla na Orlická zpráva, že Karel V. podlehl na zámku Vukovár (v dnešním Chorvatsku) úplavici.¹⁶²

Podívejme se krátce i na ostatní Bedřichovy synovce a neteře. Nejstarší potomek z druhého Karlova manželství, princ Arnošt (1892-1979) se účastnil první světové války v hodnosti nadporučíka a po válce pracoval jako úředník Ringhofferových závodů v Praze. Právě z odkazu strýce Bedřicha zdědil velkostatek Tochovice, který spravoval až do roku 1848.¹⁶³ Po listopadové revoluci zrestituovala tochovický zámek a k němu patřící nemovitosti Arnoštova dcera Anna Bucherová (*1933).

Synovec Jan (1903-1979) vystudoval práva na vídeňské univerzitě, přijal rakouské občanství a dlouhá léta působil jako diplomat ve službách své nové vlasti. Manželka Kateřina ze Spoelberchu porodila schwarzenberskému princovi syna a dceru.¹⁶⁴ Neteře Marie (1896-1945) a Eleonora (1899-1984) se provdaly, s ohledem na rodinnou tradici, do předních šlechtických rodin. První se stala ženou hraběte Ferdinanda z Trauttmansdorffu (1893-1932) majitele velkostatku Obříství a druhá z dcer pak pojala za muže hraběte Jana Hartiga (1891-1935) pána na Mimoni.¹⁶⁵

Na závěr kapitoly se ještě vraťme k ostatním Bedřichovým sourozencům, respektive k jeho třem sestřím.

Nejmladší Marie (1869-1931) uzavřela sňatek s dědičným hrabětem Ferdinandem Trauttmansdorffem (1871-1915). Princeznu Idu (1861-1922) si vyvolil hrabě Jan Lažanský

¹⁶² K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 330.

¹⁶³ J. HANESCH, *Rodinný archiv*, s. 37-38.

¹⁶⁴ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 325-327.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 324.

(1857-1932) z manětínské větve rodu. Tato stará česká rodina zůstala po celou dobu existence hrdá na svůj jazyk, tudíž i Jan patřil mezi historickou šlechtu.¹⁶⁶ Třetí Bedřichova sestra Gabriela (1856-1934) stanula před oltářem společně s hrabětem Františkem Silva-Taroucou (1858-1936), pánem na moravském zámku Čechy pod Kosířem, na kterém byl mimo jiné častým hostem Josef Mánes.¹⁶⁷ Františkův bratr Arnošt náležel do úzkého okruhu důvěrníků následníka trůnu, mezi něž patřil i Karel IV. Schwarzenberg.¹⁶⁸ Konečně nejstarší princezna Anna (1854-1898) se stala manželkou hraběte (od 1911 knížete) Františka Thun-Hohensteina (1847-1916), a to i přesto, že Thun zpočátku nejevil o schwarzenberskou princeznu příliš velký zájem.¹⁶⁹ Annina matka však patrně využila svých kontaktů v aristokratické společnosti, aby dodala mladému hraběti více „odvahy“ a k sňatku tak nakonec došlo. Bedřichův švagr vykonával v letech 1889 až 1893 (později v předválečné době znovu) úřad místodržitele v Čechách. Na přelomu 19. a 20. také usedl do křesla ministerského předsedy. Zastával pozici zemského patriota, ovšem jakákoli přichylnost k Čechům mu byla cizí; česky ostatně neuměl. Během své politické kariéry usiloval Bedřichův švagr o smíření obou zneprátelených národů, byť neúspěšně. Právě za snahu o dorozumění mezi Čechy a Němci jej císař povýšil do knížecího stavu.¹⁷⁰

Rodinné prostředí hrálo bezesporu významnou roli při formování mentality šlechty.

Bedřich Schwarzenberg vyrůstal s vědomím, že pochází ze starobylého a nadprůměrně

¹⁶⁶ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 153.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 259; SILVA-TAROUCA, Franz, *Die Silva's in Oesterreich. Ein Beitrag zur Geschichte dieses Hauses*, Wien 1899, s. 57-58.

¹⁶⁸ J. GALANDAUER, *František Ferdinand*, s. 209.

¹⁶⁹ Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 95-96.

¹⁷⁰ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 282.

bohatého rodu, který náleží mezi užší elitu habsburské monarchie. Schwarzenbergové ostatně patřily mezi tzv. mediatizované rody, postavené formálně na roveň všem evropským panovnickým dynastiím. Pokud se ohlédl zpět za svými předky nebo pohlédl na příbuzné z primogenitury, pociťoval jistě náležitou hrdost. Na druhé straně jej rodová příslušnost zavazovala k důstojnému životu aristokrata, pro kterého představovala aktivní společenská činnost integrální součást života. Zájem o veřejné dění byl přirozeně očekáván od každého šlechtice, ovšem ne každý příslušník nobility měl k takovému jednání vrozené předpoklady. Nesporný vliv měl na mladého Bedřicha otec; již zřejmý pohled na životy obou mužů dokazuje společné zájmy v nejen v politické oblasti, ale zejména v kulturní a hospodářské sféře. Určitou roli mohlo hrát i „stigma“ druhozenosti. Z obecných dějin známe mnoho příkladů, kdy se neprvorození synové, ať urození nebo ne, snažili vystoupit ze stínu staršího bratra.

Osobní život

Na konci zimy 1862 se Karel III. Schwarzenberg stáhl na určitou dobu z veřejného života. Odmítl i místodržitele Karla Kellersperga, který jej v létě téhož roku požádal, aby se účastnil přípravy zákona o zemských příspěvcích pro potřeby katolického kultu a zřizování škol.¹⁷¹ Dočasné znechucení z politického vývoje mohlo Karlovi III. kompenzovat vědomí, že manželka Vilemína je opět v jiném stavu. K jeho třem dcerám a jednomu synovi mohl potencionálně přibýt další mužský potomek. Prvorozenému Karlovi byly v té době již tři roky a zatím nic nenasvědčovalo tomu, že by jednou nestanul v čele v majorátu po svém otci. Nicméně Karel III. si uvědomoval, že on sám byl jediným mužským potomkem třetí generace orlických Schwarzenbergů. Orlický pán si jistě přál, aby druhá linie slavného rodu nevyhasla.¹⁷²

Koncem října pobýval Karel s největší pravděpodobností na Orlíku. O tom, že stal otcem druhého syna, se tak nejspíše dozvěděl hned po jeho příchodu na svět. Předposlední říjnový den, v půl šesté odpoledne, porodila kněžna Vilemína, za asistence pražské porodní báby Anny Kempeové, zdravého chlapce.¹⁷³ Prvního listopadu ve tři hodiny odpoledne byl malý princ pokřtěn mirovickým farářem Karlem Císařem jako Bedřich Edmund Marcel.¹⁷⁴ První jméno dostal po prastrýci Bedřichovi, posledním lancknechtovi, druhé po svém

¹⁷¹ L. TOMÁŠEK, *Karel III.*, s. 105.

¹⁷² Rod Schwarzenbergů nebyl ve své novodobé historii nikdy příliš početný. Zatímco v genealogii jiných srovnatelných rodů, jako například Lobkowiczů, Kinských či Thun-Hohensteinů, se může historik hůře orientovat, rodokmeny obou schwarzenberských větví jsou na první pohled přehledné.

¹⁷³ SOA Třeboň, fond Sběrka matrik jihočeského kraje (Sběrka matrik), Matrika narozených římskokatolické fary Staré Sedlo (Staré Sedlo) z let 1855-1874, fol. 291-292 a Tamtéž, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-1, *Sdělení schwarzenberské ústřední kanceláře Ředitelství velkostatku Orlík o narození prince Bedřicha z 3. listopadu 1862.*

¹⁷⁴ Tamtéž, Sběrka matrik, Staré Sedlo 1855-1874, fol. 291-292.

kmotrovi, prastrýci Edmundovi. Role kmotry se ujala babička novorozence, kněžna Josefína, matka Karla III.¹⁷⁵ Křtu, který se odehrál v zámecké kapli Panny Marie na Orlíku, byli přítomni nejen rodiče a nejbližší rodinní příslušníci, ale také představení okolních obcí, okresní politické správy a vybraní schwarzenberští úředníci.¹⁷⁶

O životě malého Bedřicha či „Fida“¹⁷⁷ nemáme mnoho zpráv. Nicméně alespoň některé informace se dozvídáme z dopisů, které v šedesátých a sedmdesátých letech adresovala kněžna Vilemína svému muži Karlovi. Kníže totiž, s ohledem na svou politickou a veřejnou činnost, pobýval často mimo domov.

Starostlivá matka zvláště dbala na zdraví svých dětí a často začínala dopisy určené manželovi slovy „*Kinder sind wohl...*“¹⁷⁸ Jestliže některé z dětí onemocnělo, okamžitě to Karlovi sdělila. Například krátce před Novým rokem 1867 psala knížeti, aby se rychle vrátil na Orlík, protože Bedřich onemocněl vysokými horečkami.¹⁷⁹ Jestliže zůstalo některé dítě s otcem na Orlíku nebo s ním někam cestovalo (zpravidla oba princové), kladla Vilemína svému muži na srdce, aby na ně náležitě dohlédl. Zejména Bedřich tak neměl v letních měsících pít „přehřátý“, ačkoliv to prý přes výslovný zákaz dělal.¹⁸⁰

¹⁷⁵ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 315.

¹⁷⁶ SOA Třeboň, Rodinný archiv Schwarzenberků, Orlík nad Vltavou (RAS), 1539-1988, Osobní pozůstalost Dr. Bedřicha II. Schwarzenberga (B. Schwarzenberg), sign. A-I-1, inv. č. 1508, *Seznam pozvaných na křest prince Bedřicha z listopadu 1862*, č. kart. 320.

¹⁷⁷ Jde o zdobnělinu vzniklou z německého jména *Friedrich* a v německém jazykovém prostředí často užívanou. Ve šlechtické obci byl Bedřich Schwarzenberg po celý život znám právě jako *Fido*, a také tak důvěrně osloven.

¹⁷⁸ Tamtéž, RAS, Pozůstalost Karla III. Schwarzenberga, sign. N-A-1, inv. č. 1328, *Dopis Vilemíny Karlovi z 8. července 1874*, č. kart. 212.

¹⁷⁹ Tamtéž, *Dopis Vilemíny Karlovi z 28. prosince 1866*, č. kart. 211.

¹⁸⁰ Tamtéž, *Dopis Vilemíny Karlovi z 8. srpna 1874*, č. kart. 212.

Kněžna Vilemína se také často Karlovi svěřovala s tím, jaké koupila dětem dárky, případně jej prosila, aby některé obstaral sám. Takto jej žádala před Vánoci roku 1864, aby pro dvouletého Bedřicha koupil malý měkký bičík.¹⁸¹ O dva roky později měl orlický pán k jmeninám svého druhorozeného syna pořídit hrací hodinový strojek ve tvaru tabatěrky a „káču.“¹⁸²

Systematická výchova šlechtických potomků začínala zpravidla okolo pátého roku dítěte, někdy i dříve či o něco později. O dívky se staraly guvernanky, což byly zpravidla neprovdané ženy z lepších měšťanských či chudších šlechtických rodin, které o urozené dcerky pečovaly často až do jejich svatby. Chlapců s modrou krví se pak ujímali vychovatelé, rekrutující se většinou z řad čerstvých absolventů vysokých škol (někdy funkci vychovatelů zastávali i starší zkušení důstojníci).¹⁸³ V aristokratických kruzích nebývalo zvykem, aby šlechtičtí potomci pravidelně navštěvovali školy nižšího než univerzitního stupně. Urozené děti se vzdělávaly doma za asistence guvernantek a vychovatelů, aby pak vykonávaly pouze pololetní zkoušky na příslušných ústavech (obecných školách a gymnáziích). V takových případech mluvíme o tzv. privátním studiu a privatistech. Postavení guvernantek a vychovatelů mohlo být různé. Blíže se k tomu vyjadřuje ve svých pamětech Bedřichův prasynovec František: *„Byli to lidé z nejubožejších. Patřili sice – ale zas nepatřili – k rodině. Patřili a zase nepatřili k vrchnosti...Byly ovšem případy, kdy doopravdy patřili k rodině – ale*

¹⁸¹ Tamtéž, *Dopis Vilemíny Karlovi z 16. prosince 1864*, č. kart. 211.

¹⁸² Tamtéž, *Dopis Vilemíny Karlovi z 21. února 1866*.

¹⁸³ K výchově ve šlechtických rodinách v moderní době viz Radmila SLABÁKOVÁ, *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorffů-Pouilly)*, Studie k sociálním dějinám 6, 2001, s. 275-285 a Ludmila PAVLÁTOVÁ, *Dvojí pojednání o výchově šlechtické mládeže koncem 18. století a počátkem 19. století*, Studie k sociálním dějinám 1, 1997, s. 139-172.

*to byly výjimky. Ve většině případů to byli velcí chudáci – rodiče je snášeli...s úsměškem. Děti jim prováděli psí kusy...Jsou případy – ne ovšem na Orlíku –, že se domácí učitelé zbláznili nebo upili.*¹⁸⁴

Právě takovou výjimkou, o které se psalo v citátu výše, byl Jan Bohumil Novák (1835-1891). Absolvent pražské filosofické fakulty působil před příchodem na Orlík jako vychovatel v rodině hrabat Baillet-Latourů. Již jako doktor filosofie vstoupil Novák v roce 1862 do služeb orlických Schwarzenbergů a při knížecí rodině setrval následujících osmnáct let.¹⁸⁵ Právě českému vzdělanci byla svěřena výchova dětí Karla III. Schwarzenberga. Manželka Vilemína česky neuměla, a tak se v duchu rodového vlastenectví jevilo jako nezbytné zajistit, aby knížecí potomci zvládali dokonale také český jazyk. Veškeré úsilí měl Novák věnovat zejména dvěma malým princům – staršímu Karlovi a mladšímu Bedřichovi. Oba si svého vychovatele v pozdějším věku velmi vážili.¹⁸⁶

Jan Bohumil Novák vzdělával své svěřence v silně konzervativním a katolickém duchu, což se odrazilo zvláště v myšlení Bedřichova bratra Karla.¹⁸⁷ Knížecí vychovatel spatřoval v aristokracii přirozenou sociální elitu, která určuje historický vývoj společnosti ruku v ruce s katolickou církví.¹⁸⁸

¹⁸⁴ F. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 51-53.

¹⁸⁵ Národní archiv v Praze (NA), fond Jan Bedřich Novák (J. B. Novák), 1872-1933, sign. IV.6, *Životopis Jana Bohumila Nováka*, č. kart. 25. Pozůstalost Jana Bohumila Nováka je uložena v rámci pozůstalosti jeho prostředního syna Jana Bedřicha Nováka, který je znám především jako ředitel Českého zemského archivu v letech 1916 až 1933.

¹⁸⁶ B. Schwarzenberg například neopomněl poděkovat J. B. Novákovi v závěru své disertační řeči, o níž se zmíníme dále, následující: „Rovněž šťasten jsem, že poskytnuto dnes veřejného nejsrdečnějšího díku vysloviti svému dlouholetému příteli a vychovateli svému, Dr. Novákovi. Příčiněním jeho naučil jsem se seznati, co pravé a správné jest...“, SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-5a, inv. č. 1511, *Disertační řeč B. Schwarzenberga z roku 1886*, č. kart. 320.

¹⁸⁷ Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 86.

¹⁸⁸ K filosoficko-sociálním názorům Jana Bohumila Nováka podrobněji Z. BEZECNÝ, *Společnost*, s. 84-86.

V letech 1869 až 1872 skládal Bedřich pravidelné pololetní zkoušky na hlavní normální škole v Písku.¹⁸⁹ Poté nastoupil na pražské Akademické gymnázium, na kterém již třetím rokem studoval Karel.¹⁹⁰ Oběma princům se pod Novákovým vedením zpravidla dařilo. Dokazují to ostatně i slova kněžny Vilemíny, která se o radost z úspěchů synů podělila se svým mužem následovně: „*So eben kam ein Telegram, daß beide Buben ihre Prüfung mit Auszeichnung überstanden. Bin recht froh, weil Karl diesmal fleißig war.*“¹⁹¹ Jindy však důvod ke spokojenosti patrně neměla: „*Die Prüfung der Buben vollendet; nicht brillant.*“¹⁹² Přes některé neúspěchy Bedřich i Karel odmaturovali s vyznamenáním.¹⁹³ Mladší princ absolvoval závěrečné zkoušky na Akademickém gymnáziu 21. června 1880. Společně s Bedřichem tehdy složil maturitní zkoušky například Michal Navrátil, pozdější vydavatel známých parlamentárních příruček. O dvacet let později pak věnoval svému „spolužákovi“ jeden ze svých sněmovních almanachů.¹⁹⁴

Mohli bychom očekávat, že Bedřich jako druhorozený syn začne budovat svojí další budoucnost v armádě; zejména v případě rodu s velkou vojenskou tradicí. Mladý princ se však rozhodl jinak. Jeho příští kroky směřovaly na právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, na které studoval také starší Karel. Bedřich, jenž se stal od akademického roku 1882 až 1883 studentem české univerzity, však oproti bratrovi ukončil studia

¹⁸⁹ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-22, inv. č. 1526, *Životní data B. Schwarzenberga sepsaná orlickým kaplanem a archivářem Františkem Pekařem*, č. kart. 326.

¹⁹⁰ *Roční zpráva císařského a královského Akademického gymnázia v Praze z roku 1875*, Praha 1875, s. 51 a 53.

¹⁹¹ SOA Třeboň, RAS, Karel III. Schwarzenberg, sign. N-A-1, inv. č. 1328, *Dopis Vilemíny Karlovi z 15. července 1874*, č. kart. 212.

¹⁹² Tamtéž, *Dopis Vilemíny Karlovi z 25. února 1876*.

¹⁹³ *Roční zpráva 1877*, s. 63, a *Tamtéž 1880*, s. 66.

¹⁹⁴ Michal NAVRÁTIL, *Nový český sněm (1901-1907)*, Tábor 1902.

doktorátem.¹⁹⁵ Slavnostní promoce proběhla 27. července 1886 v deset hodin dopoledne ve velké aule Karolina.¹⁹⁶ Ve své disertační řeči se věnoval kompetenčnímu sporu v otázce ověření sporných voleb poslanců mezi poslaneckou sněmovnou říšské rady na jedné straně a Říšským soudem a Správním soudním dvorem na straně druhé. Došel k závěru, že ověření sporných voleb náleží do oboru působnosti poslanecké sněmovny, což hájil mimo jiné slovy: „*Nelze nalézt soudce, který by politicky absolutně nestranným byl...*“ Zastával názor, že „*ne ku zužování, nýbrž rozšíření autonomie parlamentu dlužno tíhnouti.*“¹⁹⁷ Na konci řeči pak patrně několika slovy předurčil svou politickou dráhu. Údajně prohlásil, že „*chce sloužit svému milému (českému) národu.*“¹⁹⁸

V následujícím roce nastoupil schwarzenberský princ několikaměsíční vojenskou službu, které se zprvu díky univerzitnímu studiu vyhnul. Nejprve byl odveden k 33. zeměbraneckému praporu do Prahy a později převelen k 47. praporu do Písku.¹⁹⁹ Aktivní vojenskou službu pak opustil jako poručík v záloze.²⁰⁰

V této době se již mladý aristokrat mohl začít poohlížet po nevěstě. Po několika letech ji našel na Dolní Lukavici, sídle české větve hrabat Schönbornů. Marie Kristýna (1872-1918)

¹⁹⁵ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-5a, inv. č. 1511, *Diplom doktora práv B. Schwarzenberga z 27. července 1886*, uloženo samostatně.

¹⁹⁶ Tamtéž, *Tištěná pozvánka na promoci B. Schwarzenberga ze 17. července 1886*, č. kart. 320. Tato událost se vryla do paměti i tehdejšímu rektorovi české Karlo-Ferdinandovy univerzity, Václavu Vladivoji Tomkovi: „*Do toho týdne připadla v úterý dne 27. července nejslavnější z promoci na doktorství za mého druhého rektorátu, totiž mladého knížete Fridricha Schwarzenberka, druhého syna knížete Karla na Orlíce. Stal se doktorem práv.*“ Václav Vladivoj TOMEK, *Paměti z mého života I.*, Praha 1904, s. 466.

¹⁹⁷ Tamtéž, *Disertační řeč B. Schwarzenberga z roku 1886*, č. kart. 320.

¹⁹⁸ Takto citovaly B. Schwarzenberga některé německé listy, které nemohly žádnému příslušníkovi starého německého rodu odpustit otevřený příklon k češství. V negativnímu duchu informuje o princově promoci např. *Ostdeutsche Presse* z 31. července 1886 nebo bulvární *Wiener Pikante Blätter* z 1. srpna téhož roku. Nicméně nemáme přímý pramen dokazující uvedené Bedřichovo vyjádření, neboť disertační řeč se v jeho pozůstalosti nedochovala v úplnosti.

¹⁹⁹ K. SCHWAZENBERG, *Geschichte*, s. 316.

²⁰⁰ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-IIa-1, inv. č. 1548, *Jmenování B. Schwarzenberga poručíkem v záloze 30. prosince 1887*, č. kart. 326.

byla prvním dítětem Karla Schönborna (1840-1908) a princezny Jany z Lobkowicz (1840-1872) z křimické linie rodu. Karlův mladší bratr Bedřich Schönborn (1841-1907) byl v roce 1881 jmenován moravským místodržitelem a později, v letech 1888 až 1895, působil na postu ministra spravedlnosti. Poté odešel na místo prezidenta Nejvyššího správního soudu.²⁰¹ Další strýc hraběnky Marie Kristýny, František (1844-1899) studoval nejprve práva, ale později (po účasti v prusko-rakouské válce) vystudoval teologii a postupoval v církevní hierarchii, až v roce 1885 dosáhl hodnosti kardinála a pražského arcibiskupa. Předtím zastával mimo jiné úřad biskupa českobudějovického.²⁰²

Proč si Bedřich vybral za manželku zrovna Marii Kristýnu nebo zda se jednalo o rozhodnutí rodičů, o tom dochované prameny, zvláště pak rodinná korespondence, mlčí. Nicméně 12. května 1890 sděloval z Přeštic Ústřední schwarzenberské kanceláři v Praze své oficiální zasnoubení s osmnáctiletou hraběnkou ze Schönbornu.²⁰³

Svatba se uskutečnila o několik týdnů později, ve středu 2. června v Praze. O den dříve předcházel sňatku večírek v schönbornském paláci na Malé Straně.²⁰⁴ Mladé snoubence nemohl oddat nikdo jiný, než nevěstin strýc a pražský arcibiskup v jedné osobě, František Schönborn. Obřad začal v deset hodin dopoledne v kardinálově domácí kapli v arcibiskupském paláci na Hradčanech²⁰⁵ Slavnostnímu udělení svátosti manželství

²⁰¹ J. GEORGIEV, *Český šlechtic a ministr Bedřich Schönborn*, Revue církevního práva 2, 2000, s. 120-141; M. NAVRÁTIL, *Almanach říšské rady (1901-1906)*, Tábor 1901, s. 199.

²⁰² P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 252.

²⁰³ SOA Třeboň, B. Schwarzenberg, sign. A-I-7a, inv. č. 1513, *Telegram B. Schwarzenberga oznamující zasnoubení s M. K. ze Schönbornu z 12. května 1890*, č. kart. 321. Telegram byl odeslán z obce Přeštice, ležící nedaleko Dolní Lukavice.

²⁰⁴ *Prager Abendblatt*, 2. červenec 1890

²⁰⁵ SOA Třeboň, B. Schwarzenberg, sign. A-I-8b, inv. č. 1514, *Tištěné svatební oznámení snoubenců*, č. kart. 321.

přihlíželi, vedle členů rodiny, početní hosté z řad vysoké aristokracie.²⁰⁶ Platnost celého aktu pak dosvědčili rodinní příslušníci a příbuzní snoubenců.²⁰⁷ Ještě týž den odjeli novomanželé z Prahy na Orlík. V půl šesté v podvečer dorazili vlakem do Mirovic, kde se jim na nádraží dostalo náležitého uvítání od místní honorace a občanských spolků z mirovického okresu. Po poděkování všem přítomným pokračovali v cestě v otevřeném kočáru na Orlík, kde je čekalo podobné přijetí.²⁰⁸

Na Orlíku žil Bedřich Schwarzenberg s Marií Kristýnou následujících čtrnáct let. K uspokojení většiny osobních potřeb mladého páru sloužily roční apanáže vyměřené Karlem III. Svému druhorozeném synovi zvýšil ještě před svatbou osobní příjem z osmi na osmnáct tisíc zlatých²⁰⁹ a pro snachu určil apanáž dosahující po dvou letech od sňatku šest tisíc zlatých.²¹⁰ V roce 1904 získal Bedřich z odkazu otce zámek Tochovice, správní centrum stejnojmenného alodu, k němuž patřil také statek Starosedlský hrádek. Tochovice se staly pro něj i pro jeho manželku nejen novým zdrojem příjmů, ale také novým domovem.²¹¹

Druhé desetiletí dvacátého století se přineslo do Bedřichova života několik tragédií.

Jak jsme se již zmínili výše, v listopadu 1913 podlehl Bedřichův bratr na orlickém zámku

²⁰⁶ Za všechny jmenujme, kromě osob uvedených v poznámce níže, Karla Buquoye, Jana Harracha a Bedřicha Kinského. *Politik*, 2. červenec 1890

²⁰⁷ Jednalo se o nevěstina bratra Jana Schönborna, strýce Vojtěcha Schönborna a Františka Lobkowicze z Křimic. Ze ženichovy strany šlo o bratra Karla Schwarzenberga, švagra Františka Thun-Hohensteina, strýce Adolfa Josefa Schwarzenberga z Hluboké, Mořice Lobkowicze z Roudnice a Karla Öttingen-Wallersteina. Tamtéž, SOA Třeboň, RAS, sign. A-I-8b, inv. č. 1514, *Úřední opis oddacího listu z 22. srpna 1890*, č. kart. 321.

²⁰⁸ *Pražský deník*, 17. červenec 1890.

²⁰⁹ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-8a, inv. č. 1514, *Rezoluce Karla III. Schwarzenberga o apanáži pro syna Bedřicha z 1. června 1890*, č. kart. 321. Pravidelný osobní příjem dostával B. Schwarzenberg od roku 1886, kdy roční apanáž činila šest tisíc zlatých, o dva roky byla navýšena o další dva tisíce. Tamtéž, sign. A-I-25, inv. č. 1532, *Rezoluce Karla III. Schwarzenberga o apanáži pro syna Bedřicha ze 17. října 18886 a z 6. listopadu 1888*, č. kart. 326.

²¹⁰ Tamtéž, Osobní pozůstalost Marie Kristýny ze Schwarzenbergu, roz. říšské hraběnky ze Schönbornu, 1890-1918, sign. I-3 a I-4, inv. č. 1606, *Rezoluce Karla III. Schwarzenberga o apanáži pro snachu Marii Kristýnu z 15. září 1890 a 21. listopadu 1892*, č. kart. 350.

²¹¹ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 316.

otravě krve. Hned následujícího roku zahynul v Srbsku synovec Karel, který po sobě zanechal manželku Eleonoru a dva malé syny, Karla a Františka. Velkou ránu pak o čtyři roky později pro Bedřicha znamenal odchod manželky Marie Kristýny, která zemřela náhle ve svých čtyřiceti šesti letech, čtrnáctého září 1918 v na tochovickém zámku, na následek perforace žaludečního vředu.²¹²

Po smrti synovce Karla se stal tochovický pán neoficiálním reprezentantem orlické rodové linie. Společně s kněžnou Eleonorou působil Bedřich až do roku 1928 jako poručník malých princů a současně spravoval rodinný majetek.²¹³ Svým způsobem nahrazoval svým prasynovcům otce a jak je dále naznačeno, oba princové si svého prastrýce po celý život velmi vážili.

Před polovinou ledna roku 1936 se Bedřich dozvěděl smutnou zprávu – baron Ferdinand Hildprandt zemřel na blatenském zámku. Ze čtyř Ferdinandových synů udržoval tochovický pán důvěrnější vztah s nejmladším Bedřichem (1902-1981). Právě jemu také adresoval několik dopisů (psaných německy), které dokazují, jak těžce nesl skutečnost o odchodu blízké osoby. První z nich je datován 13. ledna (den po Ferdinandově smrti) a sděluje příjemci mimo jiné následující: *„Tief bewegt Ferdinand's Hinscheiden teile ich, aus dem Andeken des verewigten treuesten Herzen, Euren Schmerz ganz und voll. Ich kann ihn ermessen, da ich ja selbst in Ferdinand den wertesten Altersgenossen und Freund verliere, der so viel Leid und Freud mit mir teilte. Mein ganzer Lebenslauf weiset dessen Freundschaft*

²¹² SOA Třeboň, Sběrka matrik, Matrika zemřelých římskokatolické fary Staré Sedlo, 1882-1918, *Zápis o úmrtí Marie Kristýny ze Schwarzenbergu 14. září 1918*, fol. 276.

²¹³ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. M-5, inv. č. 1595, *Ustanovní B. Schwarzenberga spoluporučником a opatrovníkem nezletilých dětí po Karlovi V.*, č. kart. 335.

beweise auf, so dass sein Andenken immer bei mir und in meinem Herzen weiterleben wird in Ehrung und unvergänglicher Dankbarkeit.“²¹⁴

Hildprandtova smrt Bedřicha psychicky vyčerpala a zřejmě v něm také vzbuzovala úvahy o vlastním odchodu z pozemského života.²¹⁵ Zdravotnímu stavu tochovického pána rozhodně nepřidávala ani jeho celoživotní záliba v doutnících. Ostatně sám tento zlovyk údajně zlehčoval: „*Můj papá vykouřil ještě několik dní před smrtí šest cigár a dožil se osmdesáti let.*“²¹⁶

Třicátý šestý rok dvacátého století začal pro Bedřicha nešťastně, avšak léto mu mělo nalít do žil trochu radosti – po padesáti letech od promoce na pražské právnické fakultě jej čekalo obnovení doktorského diplomu. Tato pocta bývala určena pro osoby, které se zvláště zasloužily o vědu, umění či národ. Dne 26. července tak do Tochovic dorazila univerzitní delegace, v čele s tehdejšími rektorem Gustavem Friedrichem a děkanem právnické fakulty Františkem Vavřínkem, aby Bedřichovi předala obnovený diplom. Mezi vysokoškolskými profesory byli i bývalí ministři – Jan Krčmář²¹⁷ a Cyril Horáček.²¹⁸ Slavnostního oběda se účastnili také další hosté, svým způsobem reprezentující prostředí, ve kterých se Bedřich v průběhu svého života pohyboval.²¹⁹ Agrárnické kruhy zastupovali Augustin Řehořovský,

²¹⁴ Tamtéž, Rodinný archiv Hildprandtů, (RAH), Osobní pozůstalost Bedřicha Hildprandta, sign. III U 1c, inv. č. 129, *Dopis Bedřicha Schwarzenberga Bedřichovi Hildprandtovi z 13. ledna 1936*, č. kart. 21.

²¹⁵ Ukazuje na to duch uvedených dopisů, které Bedřich odesílal svému jmenovci na Blatnou. Například v dopise z 14. února 1936, uloženém tamtéž, píše: „*Ich sage nicht Lebewohl, sondern Aufwidersehen, ob hier ob jenseits, dem walte Gott.*“

²¹⁶ Gabriel ČÁP, *Ze vzpomínek na zesnulého Bedřicha Schwarzenberga*, otištěno v *Národním večerníku* 10. října 1936.

²¹⁷ V roce 1926 a v letech 1934 až 1936 působil ve funkci ministra školství a národní osvěty.

²¹⁸ V roce 1919 zastával post ministra financí. Proslul také jako významný národohospodář a spoluvydavatel spisů Albína Bráfa (s J. Gruberem).

²¹⁹ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-16, inv. č. 1523, *Seznam hostů pozvaných ke slavnostnímu obědu vlastnoručně psaný Bedřichem Schwarzenbergem*, č. kart. 325.

delegát zemědělské rady a Rudolf Beran, předseda Republikánské strany. Na slavnosti nemohl chybět ani ředitel První české vzájemné pojišťovny Petr Čech, s nímž přijel i ředitel Hypoteční banky František Hybš. Rodinu reprezentovala pouze jediná osoba – Bedřichův prasynovec Karel VI. Schwarzenberg.²²⁰

Poslední měsíce Bedřichova života nám zachycují vzpomínky Gabriela Čápa, otištěné v Národním večerníku.²²¹ Po více jak dvou týdnech od slavnosti obnovy diplomu se Bedřich dozvěděl o smrti svého švagra, Arnošta Silva-Taroucy. Údajně tehdy pociťoval duševní depresi a tušil blížící se smrt. Tochovického děkana Václava Nováka prý prosil, aby po jeho smrti přál všem, kteří se zúčastní jeho pohřbu, mnoho štěstí a zdraví do života. *„Zvláště přál mnoho štěstí a zdaru československé republice (!), to opakoval dvakráté...“*²²² V druhé polovině srpna Bedřich údajně promokl na jedné ze svých procházek, onemocněl zápallem plic a z lůžka již nevstal. Bedřichův organismus totiž již delší dobu zápasil s rakovinou plic, které nakonec odpoledne 2. října 1936 na Tochovickém zámku podlehl.²²³

Smrtí Bedřicha Schwarzenberga vešel v platnost jeho testament, který sepsal již v roce 1922 a později jej dvakrát doplnil, aniž by se však změnila podstata závěti. Univerzálním dědicem veškerého nemovitého i movitého majetku určil Bedřich svého synovce Arnošta, přičemž jej zavázal dodržením několika podmínek.²²⁴

²²⁰ Všechny oficiální hosty zachycuje fotografie, jejíž reprodukce je společně s popisem součástí obrazové přílohy diplomové práce. Viz příloha C. I. 2. d).

²²¹ Gabriel ČÁP, *Ze vzpomínek na zesnulého Bedřicha Schwarzenberga I.-II.*, Národní večerník 10. a 12. října 1936. Autor eufemisticky laděných řádek byl synem Jana Čápa, tajemníka okresního zastupitelstva v Milevsku, kterému Bedřich od roku 1889 předsedal.

²²² Tamtéž.

²²³ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 319.

²²⁴ *„Nepřeji sobě, aby universální můj dědic zděděné po mně koně neb jiné pozůstalostní věci movité prodal, kterých nemíní sobě ponechati, necht' je rozdá mezi své příbuzné. Osoby, jež v době mé smrti v mých službách se nacházeti budou převzítí tyto jest můj univerzální povinen za stejných služebních poplatků, to platí však pouze o*

Desítky smutečních oznámení dorazily počátkem října 1936 do rukou či poštovních schránek velkostatkářů, ústavních činitelů, duchovních, státních úředníků, podnikatelů, novinářů, hospodářských ústavů a kulturních institucí. Dvojjazyčné parte vydané První českou vzájemnou pojišťovnou v Praze sdělovalo že, „v pátek odpoledne dne 2. října 1936 zemřel pan JUDr. Bedřich Schwarzenberg, bývalý poslanec sněmu království Českého a říšské rady, bývalý předseda Společnosti musea království Českého a České zemědělské rady, president správní rady První české vzájemné pojišťovny a České vzájemné životné pojišťovny v Praze, bývalý starosta okresů píseckého, milevského a mirovického, čestný člen mnoha obcí a korporací atd. atd.“ Pozůstalí přistoupili k Bedřichově titulatuře skromněji, pochopitelně i osobněji: *Karel Schwarzenberg podává jménem svým, jakož i své choti...přetruchlivou zprávu o úmrtí svého milovaného prastrýce J.U.Dra. Bedřicha Schwarzenberga, bývalého poslance, tajného rady, předsedy Společnosti Národního muzea, Zemědělské rady, presidenta První české vzájemné pojišťovny, který přijetím sv. svátostí po bolestné nemoci dne 2. října 1936 v Tochovicích klidně v Pánu zesnul.* ²²⁵

Tak jako byla z Orlíka odesílána smuteční oznámení, vracely se zpět, v mnohem větším množství, kondolence. Vedle aristokratů a oficiálních představitelů nejrůznějších

osobách, kteří v době mého úmrtí již nejméně 8 roků mně věrně sloužili. Oněm osobám, jež v době mého úmrtí méně 8 roků sloužily, vyplaceno budiž odbytné ve výši ročního služného, jež v tyto den mého úmrtí byl používaly. Zavazují pak svého universálního dědice vždy v řádném stavu držeti hrobeček před křížem na hřbitově tochovickém, a když by pomýšlel na prodej velkostatku Tochovice, co Bůh nedej, ale časovým poměrům podléhá, předkupní právo vždy synům jeho zesnulého bratra Karla (V.) vyhraditi. V den mého pohřbu budiž vyplaceno chudým v Tochovicích a Orlíku po pěti stech korunách československých (po farnostech). Opis testamentu uložen v SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-38, inv. č. 1545, kart. 326.

²²⁵ Tamtéž, sign. A-I-17a, inv. č. 1524, *Smuteční oznámení vydané První českou vzájemnou pojišťovnou 2. října 1936*, č. kart. 325 a Tamtéž, *Smuteční oznámení vydané Karlem Schwarzenbergem v říjnu 1936*. Všimněme si, že v případě prvního typu oznámení působí titulatura zesnulého mnohem více monarchisticky, než v případě druhém.

korporací a úřadů nechyběli mezi zúčastněnými ani tehdejší ministr zahraniční Kamil Krofta, bývalí ministerští předsedové Jan Malypetr a Karel Kramář, ředitel Živnostenské banky Jaroslav Preiss a z univerzitního prostředí nelze opomenout Josefa Pekaře.²²⁶

Vlastní pohřeb byl zcela v režii Karla VI., který jej organizoval prostřednictvím svých úředníků. Uvědomme si, že se v první řadě jednalo o poslední rozloučení s člověkem, ke kterému měl orlický pán osobní vztah a nesmírně si jej vážil.²²⁷ Za druhé musíme zdůraznit, že na pohřeb se chystala řada soudobých prominentů či jejich zástupců, hodlajících osobně vyjádřit pozůstalým, byť v některých případech formálně, upřímnou soustrast.

V neděli 4. října v podvečer byly Bedřichovy ostatky převezeny z Tochovic na Orlický a uloženy v zámecké kapli. Po dva dny se pak vybraní zaměstnanci střídali u zesnulého jako čestná stráž. V úterý 6. října začaly přípravy na smuteční obřad již v šest hodin ráno. Nejprve se dostavili hajní, kteří měli nést rakev a další knížecí myslivci určení k pomocným pracím. Ostatní zaměstnanci se začali shromažďovat od osmé hodiny ranní. Nikdo nemohl opomenout služební oděv, který náležel k jeho funkci. Pro hajné platil „*předepsaný hájenský stejnokroj*,

²²⁶ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-17b/1, inv. č. 1224, *Kondolence k úmrtí B. Schwarzenberga adresované Karlovi VI. a Arnoštovi Schwarzenbergům*, č. kart. 325.

²²⁷ Schwarzenberské zaměstnance oslovil Karel VI. následovně: „*Našemu úřednictvu! Boží prozřetelnosti zlíbilo se povolati k sobě našeho (pra) strýce, knížete (prince) Bedřicha ze Schwarzenbergu, pána na Tochovicích, po dlouhém a práci naplněném životě. Není naším úkolem připomínati vše, co mu bylo dáno vykonati pro národ v dobách nejrůznějších; jen doufáme, že úsilí, jež vynakládal na povznesení národa, přinese ovoce ještě v budoucích časích. Avšak naši povinností je vzpomenout nyní dlouhých let práce, kterou zesnulý věnoval správě našich panství v dobách nejhorších, veden jsa touhou po udržení díla našich předků a zachování rodinné tradice. To bylo jeho dychtivým přáním až do skončení pozemského života. Když jsme jej navštívili v nemoci, kterou snášel s naprostou odevzdaností do vůle Boží, promluvil tato slova: „...zachovejte mojí památku na Orlicku!“ Obracíme se tedy v tyto truchlivé dni na naše úřednictvo, které pod vedením zesnulého bylo mé matce po tolik těžkých let pomocí a jsme přesvědčeni, že památku jeho věrně zachová. Na Orlicku v říjnu 1936, Karel Schwarzenberg.*“ Tamtéž, sign. A-I-17c, *Prohlášení Karla Schwarzenberga ke svým zaměstnancům z října 1936.*

předepsaný zimník, vysoké kožené boty, černé, tvrdý bílý přeložený límec, letošní klobouk.“

Černé kravaty pro ně byly připraveny na ředitelství knížecích lesů.²²⁸

Pro tento den také orlický pán povolil pražské firmě Press photo service, která pravidelně fotografovala československé prezidenty a vlády, aby zdokumentovala i Bedřichův pohřeb.²²⁹

V půl desáté se sešli členové knížecí rodiny a další příbuzní v zámecké kapli, kde provedl papežský komoří a vikář ze Starého Sedla Msg. Jan Kořán výkrop. Následně byla rakev naložena na katafalk a smuteční hosté se za ním pomalu odebrali před zámek, kde se již formoval pohřební průvod. Čelu průvodu vévodil kříž, následovali schwarzenberští úředníci v trojstupu, studenti lesnické školy v Písku, kvartet lesních rohů hrající Verdiho Miserere, zpěváci, duchovní a pohřební vůz. Za ním kráčel komorník Josef Fišer nesoucí řády a vyznamenání svého zemřelého pána. Jako poslední doprovázeli Bedřicha rodinní příslušníci v čele s prasynovcem Karlem VI.. Před jedenáctou hodinou dorazil celý průvod k místu posledního odpočinku orlických Schwarzenbergů. Rakev byla přenesena do kaple nad hrobkou a položena na připravený katafalk. Následovala zádušní mše, kterou celebroidal Josef Vlasák, velmistr řádu Křížovníků s červenou hvězdou, za asistence Antonína Eltschera, světícího pražského biskupa. Po skončení rekviem vynesli lesní úředníci rakev ven z kaple a v průvodu, tvořeného pozůstalými, zástupci univerzity, vlády, Národního shromáždění, Národního muzea, zemědělské rady, První české vzájemné pojišťovny a dalších institucí,

²²⁸ Tamtéž, sign. A-I-17c, *Nařízení Ředitelství velkostatků Orlíka a Čimelic všem knížecím správám ze dne 3. října 1936.*

²²⁹ Tamtéž, sign. A-I-17c, *Žádost firmy Press photo service ze dne 3. října 1936 a její schválení z téhož dne.*

obešli před hrobkou pomyslný kruh. Posléze uložili Bedřicha přímo do hrobky, v jejíž prostorách znělo *Kde domov můj*. Rodinné mauzoleum, zaplavené více jak sedmdesáti věnci, bylo poté zpřístupněno širší veřejnosti, která se chtěla se zesnulým rozloučit.²³⁰

Vedle nejbližších rodinných příslušníků²³¹ se pohřbu účastnily asi čtyři desítky aristokratů a přibližně sto šedesát jednotlivců, kteří zpravidla zastupovali rozličné organizace nebo přišli vyjádřit účast pouze za svou osobu.²³² Měli bychom vzít v úvahu také desítky prostých lidí z blízkých obcí postávajících na prostranství před hrobkou nejen z úcty k zemřelému, ale i z potřeby „být při tom“ nebo ze zvědavosti. Pohřeb skončil krátce po dvanácté. Oficiální hosté začali nastupovat do kočárů směřujících na zámek a zbylé zástupy přihlížejících se pomalu rozcházely do svých domovů, zatímco *„prostranství kolem hrobky zvolna tichlo, jen drobné hloučky procházely kolem posledního odpočinku vynikajícího českého kavalíra...Schwarzenberská hrobka uprostřed stromů usíná v podzimu, zalita sluncem, jež se přišlo rozloučit s tím, který rodem šlechtic, životem demokrat, po smrti své se vrátil jako čtrnáctý z nich.“*²³³

Církevní obřady související s úmrtím tochoveckého pána pokračovaly ještě 8. října, kdy duchovní patronátních kostelů sloužili requiem a skončily 9. října zádušní mší v klášterním kostele sv. Voršily v Praze.²³⁴

²³⁰ Tamtéž, *Popis pohřbu Bedřicha Schwarzenberga z října 1936.*

²³¹ Z orlické linie doprovázeli Bedřicha na jeho poslední cestě prasnynovci Karel VI. (s manželkou Antoinettou) a František, synovci Arnošt a Jan (s chotí Kateřinou) a Eleonora, vdova po Karlovi V. Primogenituru reprezentoval kníže Jan Nepomuk II. společně s manželkou Terezií a syny Adolfem a Josefem. Tamtéž, sign. A-I-17c, *Seznam účastníků pohřbu Bedřicha Schwarzenberga.*

²³² Na pohřbu nechyběli vrcholní političtí představitelé, jako Rudolf Beran nebo František Udržal. Milan Hodža, v té době ve funkci předsedy vlády, místo sebe vyslal sekčního šéfa prezidia Františka Brixu. Tamtéž.

²³³ *Sdělení. Časopis První české vzájemné pojišťovny v Praze. Pamětní výtisk z 23. 10. 1936, s.10.*

²³⁴ Tamtéž, sign. A-I-17a, *Smuteční oznámení vydané Karlem Schwarzenbergem v říjnu 1936.*

Celá událost byla také zdokumentována kinematograficky – z vlastní iniciativy pražské firmy Espofilm Vladimíra Pošusty. Filmový záznam se bohužel do rodinného archivu nikdy nedostal, neboť František Schwarzenberg, s odůvodněním, že filmaře neobjednal, omítl cokoliv uhradit. Princ své stanovisko nezměnil, ani když Pošustova firma snížila cenu tří tisíc dvou set korun na dva tisíce korun. Úspěch neslavili „dokumentaristé“ ani u Karla Schwarzenberga na Orlíku.²³⁵ Film byl patrně vytvořen záměrně bez vědomí pozůstalých, aby tak vznikla nabídka, kterou „nelze odmítnout“. Z historického hlediska by mohla být nahrávka jistě zajímavá, ovšem Schwarzenbergové tehdy řešili spíše výdaje spojené s vlastním pohřbem.²³⁶

Zpráva o úmrtí tochovického pána se objevila na stránkách bezmála osmdesáti domácích periodik; německých i českých, pravicových i levicových, politických i zájmových.²³⁷ Někteří redaktori předložili svým čtenářům pouze krátkou zmínku, jiní pak uvedli základní životopis s krátkým shrnutím významu zemřelého aristokrata. V souvislosti s pohřbem se ve vybraných novinách a časopisech objevila další vlna článků a v následujících týdnech pak byly zveřejněny samostatné příspěvky vzpomínkového a hodnotícího charakteru.²³⁸ Jako červená nit se všemi nekrology, bez ohledu na vydavatele, linou slova uznání Bedřichovy celoživotní práce, přecházející někdy až v „chvalozpěvy“ o zesnulém.

²³⁵ Tamtéž, sign. A-I-17d, *Dopisy firmy Espofilm Františkovi Schwarzenbergovi a Sekretariátu K. Schwarzenberga z 8. a 15. října 1936 a kopie zamítavé odpovědi Sekretariátu z 26. října téhož roku.*

²³⁶ Pro příklad uveďme, že Bedřichova rakev stála bezmála 4000 korun. Viz tamtéž, *Dopis ředitele tochovického velkostatku Rudolfa Zázvorky Sekretariátu K. Schwarzenberga ze 13. listopadu 1936.*

²³⁷ Tamtéž, sign. A-I-17-f, *Seznam novinových článků týkajících se úmrtí a pohřbu Bedřicha Schwarzenberga. Čtyřřádkové sdělení vyšlo dokonce i ve Fašistických listech 9. října, které na něj vzpomněly jako na „vynikajícího představitele české šlechty.“*

²³⁸ Kvůli velkému množství materiálu, jehož obsah se ve většině případů shoduje, se autor rozhodl pouze pro citace významných domácích (zpravidla celostátních) listů a některých dalších periodik, přinášejících na svých stránkách relevantní informace.

Smrt Bedřicha Schwarzenberga však nespustila jen záplavu pozitivních slov, která se objevila v soudobé publicistice, ale také pokračování diskuze o úloze bývalé šlechty v prvorepublikové společnosti.

Velký prostor věnovaly Schwarzenbergově památce *Národní listy* a *Národní politika*. Kromě výčtu životních milníků upozorňuje druhý citovaný list čtenáře, že „*třebas byl hrd na velkou minulost svého rodu, v chování byl demokratičtější, než kdokoliv jiný. V jedné ze svých politických řečí přímo protestoval proti tomu, aby šlechta byla jako nějaká zvláštní kasta oddělována od českého lidu.*“²³⁹ *Národní politika* také připomněla existenci pročeské šlechty a posteskla si nad tím, že v novém státě nedostal Bedřich k politickému působení dostatek prostoru.²⁴⁰ Zdůraznění „demokratického“ založení Bedřicha Schwarzenberga se pak objevilo v mnohých (zpravidla konzervativních) listech. Radikálnější slova byla publikována v *Národní republice*: „...v dobách, kdy např. Masaryk byl ještě vyznavačem rakousko-uherské státní myšlenky, uvažovalo se o knížeti Bedřichu ze Schwarzenbergu jako o pretendentu českého trůnu...že tím, že takoví lidé, jako zesnulý, byli po válce zatlačeni lačnými arivistickými hyenami do pozadí, mohlo se stát, že uplatnili se v naší politice lidé všelijací. Po válce rozchvátili zbytkari schwarzenberská panství...Přáli bychom si, aby se již nikdy nestalo, aby Klofáčové a Stivínové vytlačili z politiky Schwarzenbergu.“²⁴¹ O několik dní později si patrně stejný autor neodpustil doplnit následující: „*Při nedávné smrti J. J. JUDra Bedřicha knížete ze Schwarzenbergu byli jsme svědky pozoruhodného zjevu. Stalo se totiž, že páni*

²³⁹ *Národní politika*, 3. říjen 1936. Jednalo se o projev B. Schwarzenberga pronesený v poslanecké sněmovně říšské rady 6. listopadu 1896.

²⁴⁰ *Národní politika*, 6. říjen 1936.

²⁴¹ *Národní republika*, 9. říjen 1936.

demokratičtí politikové a vysocí státní funkcionáři ve styku se šlechtou používali zásadně plných titulů, příslušejících šlechtě, hrabatům a knížatům. Dokonce se stalo, že jeden velmi zuřivý demokrat a zbytkových statků pán, opravil jiného aristokrata, který se představoval občansky a konstatoval plný titul.“²⁴²

Příznivci lidoveckých *Lidových listů* se ve svém deníku dočetli kromě jiného o Bedřichově „*lásce k arcibiskupskému domu pražskému*“ a o jeho přátelskému vztahu k soudobému českému primasovi Karlu Kašparovi.²⁴³

Z pera třeboňského schwarzenberského archiváře Antonína Markuse pocházel obsáhlejší příspěvek zveřejněný v *Samostatnosti*, novinách orientovaných na Hrad. Text poukazuje na podobné ctnosti zesnulého prince, které vyzdvihovala již Národní politika: „*Svému aristokratickému založení se nezpronevěřil nikdy a přitom byl vzorem aristokrata...nikdo mu nebyl příliš nízkým, kdo byl dobrým a poctivým člověkem.*“²⁴⁴ Markus ve svém příspěvku zdůraznil i státoprávní kontinuitu rodu, ze kterého vzpomínaný pocházel; nemohl ostatně psát jinak, než jak mu velela loajalita schwarzenberského zaměstnance.

Sociálnědemokratické *České slovo* nezůstalo, co do rozsahu příspěvků, o mnoho pozadu. Levicový deník však výslovně nehodnotí význam zesnulého, ale v podstatě jen připomíná Bedřichův životní příběh.²⁴⁵ Pozdější vydání Českého slova se už k osobě tochovického pána nevrátila.

²⁴² Tamtéž., 16. říjen 1936.

²⁴³ *Lidové listy*, 9. říjen 1936.

²⁴⁴ *Samostatnost*, 8. říjen 1936.

²⁴⁵ *České slovo*, 3. a 7. říjen. 1936.

Zpráva o úmrtí bývalého předsedy zemědělské rady nemohla chybět v deníku *Venkov*.²⁴⁶ Podrobnější informace uveřejnil agrárnícký list o Bedřichově pohřbu.²⁴⁷ Více se však památce zesnulého Schwarzenberga věnovala jiná zemědělská periodika, jako *Zemědělská jednota*²⁴⁸ a *Věstník československé akademie zemědělské*.²⁴⁹ Krátká noticka o Bedřichově smrti se objevila i v *Československém zemědělci*.²⁵⁰

Známým listem meziválečné éry byly bezpochyby *Lidové noviny*, které přistoupily k hodnocení osoby schwarzenberského prince asi nejstřízlivěji (bez přehnané glorifikace). Nadto však redaktor také ocenil Bedřichovu „nezatíženost city dynastickými“, což doložil příběhem: „*Když za války měla být v Národním muzeu pořádána výstava na téma Habsburkové v Čechách, odpověděl (B. Schwarzenberg), že by se výstava musila pořádat ve dvou odděleních. Jedno by ukázalo zásluhy Habsburků o české zemi a druhé škody, které zde nadělali.*“²⁵¹

Nekrology Bedřicha Schwarzenberga byly publikovány i německých periodikách. Předválečný německý politický tisk (s působností pro jak pro Čechy tak pro celou monarchii) psal o Bedřichovi často velmi negativně. Zprávy o jeho smrti se však v německých listech nesly v duchu titulku „*ein echter Edelmann*“ uveřejněném v *Deutsche Presse*.²⁵² Noviny *Bohemia* pak dokonce ocenily Bedřichovo „*demokratické smýšlení.*“²⁵³

²⁴⁶ *Venkov*, 3. říjen 1936.

²⁴⁷ Tamtéž, 7. říjen 1936.

²⁴⁸ *Zemědělská jednota*, 15. říjen 1936.

²⁴⁹ *Věstník československé akademie zemědělské* 8-9, 1936, s. 658-661.

²⁵⁰ *Československý zemědělec*, 9. 10. 1936.

²⁵¹ *Lidové noviny*, 3. říjen 1936.

²⁵² *Deutsche Presse*, 5. říjen 1936.

²⁵³ *Bohemia*, 3. říjen 1936.

Veřejná činnost

I. Působení v politice

První zkušenosti s praktickou politikou začal mladý princ sbírat v osmdesátých letech v zastupitelstvech několika okresů, do jejichž obvodů spadala rodová doména orlických Schwarzenbergů. V období Bedřichova dospívání se již šlechta smířila se skutečností, že zrušením patrimoniálních vztahů definitivně přišla o takřka neomezený vliv, který se jí v lokální správě dostával před rokem 1848.²⁵⁴ Členové okresních zastupitelstev mezi sebou akceptovali „bývalého pána“ zpravidla bez větších obtíží, neboť aristokraté si díky své majetkové základně a exkluzivním politickým právům²⁵⁵ podrželi značný společenský vliv promítající se i do rozvoje daného regionu. V okresní samosprávě působil již Bedřichův otec, který stejně jako syn zastával v určité době post starosty tří jihočeských okresů.²⁵⁶ Zastupitelstva byla obsazována podobně jako zemské sněmy, tedy volbami v příslušných kuriích. Bedřich tudíž pohodlně vstoupil do okresního zastupitelstva v Březnici již v roce 1882, o čtyři léta později do téhož sboru v Milevsku a následujícího roku usednul do zastupitelského křesla také v Písku. Ve dvaceti čtyřech letech se stal okresním starostou v Mirovicích, dva roky poté v Milevsku a konečně od roku 1904 i v Písku. Všechny uvedené funkce zastával až do roku 1919.²⁵⁷

²⁵⁴ K tomu nejnověji Milan HLAVÁČKA, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*, Praha 2006, s. 11-15

²⁵⁵ Vzpomeňme zejména kuriový volební systém do zemských sněmů, panskou sněmovnu tvořenou z převážné části členy modré krve nebo státní diplomatickou službu vyhrazenou pouze šlechtě.

²⁵⁶ Karel III. Schwarzenberg byl okresním starostou v Mirovicích, Milevsku a Písku. J. HANESCH, *Rodinný archiv*, s.

²⁵⁷ Nejdůležitější údaje z politické kariéry tochovického pána přehledně přináší M. NAVRÁTIL, *Almanach československých právníků*, Praha 1930, s. 400-401, a také již zmíněná *Životní data B. Schwarzenberga sepsaná*

Činnost schwarzenberského prince jako okresního starosty spočívala zejména v hledání řešení nejrůznějších problémů regionálního rázu, ať šlo o záležitosti obecní či okresní. Bedřich tak společně s ostatními zastupiteli usiloval například o povolení týdenních trhů v okresních městech nebo o výstavbu nových okresních silnic či různých dobročinných ústavů. Současně dbal o rozvoj či vybudování nových okresních hospodářských provozů – zvláště pivovarů. Musel též vyřizovat množství proseb o pomoc či intervenci, ve kterých se na něj žadatelé obraceli nejen jako na okresního starostu, ale i jako na vlivného člověka patřícího k bývalé „vrchnosti“.²⁵⁸

Mnohem zásadnější roli sehrál Bedřich ve vyšších politických sférách, zosobněných českým zemským sněmem a říšskou radou. Na půdě pražského a vídeňského parlamentu se pohyboval dvacet pět let a jeho význam spočíval zejména ve dvou obdobích. V devadesátých letech devatenáctého století výrazně napomohl k navázání bližších styků mezi konzervativními aristokraty a novými českými občanskými elitami a tím i k obnovení vzájemné politické spolupráce. Druhou významnou kapitolou Bedřichova politického působení představuje obhajoba českých zájmů v době první světové války.

Zajímavý pohled zaujal vůči politické aktivitě mladšího bratra Karel IV. Schwarzenberg. Již na konci osmdesátých let sděloval v jednom z dopisů bývalému vychovateli Janu Bohumilovi Novákovi, že Bedřichovi „*příliš záleží na popularitě a*

orlickým archivářem Františkem Pekařem, uloženo v SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-22, inv. č. 1529, č. kart. 326.

²⁵⁸ Žádosti o intervenci adresované B. Schwarzenbergovi jako okresnímu starostovi v Mirovicích, Milevsku a Písku a zastupiteli v Březnici jsou uloženy v SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. C-I-IV, inv. č. 1560, č. kart. 330

vůdcovství politickém“.²⁵⁹ Skutečnost, že si tochovický pán potrpěl na oblíbenost své osoby ve společnosti uvádí i K. Schwarzenberg a Hanesch.²⁶⁰ Nabízí se nám otázka, zda se mohla snaha o budování vlastní popularity odrazit také Bedřichově politické činnosti. Odpověď je kladná, neboť, jak uvidíme dále, politickými přístupy, které Schwarzenberg volil v průběhu života si získával velkou oblibu – ne však tolik „mezi svými“, ale především mezi „neurozenými.“

Do politického života vyšších sfér vstupoval v devadesátých letech 19. století. Poslancem českého sněmu se stal 19. dubna 1893, kdy se účastnil doplňovacích voleb v kurii nesvěřeneckých velkostatků. V roce 1901 z nejasných důvodů sněm opustil, ale po třech letech se na něj vrátil a působil v něm až do jeho uzavření v roce 1913. Členem poslanecké sněmovny říšské rady byl poprvé zvolen o dva roky později, kdy bratr Karel složil svůj vídeňský mandát. Od roku 1907 zasedal tochovický pán v panské sněmovně říšské rady, a to až do jejího definitivního uzavření o jedenáct let později. Celý svůj život zůstal věrný straně konzervativnímu velkostatku, kterou se snažil přimět k aktivnější spolupráci s českými občanskými stranami.²⁶¹ V době československé republiky již nemohl, s ohledem na své „šlechtické stigma“, zastávat žádnou politickou funkci.

Bedřich náležel ke generaci historické šlechty, která se musela vyrovnat s definitivním rozpadem zdánlivě věčného spojení s Národní stranou, která odstartovala svůj strmý politický pád následkem neúspěšných punktací. Z pragmatického hlediska se státoprávním

²⁵⁹ NA, J. B. Novák, sign. IV 6, *Dopis K. Schwarzenberga J. B. Novákovi z 27. prosince 1888*, č. kart. 25.

²⁶⁰ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 315-316, J. HANESCH, *Rodinný archiv*, s. 33.

²⁶¹ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-22, inv. č. 1529, *Životní data B. Schwarzenberga*, č. kart. 326.

aristokratům nabízelo nové spojení s mladočechy, kteří po staročech postupně zaujali pozice v pražské a vídeňské sněmovně a v devadesátých letech představovali vůdčí českou občanskou stranu. Ačkoliv v prvním desetiletí dvacátého století svou pozici ztratili ve prospěch agrárníků a sociálních demokratů, udrželi si nemalý vliv díky některým významným členům.²⁶²

Národní strana svobodomyšlná prošla v letech 1891 až 1896 vnitřní stabilizací, kdy se její realistické vedení v čele s Josefem Kaizlem, Gustavem Eimem a Emenuelem Englem „vypořádalo“ s radikálním křídlem reprezentovaným Eduardem Grégrém, Josefem Šílem a Janem Vašatým. Právě Kaizl a Eim prosazovali tzv. etapovou politiku, jejíž podstatou měla být realizace českého státního práva postupným získáváním pozic ve státních úřadech a liberalizací státu.²⁶³

Vhodnou příležitostí k uskutečnění mladočeských představ byl nástup Kazimíra Badeniho na post ministerského předsedy v říjnu 1895. Bývalý haličský místodržitel sice zprvu usedl do čela úřednické vlády, ale díky své snaze o získání širší podpory v parlamentu se brzo stal předsedou vlády stranické. Mladočeši nejprve podpořili Badeniho volební reformu v po volbách v roce 1897 zasedli lavicích provládních poslanců.²⁶⁴

Strana konzervativního velkostatku stála před možností více či méně blízké spolupráce s mladočeským klubem, se kterým mohla najít společnou řeč při prosazování českých

²⁶² Šlo zejména o Karla Kramáře, Aloise Rašína, Jaroslava Preisse, Bedřicha Pacáka, Josefa Fořta, Františka Fiedlera a Jana Třebického. Viz Jiří MALÍŘ, *Národní strana svobodomyšlná v Čechách*, in: *Politické strany*, s. 171.

²⁶³ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 446-453, 480-482; Z. TOBOLKA, *Politické dějiny III/2*, s. 24-98; J. MALÍŘ, *Politické strany*, s. 169-171.

²⁶⁴ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 459.

státoprávních požadavků. Národní strana svobodomyšlná si velmi dobře uvědomovala politickou sílu konzervativního velkostatku garantovanou kuriovým volebním systémem. Historická šlechta měla stále vlivné zastoupení jak na českém sněmu, tak na říšské radě. Panská sněmovna vídeňského parlamentu navíc od doby Taafeho vlády zůstala pravicová. Sama historická šlechta však nebyla nikdy v postoji k mladočechům, potažmo k českým neurozeným politikům, jednotná. Názorovou pluralitu v táboře konzervativního velkostatku dokazuje vznik frakce tzv. národních velkostatkářů v lednu 1894, kteří však na přelomu let 1896 a 1897 se stranou znovu splynuli. Právě Bedřich Schwarzenberg patřil Eduardem Pálffym (1836-1915) a Oskarem Parishem ze Senftenbergu (1864-1925), mezi ty příslušníky státoprávní aristokracie, jejichž cílem byla bližší spolupráce s mladočeskou stranou při prosazování českého státoprávního programu.²⁶⁵ Snahou schwarzenberského prince ovšem nebyla užší spolupráce pouze s mladočechy, ale obecně vzato s příslušníky soudobých občanských elit, rekrutujících se v pozdější době také z řad agrárníků. Bedřich tak často stával politickým individualistou, který však nikdy neopustil zásady státoprávní politiky.

Jedním z významných projevů, kterým se Schwarzenberg snažil upozornit mladočechy na možnost spojenectví, byla jeho řeč na českém sněmu jedenáctého února roku 1896, kdy probíhala diskuse k návrhu zemského rozpočtu na rok 1896. Šlo o jeden z jeho nejlepších projevů, ve kterém vytkl kromě jiného i zásady politického kurzu konzervativního velkostatku. Účastníci sněmovních debat ve svých příspěvcích často opouštěli body jednání a vyjadřovali se i k jiným problémům. Podobně se tehdy choval i Schwarzenberg. Nejprve

²⁶⁵ J. GEORGIEV, *Strana*, s. 79; Z. TOBOLKA, *Politické dějiny III/2*, s. 117-188.

promluvil k tématu, tedy k návrhu zemského rozpočtu a o stavu zemských financí, které se jeho podle jeho slov nacházely „v zuboženém stavu.“²⁶⁶ Možnou nápravu viděl v úpravě nespravedlivé pozemkové daně a vrácení části daní odváděných z Čech do Vídně. Skoro v každém ze svých projevů – na parlamentní půdě nebo mimo ni – se schwarzenberský princ zastavil nad nepříznivou situací českých zemědělců, způsobenou podle jeho názoru pozemkovou daní a uherským dovozem. Ne jinak tomu bylo v tomto případě, kdy poslance ujišťoval, že konzervativní strana pokládá za úkol „*při každé příležitosti pozvednouti ruku svou ke společnému dílu k uhájení stavu rolnického.*“²⁶⁷

Podstatnou část svého vystoupení věnoval státoprávním úvahám. „*Strana naše povždy hájila tu zásadu, že uskutečnění státního práva jest otázkou, kterouž pokládáme za právní požadavek našeho království...pokládám tuto (prosincovou) ústavu dnes platící za jakýsi fyzický stav, se kterým ovšem počítati musíme, ale za faktický stav, který byl utvořen bez našeho spolupůsobení, a proti kterému povždy jednati budeme cestou zákonnou, aby odčinila se ona ustanovení, která nás tíží.*“²⁶⁸ Bedřich nežádal vyřešení české otázky jiným „skromnějším“ způsobem, než rozšířením samosprávy jednotlivých korunních zemí. Jedině tak by podle něj mohli zástupci obou národů v Čechách sami urovnat vzájemné spory. Neopomněl tudíž vyjádřit patřičnou politickou korektnost konzervativních aristokratů vůči českoněmeckému národnostnímu sporu: „*...my budeme pracovati pro český lid, a také, když*

²⁶⁶ *Stenografické zprávy českého sněmu zemského*, 11. únor 1896, 22. sezení, Praha 1896.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž. Bedřich se vyjadřoval o českém státním právu v podobném, i když opatrnějším duchu, jako jeho bratr v roce 1889 (projev citován na straně 54 této práce). Na rozdíl od něj si ovšem žádné urážky ze strany mladočeských politiků za svá slova nevysloužil. Všichni si již byli vědomi dané reality, na kterou upozornil Karel Schwarzenberg již před sedmi lety.

toho spravedlnost bude žádati pro lid německý s touže vřelostí jako dosud...“²⁶⁹ Státoprávní pojednání pak zakončil zvoláním, které vyjadřovalo tradiční hodnoty konzervativního velkostatku a mladočechům mohlo znít lehce pateticky: „*Věrní císaři a králi, věrní vlasti a právům až do těch hrdel a statků.*“²⁷⁰ Samotný závěr Bedřichova sněmovního projevu směřoval přímo na Kaizla a jeho souvěrce: „*Varujeme tebe, mladočeská strano, my slyšíme, že jsou jistá vyjednávání v běhu, že chcete se sblížit se stranou velkostatkářskou! Já o tom nic nevím (!) snad někdo jiný, ale pochybuji o tom, že by o tom někdo věděl; ale nezapřete, že jsou jisté myšlenky, v kterýchž společně se sejdem; to jsou myšlenky státoprávní, kde budeme hájiti oprávněné požadavky království Českého.*“²⁷¹

Poté co si Bedřich vyslechl potlesk sněmovny a přijal gratulace z řad svých příznivců, zaujal místo za řečnickým pultem právě Kaizl. „*Přiznávám nepokrytě, že já se své strany tou řečí, jak byla přednesena nemálo byl jsem překvapen,*“ sděloval na úvod mladočeský předák českému sněmu.²⁷² Připomněl dále mimo jiné, že v určitých otázkách, zejména v případě rovného volebního práva a dalšího rozšiřování občanských práv, se jeho strana s konzervativci neshodne. Nicméně Kaizl nemohl nabízenou ruku od schwarzenberského prince odmítnout: „*...pro krátké domluvení se panem řečníkem, který přede mnou mluvil; řeč jeho bych nechtěl opustiti bez opětného a důrazného vytyčení, že nám projev ten, který upřímně a opravdivě svědčí našemu státoprávnímu programu, za každých okolností je*

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Tamtéž.

*vítaným a sympatickým, že však my čekáme že i nadále také skutky jeho, jeho strany tomu, co pravil budou hověti.*²⁷³

Mladočeši nečekali na další „skutky“ Bedřicha Schwarzenberga dlouho. Ještě tohož roku, šestého listopadu, vystoupil ve vídeňské sněmovně v debatě o jazykovém vyrovnání v českých zemích, která společně s dalšími parlamentními diskusemi předcházela vydání Badeniho jazykových nařízení v příštím roce. Schwarzenberg se ujal slova po Karlu Mengerovi, který patřil k rozhodným odpůrcům zavedení češtiny ve vnitřním úřadování. Princ už na počátku a poté i v průběhu řeči zdůrazňoval, že jazyková rovnoprávnost představuje pro historickou šlechtu *„einen uns sympathischen Gedanken, einen integrierenden Bestandtheil unseres staatrechtlichen Programms, das hauptsächlich auf der Durchführung der Gleichberechtigung, dieser berechtigten Forderung des böhmischen Volkes, basiert.“*²⁷⁴ Konzervativní politik dále apeloval na „spravedlnost německého lidu“, aby jeho zástupci vyhověli českým požadavkům, neboť jsou zcela oprávněné a nechybí jim historické opodstatnění, což nemohou Němci popřít. Řečník neopomněl kromě jiného vytknout, že jeho strana si výslovně přeje mír mezi národy v českých zemích, ovšem k takovému stavu nelze dojít bez uskutečnění jazykové rovnoprávnosti. Na tato slova se zleva směrem k řečnickému pultu ozvala slova: *„Ohne die Feudalen!“*²⁷⁵ Němečtí liberálové tím dávali aristokratům jasně najevo, že řešení národnostních problémů patří mezi čistě „občanské“ záležitosti, do kterých nemá šlechta příliš co mluvit. Bedřich kontroval následovně: *„Ich bitte nicht zu glauben, daß*

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ *Stenographisches Protokoll. Haus der Abgeordneten, XI. Session, 527 Sitzung, 6. November 1896, Wien 1896.*

²⁷⁵ Tamtéž.

wir uns als einen separaten Standt betrachten, wir betrachten uns als Glied des Volkes, unter dem wir leben, mit dem wir Freud und Leid theilen; und die Interessen deises Volkes zu fördern ist unsere Pflicht, und der werden wir auch nachkommen.“²⁷⁶

Bedřich Schwarzenberg si svým vystoupením získal v řadách Národní strany svobodomyšlné velké sympatie. Emanuel Engel, předseda mladočeského poslaneckého klubu, jej dokonce o několik měsíců později nazval, s mírnou nadsázkou, „*mladočeským princem*.“²⁷⁷ Právě mladočeši patřili mezi české strany, které Bedřicha navrhly jako společného kandidáta v Českých Budějovicích při volbách do říšské rady v roce 1897.²⁷⁸

České Budějovice procházely v období třetí třetiny devatenáctého století obdobím, ve kterém tamní česká společenská elita usilovala o stejné politické zastoupení, jaké se dostávalo reprezentantům německé menšiny.²⁷⁹ Možnost obsadit mandát říšského poslance v městské kurii pročeským zástupcem představovala pro budějovické Čechy velkou příležitost.²⁸⁰ Není přesně známo, kdo či jaká politická strana nabídla princovi kandidovat ve volbách za největší jihočeské město, nicméně od začátku ledna 1897, možná už dříve, byla jednání mezi zástupci místních českých stran v plném proudu. Dvacátého druhého ledna se společný volební výbor definitivně usnesl nabídnout Schwarzenbergovi kandidaturu do říšské rady. Mladočeský princ

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Národní listy 8. únor 1897. Na druhou stranu však podle rodinné tradice o sobě Bedřich údajně tvrdil, že je „*posledním staročechem*“ a prý se natolik cítil být pokračovatelem politiky svého otce, že se považoval za jeho „*reinkarnaci*.“ V. ŠKTUTINA, *Český šlechtic*, s. 129-130.

²⁷⁸ K tomu podrobně Z. BEZENÝ, „*Němci nebojí se nikoho mimo Boha a prince Schwarzenberga*.“ *Bedřich ze Schwarzenberku a volby do říšské rady v roce 1897*, JSH 72, 2003.

²⁷⁹ Českobudějovickou komunální politiku druhé poloviny 19. století blíže popisuje Miloslav PECHA, *Státní převrat v říjnu 1918 v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1999, s. 8-42, Rudolf STRNAD, *Dr. A. Zátka, České Budějovice 1927* a Leoš NIKRMAJER, *August Zátka. Příspěvek k politickému životu Českých Budějovic na přelomu 19. a 20. století* (diplomová práce obhájená na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v roce 1992).

²⁸⁰ *Budivoj*, 21. leden 1897.

se stal v nadcházejícím volebním klání zástupcem budějovických staročeků, mladočeků, křesťanských sociálů a původně i sociálních demokratů; ti však posléze koalici opustili.²⁸¹

Bedřich nabídku přijal s několika podmínkami. Ve své parlamentní činnosti neměl být ničím omezován a současně mu zvolení nemělo bránit v setrvání mezi konzervativními velkostatkáři. Pro případ volebního neúspěchu si navíc zajistil zařazení na kandidátku za nesvěřenecký velkostatek.²⁸²

Kandidatura příslušníka vysoce postaveného a původem německého rodu v „občanské“ kurii vzbudila pozdvižení zejména mezi ústavověrnými aristokraty. Hrabě Osvald Thun-Hohenstein, jeden z čelních představitelů této politické platformy, v dopise knížeti Alainovi Rohanovi neskryval své rozhořčení: *Liber Freund...Fidos Kandidatur ist ein Skandal. Ich verstehe nicht auf dem Standpunkt, daß Budweis für die Deutschen erbersessen ist und kein Wahlkampf vorkommen soll, aber aus den Reihen des Konservativen Großgrundbesitzers durfte diese Attacke nicht vorgenommen werden auf einem Terrain, wo Schwarzenberg und Buquoy so mächtig sind. Ich sage nur: Pfui Teufel.*²⁸³ Negativně vnímali celou věc pochopitelně i českobudějovičtí Němci, kteří postavili do boje o křeslo ve vídeňském parlamentu Vojtěcha Wunderlicha, člena městské rady a majitele továrny na mýdlo.²⁸⁴ Není asi třeba zdůrazňovat, že v očích německé liberální konkurence nebyl Bedřich nikým jiným, než feudálem, tudíž nepřítelem pokroku a svobody, a také českým nacionálem,

²⁸¹ Z. BEZECNÝ, *Němci nebojí se nikoho*, s. 76.

²⁸² SOA Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů (RAB), *Osobní pozůstalost Karla Buquoye*, sign. 266. 211, *Dopis Bedřicha Schwarzenberga Karlu Buquoyovi z 18. září 1897*, č. kart. 257.

²⁸³ Pokračování dopisu se bohužel nedochovalo. Citováno podle E. RUTKOWSKI, *Briefe und Dokumente*, s. 310.

²⁸⁴ Z. BEZECNÝ, *Němci nebojí se nikoho*, s. 77.

který si již není vědom svých německých kořenů.²⁸⁵ K rezignaci na kandidaturu nepřiměly Bedřicha ani intervence jednoho z předáků budějovických Němců Josefa Tascheka u Karla Buquoye a Karla IV. Schwarzenberga.²⁸⁶

Zhruba dvouměsíční volební kampaň českých stran vyvrcholila čtrnáctého března v sále budějovické Měšťanské besedy, jakési protiváhy místního německého Spolkového domu. Bedřich Schwarzenberg přijel na setkání s voliči, kterých se sešlo více jak tisíc. Úvodního slova se ujal August Zátka, vůdce budějovických staročeků. *„Faktum, že popud, aby princ B. Schwarzenberg byl v našem městě kandidován, vyšel současně z obou českých táborů a podává nejlepší důkaz, jaké lásce a oblibě se těší, zahájil svůj projev Zátka a pokračoval dále: „Nesouhlasím naprosto s těmi, kteří tvrdí, že šlechta má býti vyloučena z veřejného života a že jí nepřínáležejí zastupování veřejných zájmů...po nás jest rozhodující jenom ta okolnost, že náš kandidát v našich srdcích a vůbec v srdcích celého národa jest hluboko zapsán jako věrný syn české vlasti, jakožto neohrožený obhájce našich zájmů a našeho českého programu.“²⁸⁷*

Po Zátkovi promluvil sám kandidát, který nejprve poděkoval za velmi vřelé uvítání a poté se pustil do vlastní řeči plné jasných politických deklamací: *„Viděti jest často pachtění po popularitě. Já jsem po popularitě nebažil²⁸⁸ a učinil jsem krok vážný a v souhlasu svých politických přátel přijal jsem kandidaturu v Českých Budějovicích. Ty doby již minuly, kdy samovláda jedné (německé) strany zde panovala....Je směšné tvrzení, že jsem nepřitelem*

²⁸⁵ V tomto duchu brojili proti českému kandidátovi například *Budweiser Zeitung* z 19. března 1897.

²⁸⁶ Z. BEZECNÝ, *Němci nebojí se nikoho*, s. 77

²⁸⁷ R. STRNAD (ed.), *Projevy a řeči dra Augusta Zátky*, České Budějovice 1935, s. 71

²⁸⁸ Srov. informace uvedené výše.

Němců...Jsem nepřitelem německého liberální směru, nikoliv však Němců...Obýváme s Němci společnou vlast a tu jest třeba smíru, ale ten musí být od národa spokojeného k národu spokojenému.“²⁸⁹ V druhé části projevu nastínil Bedřich svůj program, který měl spočívat ve třech bodech: „...hájití především politická práva tohoto království, šířiti blahobyt veřejný a hmotné zmohutnění širokých vrstev lidu.“²⁹⁰ Nutno říci, že v těchto slovech zaznělo politické krédo, jímž se Schwarzenberg po celý svůj život skutečně řídil. Odpor vůči vídeňskému centralismu byl společný celému konzervativnímu velkostatku a o povznesení českého zemědělství usiloval Bedřich už od okamžiku, kdy se dostal do užšího vedení zemědělské rady. Z předchozích citací je jasné, že mezi princovy politické zásady samozřejmě patřila i snaha o prosazení národnostního smíru.

Netřeba zdůrazňovat, jaké ovace provázely Bedřicha Schwarzenberga a Augusta Zátka po skončení slavnostního předvolebního mítinku. Nadšené davy „pronásledovaly“ oba muže dokonce až před Zátkův dům, kde pak vyčkávaly až do princova odjezdu.²⁹¹

Volby, které se uskutečnily devatenáctého března, skončily přesvědčivým vítězstvím schwarzenberského prince nad budějovickým radním. Bedřich získal 1213 hlasů, jeho konkurent 976.²⁹² „*Nachází doba velkých vítězství*“, napsal list *Budivoj* dva dny po českém volebním triumfu.²⁹³ Pro budějovické Čechy znamenalo vítězství v městské kurii další posílení pozic ve městě vůči německé politické reprezentaci. Pro Bedřicha Schwarzenberga se

²⁸⁹ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. B-I-1c, inv. č. 1555, *Koncept projevu B. Schwarzenberga v Měšťanské besedě dne 14. března 1897*, č. kart. 328. Projev kompletně citován v *Politik* z 15. března 1897 a částečně v *Hlasu národa* z 16. března 1897.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² R. STRNAD, A. Zátka, s. 52.

²⁹³ *Budivoj*, 21. březen 1897.

pak už samotná kandidatura stala projevem jasné deklarace pročeské orientace s jejímž skloubením s stavovským původem neviděl žádný problém. Téhož roku zasedl ve vídeňském parlamentu v klubu konzervativních velkostatkářů. Historická šlechta se společně s mladočeskou stranou stala oporou Badeniho vlády, která usilovala o národnostní vyrovnání v českých zemích a tím de facto dávala šanci také novým pokusům o uplatnění zásad české státoprávní politiky.

Období první světové války se stalo pomyslným „prubířským kamenem“ češství a zemského vlastenectví konzervativních velkostatkářů. Od státoprávních tradic se tak odklonili zejména Otakar Černín, Karel Schönborn nebo Jindřich Clam-Martinic. Mnozí šlechtici hleděli na vývoj na bitevních polích Velké války s obavami. Například již zmíněný Clam-Martinc sděloval již v dubnu 1915 Bedřichovi, že *„dynastie stojí a padá s Rakouskem a Rakousko stojí a padá s touto válkou.“*²⁹⁴ V téže době obdržel Bedřich dopis od Jana Adolfa Lobkowicze, který se při vyjadřování svých skeptických slov příliš neomezoval: *„...není v záměrech Angličanů a Francouzů nás (monarchii) roztrhati, ale oni si dají říci a přistříhnou nás tak, že z nás nezbude leč, odpusť, kousek zkrachovalého hovna.“*²⁹⁵ Bedřich Schwarzenberg však zůstával až do posledního okamžiku zarytým příslušníkem a současně výrazným reprezentantem konzervativních aristokratů.

Dvacátého devátého října roku 1917 vystoupil Bedřich Schwarzenberg v panské sněmovně říšské rady se zásadním projevem, který pronesl v rámci debaty o zprávě

²⁹⁴ SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. N-c-19, inv. č. 1598, *Dopis Jindřicha Clam-Martince B. Schwarzenbergovi ze 4. dubna 1915*, č. kart. 342.

²⁹⁵ Tamtéž, sign. N-c-114, *Dopis Jana Adolfa Lobkowicze B. Schwarzenbergovi z 6. dubna 1915*, č. kart. 343.

rozpočtové komise týkající se návrhu zákona o stáním rozpočtu pro období od prvního listopadu do 1917 do dvacátého osmého února 1918.²⁹⁶ Vlastní řeč bychom mohli rozdělit do dvou rovin, politické a hospodářské. V první linii vystupoval jako český šlechtic a vůdčí osobnost konzervativního velkostatku, v druhé pak jako úřadující předseda zemědělské rady.

Na počátku svého projevu zdůraznil potřebu nejprve reagovat na slova přednesená ve sněmovně tepelským opatem Josefem Helmerem a hrabětem Ervínem Nostitzem o dva dny dříve.²⁹⁷ Oba členové panské sněmovny totiž prohlásili, že německé okresy v Čechách trpí nouzí v zásobování kvůli nízké výrobní produktivitě českých okresů, jejímž prostřednictvím prý Češi usilují o destabilizaci státního hospodářství v době války. V rámci celého Království se údajně podílely německé okresy na exportu obilí větší měrou než okresy české a oblastem s německým obyvatelstvem tudíž zbylo méně obilí pro vlastní potřebu. Takový názor musel Bedřich z pozice zemědělského experta odmítnout. Závěry svých kolegů vzniklé pouze na základě subjektivně pochopených statistických dat, se snažil uvést na pravou míru správnou interpretací a zasazením do širších souvislostí. Mimo jiné upozornil na skutečnost, že celá věc je spíše politickou záležitostí, než zásadním hospodářským nedostatkem, neboť nikdo z německých zástupců v zemědělské radě si na uvedený problém nestěžoval. Bedřich neopomněl připomenout přírodní rozmanitost Čech a z toho plynoucí zemědělské možnosti jednotlivých oblastí a rozhodně odsoudil tvrzení o politicky motivované nízké výkonnosti českého zemědělství.²⁹⁸

²⁹⁶ *Stenographisches Protokoll. Herrenhaus, XXII. Session, 18. Sitzung, 29. Oktober 1917, Wien 1917.*

²⁹⁷ Tamtéž, 27. Oktober 1917.

²⁹⁸ Tamtéž, 29. Oktober 1917.

V souvislosti s projednávaným návrhem státního rozpočtu se tochovický pán ve své řeči snažil přispět návrhem k řešení obtížné hospodářské situace monarchie. Za nejdůležitější považoval zahájení práce na maximalizaci zemědělské produkce, což měl ve svém důsledku pomoci překlenout hospodářskou krizi, jejíž vznik předpokládal po skončení války.²⁹⁹ Způsob, jak toho dosáhnout, spočíval podle Bedřicha jednak v koncepčním řešení státních subvencí do zemědělství (nikoliv rozdělování případ od případu), v co nejefektivnějším využití půdy (zejména za pomoci meliorací), a konečně také ve výstavbě vodních staveb dodávajících elektrickou energii do blízkých hospodářských provozů. Právě rozšířením elektrifikace a strojů chtěl předseda zemědělské rady nahradit alespoň z části výpadek pracovních sil způsobený odchodem většiny výrobních sil na frontu.³⁰⁰

V projevu příslušníka historické šlechty nemohly nezaznít i jasné politické názory charakterizující tehdejší pozici strany konzervativního velkostatku. Čeští aristokraté si byli příliš dobře vědomi hrozby rozpadu monarchie a snaha o její udržení se odrážela i v jejich vystoupeních na říšské radě. Ne jinak tehdy promluvil i Bedřich: *„Was wollen wir in Böhmen? Wir wollen in erster Linie Ruhe, einfach gesagt, wir wollen eine Verständigung der Völker...Wir sehen ganz klar in der Angelegenheit, was unsere Pflicht ist, wir sind nicht farbenblind in politischer Beziehung, wir schilen nicht, wir sehen was weiß, was schwarz ist, und nichts wird uns abbringen von unserem Wege, seiner Majestät, Österreich Treue zu*

²⁹⁹ „99 Prozent der Bevölkerung glauben, daß im den Augenblick des Läutens der Glocken, die den Freiden verheißen, in der Approvisionierungsfrage wieder gottgesegnete Verhältnisse eintreten werden. Nein! Nicht nur Österreich, sondern die ganze Welt ist heute in der Produktion – nicht erschöpft – aber so angestrengt, daß es Jahre brauchen wird, um wieder in den normalen Gang zurückkommen, beziehungsweise dem Boden die frühere Kraft zu geben oder von ihm denselben Ertrag zu erhlaten.“ Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

*wahren, aber auch den gedanken festzuhalten, der uns an das Königreich Böhmen fesselt mit seiner altherwürdigen Vergangenheit, mit dem Glanz seiner Krone, die auch beiträgt zum Glanz der Dynastie, zum Glanz der Monarchie.*³⁰¹

Bedřich Schwarzenberg sklídil za uvedený proslov bouřlivý potlesk. Nicméně jak známo, snaha konzervativních šlechticů o zachování habsburského soustátí nakonec žádný úspěch neslavila. Nový československý stát, který se zrodil přesně o rok a den později, vyloučil velkostatkáře, bez ohledu na jejich pročeskou orientaci či zásluhy z předchozích let, z politického života hned záhy po svém vzniku. Ještě v posledních měsících existence monarchie, kdy se království zmítalo ve vlnách českých protistátních demonstrací, si Bedřich stěžoval svému příteli Ferdinandovi Hildprandtovi na skutečnost, že občanské elity s aristokraty do budoucna nepočítají: *„Ke pozitivní práci nás Češi nezvou, ke demonstraci jsme povinni.*³⁰²

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² SOA Třeboň, RAH, Ferdinand Hildprandt, sign. III N 2f, inv. č. 99, *Dopis B. Schwarzenberga Ferdinandovi Hildprandtovi z 14. dubna 1918*, č. kart. 15.

II. Působení ve významných organizacích

„Budu muset někdy sepsat statistiku všech možných spolků a organizací, jejichž jsem byl členem a jimž jsem předsedal nebo hlavně místopředsedal. To vypadá jako bych tohle zdědil po svém poručníku Bedřichovi, který zasedl na každé volné předsednické křeslo,“ vzpomíná ve svých pamětech František Schwarzenberg na svého prastrýce Bedřicha.³⁰³ Uvedený citát dokládá obvyklou praxi, typickou zejména pro období monarchie, kdy se malé spolky i velké organizace zpravidla zaštiťovaly šlechtickou osobou ve svém čele či alespoň ve svých řadách. Není příliš účelné zde uvádět všechny instituce, v nichž tochovický pán působil na postu předsedy, místopředsedy nebo pouze jako čestný člen. Místo výkladu o angažování Bedřicha v pražském spolku velocipedistů se raději podívejme na několik významných korporací, ve kterých Schwarzenberg vykonal mnoho práce. Jednalo se v první řadě o instituce hospodářské a v druhé řadě pak o korporace kulturní.³⁰⁴

Organizací patřící do první zmíněné kategorie byla Zemědělská rada pro království České, která vznikla již v roce 1873 jako ústav mající za povinnost hájit, zastupovat a zvelebovat zemědělství v zemi. Právě v tomto duchu působil v uvedené instituci, do které byl zvolen v roce 1882 za Písek, i Bedřich Schwarzenberg. Netřeba připomínat, že v zemědělské radě působil od jejího vzniku až do „punktačního“ roku 1890 Bedřichův otec kníže Karel III. Společně s odbornými zkušenostmi mu nejspíše i tento fakt pomohl získat křeslo předsedy v roce 1909. V čele Rady posléze setrval až do roku 1928, kdy funkci opustil ze zdravotních

³⁰³ V. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 78.

³⁰⁴ Přehledným způsobem nás o angažovanosti B. Schwarzenberga v celé řadě institucí informují společně Životní data B. Schwarzenberga sepsaná orlickým archivářem Františkem Pekařem, uloženo v SOA Třeboň, RAS, B. Schwarzenberg, sign. A-I-22, inv. č. 1526, č. kart. 326

důvodů. V souvislosti s Bedřichovým působením v agrárnickém segmentu národního hospodářství nelze opomenout ani jeho činnost v Ústřední hospodářské společnosti, které od roku 1892 až do jejího zrušení v roce 1920 předsedal, a také v České lesnické jednotě. Do této instituce vstoupil již jako patnáctiletý a o pět let později usedl do jejího výboru. V letech 1912 až 1923 pak stál v čele českých myslivců a lesníků.

Mezi kulturní instituce, v nichž se Bedřich angažoval, patřila Společnost Muzea království Českého, jejíž předsednické křeslo získal princ Schwarzenberg v roce 1909 a udržel si jej ještě deset let po vzniku československé republiky.

Závěr

„*Umírám pak i věren do smrti českému národu,*“ stálo v testamentu Bedřicha Schwarzenberga. Příslušník starobylého šlechtického rodu tím proklamativně vyjadřoval přesvědčení o svém češtví, které dával okolí po celou dobu života jasně najevo. V případě orlických Schwarzenbergů dochází k jejich „nacionalizaci“ již zhruba v druhé čtvrtině devatenáctého století. Kníže Bedřich I. opustil sociálně politický postoj zemského vlastenectví a otevřeně deklaroval vlastenectví národní. Svým přesvědčením pak položil základy pro české orientace mladší rodové linie. Žádný příslušník sekundogenitury však nikdy nepropadl radikálnímu nacionalismu, ale vždy se snažil o soužití Čechů a Němců v jednom státě, které se ovšem nemohlo uskutečnit bez naprosté rovnoprávnosti, zvláště jazykové. Bedřich Schwarzenberg prožil období posledních zhruba dvaceti pěti let existence habsburské monarchie, nesoucích se v ovzduší vyhrocených nacionálních vášní a česko-německých parlamentních bojů. Po celou tuto dobu, i ve vypjatých letech první světové války, věřil, že je možné dospět k národnostnímu smíru v rámci celého státu a splnit tak současně jeden z předpokladů udržení existence podunajského soustátí. Tím se dostáváme k druhému aspektu veřejného působení tochovického pána, k prosazování tzv. státoprávních požadavků Českého království, které svým způsobem ohrožovaly integritu předlitavské části monarchie.

Odkaz boje za autonomii Čech a odpor proti vídeňskému centralismu zdělila Bedřichova generace konzervativních velkostatkářů po svých otcích. Nejen Schwarzenberg si však byl na počátku své politické kariéry vědom, že uskutečnění česko rakouského vyrovnání v duchu fundamentálních článků není ničím jiným, než ireálnou představou patřící minulosti.

Jeho pojetí státoprávních ideálů mělo tudíž z části jiný obsah. Zastával sice dále staré požadavky správní, legislativní a finanční svébytnosti země – tedy snahu o federalizaci říše, ovšem způsob, kterým k tomu mělo dojít, neležel nejen ve sněmovních jednáních a peticích, ale v postupném posilování pozic českého etnika ve správních úřadech Království a důležitých, zejména hospodářských organizacích.

Bedřich zastával stejnou politickou linii, kterou prosazovala Kaizlova a Eimova mladočeská strana. Není tedy divu, že v druhé polovině devadesátých let došlo k výraznému sblížení Bedřicha Schwarzenberga a předních mladočeských politiků, s nimiž zůstal konzervativní aristokrat ve styku i pozdější době (šlo především o Karla Kramáře a Jaroslava Preisse). Na tomto místě je vhodné zmínit také úzké vazby tochovického pána na agrárníckou stranu, zejména na jejího dlouholetého předáka a pozdějšího československého státníka Rudolfa Berana. Bedřich ostatně vynikal nad ostatními šlechtici svými kontakty na představitele občanských elit. Na rozdíl od většiny ostatních šlechticů se „neštítel“ spolupráce se soudobými politickými občanskými špičkami. Cílem tohoto úsilí byla nejen politická spolupráce otázkách společného zájmu, ale také snaha o postupnou integraci vysoce postavených „neurozených“ či nově nobilitovaných mezi starou rodovou aristokracii. Spojování šlechtických a občanských elit mělo do budoucna vytvořit jednu „první společnost“, v níž by zůstávala stálá místa pro aristokraty nové pozice pro byt' neurození, ale společensky významné jedince. Tato koncepce však v rakouské monarchii nikdy nebyla, na rozdíl od Velké Británie, ze strany tradiční šlechty akceptována.

Třetím charakteristickým rysem veřejné činnosti tochovického pána bylo činnost v řadě nejrůznějších organizací s celostátní i lokální působností. Bedřich působil po řadu let jako představitel významných hospodářských institucí, jako byla Zemědělská rada pro království České, Ústřední hospodářská společnost nebo České lesnické jednoty. Nebránil se ani postu předsedy Společnosti Muzea království Českého. Ačkoliv si funkcí v kulturních institucích hluboce vážil, smysl vlastní realizace viděl spíše na půdě hospodářských orgánů, nebo v úplně jiné sféře – v Katolicko-politické jednotě pro království České, jímž byl aktivním členem.

Nepříznivou dobou bylo pro Bedřicha Schwarzenberga meziválečné období, kdy sice ještě několik let stál v čele zemědělské rady a Národního muzea, ovšem do zákonodárných shromáždění pro něj, tak jako pro ostatní šlechtice, zůstaly dveře zavřené. Rozpad monarchie znamenal pro bývalého poslance českého zemského sněmu a člena panské sněmovny říšské rady radikální ukončení státoprávního programu a svým způsobem zneuznání jeho dosavadní politické činnosti. Na druhou stranu je třeba připomenout, že setrvání v čele některých významných institucí, o nichž byla řeč výše, vyjadřovalo, navzdory šlechtickému původu, status společensky respektované osoby.

English Summary

The dukes of Schwarzenberg appertained to rich and powerful aristocratic families in Austria-Hungary. This diploma work is trying to describe the elementary life moments of one of them, Bedřich / Friedrich (Fido) Schwarzenberg (1862-1936). Contains the basic informations from his personal life (birth, childhood, marriage, family events) and from public activity, particularly in political field.

The historical period in which Bedřich lived, was abundant in many social inversions that broke the traditional political and economic leadership of nobility in monarchy. Since 1848 all noble families had to share its political privileges with civil elite and the second aspect of historical evolution in Austria lay in fight for political, economic, cultural and especially language equality.

Bedřich Schwarzenberg attached to “Strana konzervativního velkostatku“ (Conservative Landowner Party), an organization conglomerated from noblemen demanding a program of autonomy for particular crown lands of Hapsburg empire. He was also a leader of a part of Bohemian conservative aristocrats supporting the Czech civil political leaders in their aspiration for national equality with representatives of Germans in Bohemian Kingdom. For this direction he had acquired an unpopular position between bare majority of home-grown and other Austrian aristocrats.

Next to Bedřich's political efforts he was a chairman of many association and guilds. For the most important corporations we have to appoint “zemědělská rada“ (Agricultural Council), an organization for enhancement of Bohemian agronomy, “Ústřední hospodářská

společnost“ (Central Economic Company), that served as an establishment for improvement of whole national economy and also Společnost Národního muzea (Association For The National Museum).

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

Státní oblastní archiv v Třeboni

Fond Rodinný archiv Schwarzenberků, Orlík nad Vltavou, 1539 – 1988, osobní pozůstalosti: JUDr. Bedřicha II. Schwarzenberga, č. kart. 320-349, Marie Kristýny ze Schwarzenbergu, rozené hraběnky ze Schönbornu, č. kart. 350-352, Karla III. Schwarzenberga, č. kart. 210-216, Vilemíny ze Schwarzenbergu, rozené princezny Öttingen-Wallerstein, č. kart. 247-248 a Karla IV. Schwarzenberga, č. kart. 254-260.

Fond Rodinný archiv Buquoyů, (1266) 1396 - 1942 (1973), osobní pozůstalost Karla Bonaventury Buquoye, č. kart. 257.

Fond Rodinný archiv Hildprandtů z Ottenahusenu, 1579 – 1945, osobní pozůstalosti Ferdinanda Hildprandta, č. kart. 15, 18 a Bedřicha Hildprandta, č. kart. 21.

Fond Velkostatek Orlík, č. kart. 613

Fond Zemědělsko-lesnický archiv Orlík, č. kart. 23.

Národní archiv v Praze

Fond Jan Bedřich Novák (1851) 1893-1933, osobní pozůstalost Jana Bohumila Nováka, č. kart. 25.

Tištěné prameny

Gothaischer genealogischer Hofkalender nebst diplomatisch-statistischem Jahrbuch 1900, Gotha 1900.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser 1896, Gotha 1896.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser 1896, Gotha 1896.

GRUBER, Josef (ed.): *Albín Bráf. Život a dílo I. Paměti*, Praha 1922.

KOLEKTIV autorů: *Almanach českých šlechtických rodů 1996, 1999, 2001, 2005, 2007*, Praha 1996, 1999, 2001, 2005, 2007.

LOBKOWICZ, Erwein, *Vzpomínky na starou monarchii*, Praha 1997.

LUSTIG, Arnošt: *Schematismus velkostatků v Čechách*, Praha 1933.

NAVRÁTIL, Michal, *Nový český sněm (1901-1907)*, Tábor 1902.

TÝŽ: *Almanach říšské rady (1901-1906)*, Tábor 1901.

PENÍŽEK, Josef: *Z mých pamětí z let 1878-1918, I.-III.*, Praha 1922-1928.

RUTKOWSKI, Ernst, *Briefe und Dokumente zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie unter besonderer Berücksichtigung des böhmisch-mährischen Raumes, Der Verfassungstreue Großgrundbesitz 1890-1899, 1900-1904, I-II*, München 1983-1991.

- SCHWARZENBERG Karel (ed.): *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Fragmenty*, Praha 1934.
- TÝŽ (ed.): *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.
- Stenografické zprávy českého sněmu zemského, 1889, 1891, 1896*, Praha 1889, 1891, 1896.
- Stenographisches Protokoll. Haus der Abgeordneten*, 1896, Wien 1896.
- Stenographisches Protokoll. Herrenhaus*, 1917, Wien 1917.
- STRNAD, Rudolf (ed.): *Projevy a řeči dra Augusta Zátky*, České Budějovice 1935.
- TITTEL, Ignaz: *Schematismus und Statistik der Grossgrundbesitzers und grösserer Rustikalgüter im Königreich Böhmen*, Prag 1906
- TOMEK, Václav Vladivoj: *Paměti z mého života I.*, Praha 1904.
- Tradice. Věstník Svazu českých úředníků a zřízců knížete ze Schwarzenberku v Českých Budějovicích, 1934-1938.*

Literatura

- ALLMAYER-BECK, Johann Christoph: *Der Konservatismus in Österreich*, München 1959.
- ANTL, Theodor – KRÁL z Dobré Vody, Vojtěch: *O vývoji znaku knížat ze Schwarzenberka*, ČSPS 8, 1900, s. 125-132
- BERGER, Adolf: *Historische Entwicklung des Stammwappens der Fürsten zu Schwarzenberg*, AZ 2, 1877, s. 34-40.
- BEZECNÝ, Zdeněk – LENDEROVÁ, Milena: *Proměny elit v Čechách 1780-1914*, Studie k sociálním dějinám 3, 1999, s. 35-39.
- BEZECNÝ, Zdeněk: „*Němci nebojí se nikoho mimo Boha a prince Schwarzenberga.*“ (*Bedřich ze Schwarzenberku a volby do říšské rady 1897*), JSH 72, 2003, s. 70-80.
- TÝŽ: *Karel V. ze Schwarzenberku. Životní styl šlechtice přelomu 19. a 20. století*, OH 4, 1995, s. 284-285.
- TÝŽ: *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.
- TÝŽ: *Schwarzenbergové a jejich Orlík*, JSH 68, 1999, s. 136-137.
- TÝŽ: *Šlechtic a sedlák. Dopisy Alfonse Šťastného z Padařova Karlu IV. ze Schwarzenbergu*, JSH 66-67, 1997-1998, s. 128-134.
- BRAUN, Robert. *Konzeptionelle Bemerkungen zum Obenbleiben: Adel im 19. Jahrhundert*, in: Hans-Ulrich WEHLER (ed.), *Europäischer Adel 1750-1950*, Göttingen 1990.
- FIALA Michal – STELLNER František – ŽUPANIČ Jan: *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.
- FRANK-DÖFERING Peter (ed.): *Adlelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804-1908*, Wien-Freiburg-Basel 1989.
- GALANDAUER, Jan: *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha 2000.
- GEORGIEV, Jiří: *Strana konzervativního velkostatku*, in: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, Brno 2005, s. 59-86.
- HADAČ Václav – HANESCH Josef – HAŠEK Vladimír: *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech, sv. 2*, Praha 1958.
- HANESCH, Josef: *Rodinný archiv Schwarzenbergů (sekundogenitura) 1539 – 1948 (1969)*, Inventář. Třeboň 1988.
- TÝŽ: *Velkostatek Orlík nad Vltavou (1184) 1198-1948 (1957)*. Inventář, Třeboň 1969.
- HANUŠ, Josef: *Národní museum a naše obrození I-II*, Praha 1921-1923.

- HAVRÁNEK, Jan: *Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši*, SH 17, 1970. s. 67-96.
- HLAVAČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*, Praha 2006.
- HOLEČEK, Josef: *Česká šlechta. Výklady časové i historické*, Praha 1918.
- Jiří MALÍŘ: *Národní strana svobodomyslná v Čechách*, in: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, Brno 2005, s. 139-199.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *Sociální a národní vazby politických postojů a jednání české aristokracie*, Studie k sociálním dějinám 19. století 6, 1996, s. 7-45.
- KAZBUNDA, Karel: *Otázka česko-německá v předvečer Velké války*, Praha 1995.
- KOBLASA, Pavel: *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002.
- KOŘALKA, Jiří: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914. Sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.
- TÝŽ: *František Palacký (1798-1876). Životopis*, Praha 1998.
- KOSTKA, Jiří – HANESCH, Josef: *Orlík. Státní hrad a okolí*, Praha 1956.
- KUTHAN, Jiří: *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*, Praha 2001.
- LENDEROVÁ Milena a kol. (edd.): *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003.
- LIŠKOVÁ, Marie: *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861-1913*, Praha 1994.
- LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána: *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999.
- MALÍŘ, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám*, Brno 1998.
- MAREK, Pavel (ed.): *Osobnost v politické straně. Sborník referátů z konference Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861-1999*, Olomouc 2000.
- MARKUS, Antonín: *Dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.
- MAŠEK, Petr: *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999.
- MATĚJČEK, Jiří: *Šlechta v českých zemích v 19. století. První pokus o přehled. Slezský sborník 98, 2000, s. 279-299.*
- MAYER, Arno: *Adelsmacht und Burgertum. Die Krise der europäischen Gesellschaft*, München 1998.
- MICHÁLEK, Mořic (ed.): *Zemědělství buditelé. Sbírká životopisů mužů o zemědělství zasloužilých*, Praha 1937.
- NAVRÁTIL, Michal: *Almanach československých právníků*, Praha 1930.
- NISBET, Robert: *Konservatismus*, Praha 1993.
- NOVÁK, Jan Bedřich: *Ze zápisů posledního „lancknechta“*, zvláštní otisk ČČH 31, 1925.
- OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848. Kapitoly o jejich ústavních sporech I.-II.*, Praha 1947.
- PAVLÁT, Martin: *Historická šlechta a české státní právo*, Střední Evropa 74, 1997, s. 32-37.
- PAVLÁTOVÁ, Ludmila: *Dvojitý pojednání o výchově šlechtické mládeže koncem 18. století a počátkem 19. století*, Studie k sociálním dějinám 1, 1997, s. 139-172.
- PECHA, Miloslav: *Státní převrat v říjnu 1918 v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1999.
- PETRÁŠ, Jiří (ed.): *První světová válka a česká společnost*, České Budějovice 1999.
- RAMEŠ, Václav: *Profesor Josef Hanesch odešel...*, AČ 2, 1996, s. 102-104.
- SAK, Robert: *Der Platz der Schwarzenberger in der tschechischen Politik der zweiten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts*, OH 2, 1992, s. 107-110.

- SEIBT, Ferdinand (ed.): *Die Chance der Verständigung. Absichten und Absätze zu üernationaler Zusammenarbeit in der böhmischen Länder 1848-1918*, München 1987.
- SCHWARZENBERG, Karel: *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg*, Neustadt an der Aisch 1963.
- SIEGERT Heinz (ed.): *Adel in Österreich*, Wien 1971.
- SLABÁKOVÁ, Radmila: *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorffů-Pouilly)*, Studie k sociálním dějinám 6, 2001, s. 275-285.
- STIMMER, Gernot: *Eliten in Österreich 1848-1970*, Wien 1997.
- STRNAD, Rudolf: *Dr. A. Zátka*, České Budějovice 1927.
- SVÁTEK, František: „Staré“ a „nové“ elity v českých zemích ve 20. století, in: Československá ročenka 1996, Brno 1996, s. 107-114.
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka, 1914-1918*, Praha 2001.
- ŠKUTINA, Vladimír: *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990.
- TOBOLKA, Zdeněk: *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*, I.-IV., Praha 1932-1937.
- TOMÁŠEK, Libor: *Karel III. ze Schwarzenbergu. K politické činnosti české šlechty v 60. letech 19. století*, JSH 63, 1994, s. 101-114.
- URBAN, Otto: *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.
- VALENTA, Aleš: *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.
- TÝŽ: *Karel Schwarzenberg (1859-1913)*, Střední Evropa 43, 1994, s. 75-85.
- VELEK, Luboš: *Strana ústavověrného velkostatku*, in: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, Brno 2005, s. 87-108.
- WEHLER, Hans-Ulrich: *Europäischer Adel*, Göttingen 1990.
- ZÁLOHA, Jiří: *Stručné dějiny knížat ze Schwarzenberku*, České Budějovice 1993.
- ŽUPANIČ, Jan: *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

Seznam použitých zkratk

- AČ – Archivní časopis
 AZ – Archivalische Zeitschrift
 ČSPS – Časopis Společnosti přátel starožitností
 JSH – Jihočeský sborník historický
 OH – Opera historica
 SAP – Sborník archivních prací
 SH – Sborník historický

Obrazová příloha (viz CD)

Seznam vyobrazení

A. Rodokmeny a genealogická schémata³⁰⁵

- a) Rodokmen hlubocké větve Schwarzenbergů (1. – 6. generace).
- b) Rodokmen orlické větve Schwarzenbergů (1. – 6. generace).
- c) Spříznění Bedřicha Schwarzenberga s hrabaty ze Schönbornu.
- d) Prarodiče, strýcové, tety, bratřenci a sestřenice Bedřicha Schwarzenberga z matčiny strany.
- e) Sourozenci, švagři, švagrové, synovci a neteře Bedřicha Schwarzenberga.

B. Erb

- a) Státní oblastní archiv v Třeboni (SOA Třeboň), Rodinný archiv Schwarzenberků, Orlík nad Vltavou (RAS), 1539-1948 (1969), sign. III-15/1, inv.č. 809, 1814, uloženo samostatně.
- b) Tamtéž.

C. Fotografie a grafika

I. Bedřich Schwarzenberg

1. Osobní fotografie

- a) SOA Třeboň, RAS, Fotografie, sign. G-21, inv. č. 2264, 80. léta 19. století, uloženo samostatně.
- b) Tamtéž, RAS, Grafika, kresby, malby, 1560-1948, č. 783, inv. č. 233, okolo 1914, uloženo samostatně.
- c) Tamtéž, RAS, Fotografie, sign. G-21, inv. č. 2264, 20. léta 20. století, uloženo samostatně.

2. Ostatní

- a) Tamtéž, sign. G-21, inv. č. 2264, přelom 19. a 20. století.
- b) Tamtéž, 1908.
- c) Tamtéž, sign. G-32, inv. č. 2275, 1910.
- d) Tamtéž, sign. G-21, inv. č. 2264, 1936. Na zámku v Tochovicích se 27. července 1936 sešli (zleva): R. Beran (předseda Republikánské strany), prof. F. Vavřínek (děkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy), R. Zázvorka (ředitel velkostatku v Tochovicích), A. Řehořovský (delegát Zemědělské rady a statkář), Dr. P. Čech (generální ředitel První české vzájemné pojišťovny), prof. G. Friedrich (rektor Univerzity Karlovy), B. Schwarzenberg, Dr. J. Krčmář (bývalý ministr školství a národní osvěty) Dr. V. Trnka (primář nemocnice v Příbrami), K. Schwarzenberg (Bedřichův prasynovec).
- e) Tamtéž, sign. G-7, inv. č. 2250, 20. léta 20. století.
- f) Tamtéž, před první světovou válkou.

II. Rodina

- a) SOA Třeboň, RAS, Fotografie, sign. G-12, inv. č. 2255, přelom 80. a 90. let 19. století, uloženo samostatně.
- b) Tamtéž, sign. G-13, inv. č. 2256, 1894.
- c) Tamtéž, sign. G-14, inv. č. 2257, 60. léta 19. století.
- d) Tamtéž, okolo 1870.
- e) Tamtéž, sign. G-22, inv. č. 2265, před první světovou válkou.

³⁰⁵ Zpracováno podle základních genealogických a jiných příruček uvedených v Seznamu pramenů a literatury.

- f) Tamtéž, sign. G-15, inv. č. 2258, po 1874.
- g) Tamtéž, sign. G-17, inv. č. 2260, 1907.
- h) Tamtéž, sign. G-23, inv. č. 2266, před 1. světovou válkou.
- i) Tamtéž, sign. G-28, inv. č. 2271, první světová válka.
- j) Tamtéž, sign. G-28, inv. č. 2271, 30. léta 20. století.
- k) Tamtéž, sign. G-31, inv. č. 2274, 30. léta 20. století.
- l) Tamtéž, sign. G-3, inv. č. 2246, 1903.
- m) Tamtéž, počátek 90. let 19. století.

III. Sídla

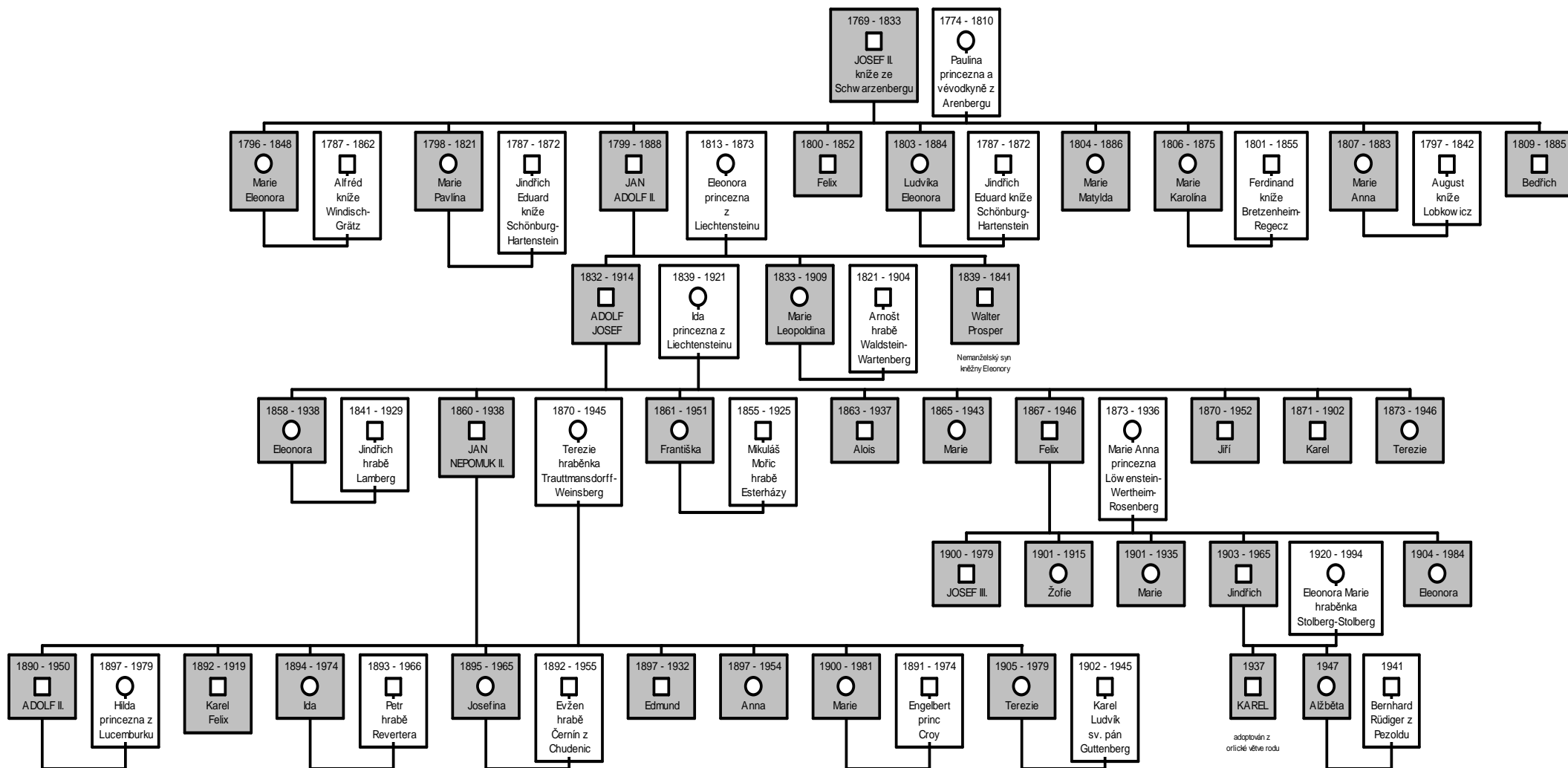
- a) SOA Třeboň, RAS, Fotografie, sign. G-41, inv. č. 2284, 1893, uloženo samostatně.
- b) Tamtéž, přelom 19. a 20. století.
- c) Tamtéž, konec 19. století.
- d) Tamtéž, počátek 20. století.
- e) Tamtéž, konec 19. století.
- f) SOA Třeboň, Zemědělsko-lesnický archiv Orlík nad Vltavou, (1683) 1836-1955, sign. IV-1, inv. č. 193, přelom 19. a 20. století, č. kart. 23.
- g) Foto autor, 2007.
- h) SOA Třeboň, Velkostatek Tochovice, Mapy, plány, grafické listy, 1891 (nezpracovaný fond).

VI. Diplomy, řády, vyznamenání, gratulace, čestná občanství a další ocenění Bedřicha Schwarzenberga

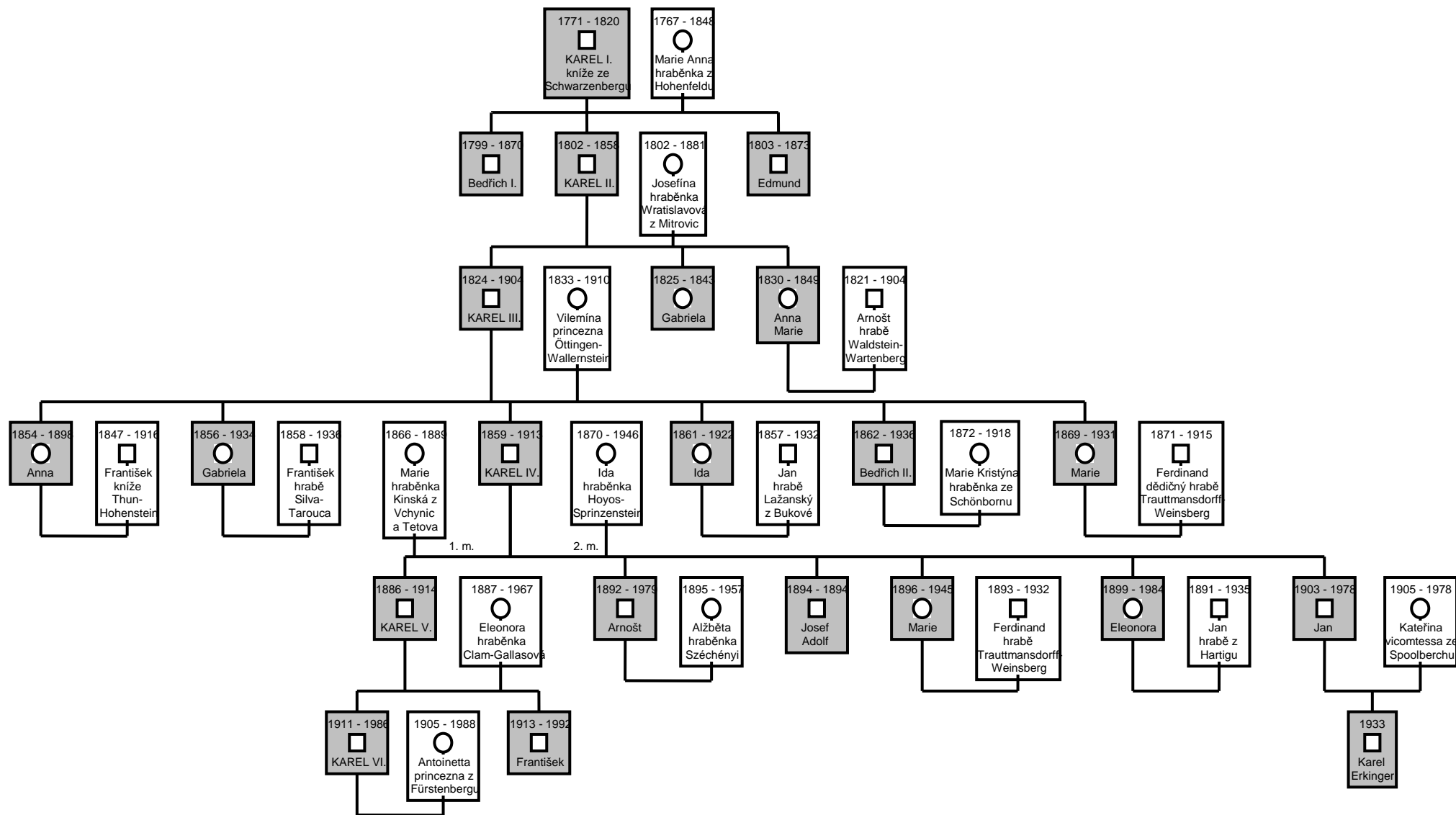
- a) SOA Třeboň, RAS, sign. A-I-5a, inv. č. 1511, 1886, uloženo samostatně.
- b) Tamtéž, sign. A-IIb-3a, inv. č. 1551, 1912, č. kart. 327.
- c) Tamtéž, sign. A-IIb-4, inv. č. 1552, 1913, č. kart. 327.
- d) Tamtéž, sign. A-IIb-2, inv. č. 1550, 1908, č. kart. 327.
- e) Tamtéž, sign. A-IIb-1a, inv. č. 1549, 1907, č. kart. 327.
- f) Tamtéž, sign. A-IIa-1, inv. č. 1547, 1887, č. kart. 326.
- g) Tamtéž, sign. A-I-14b, inv. č. 1520, 1922, uloženo samostatně.
- h) Tamtéž, sign. A-I-16b, inv. č. 1523, 1936.
- i) Tamtéž, sign. A-I-15c, inv. č. 1522, 1932.
- j) Tamtéž, sign. J-VI, inv. č. 1589, 1909.
- k) Tamtéž, sign. C-VIIIb, inv. č. 1566, 1913.
- l) Tamtéž, 1912.

VII. Varia

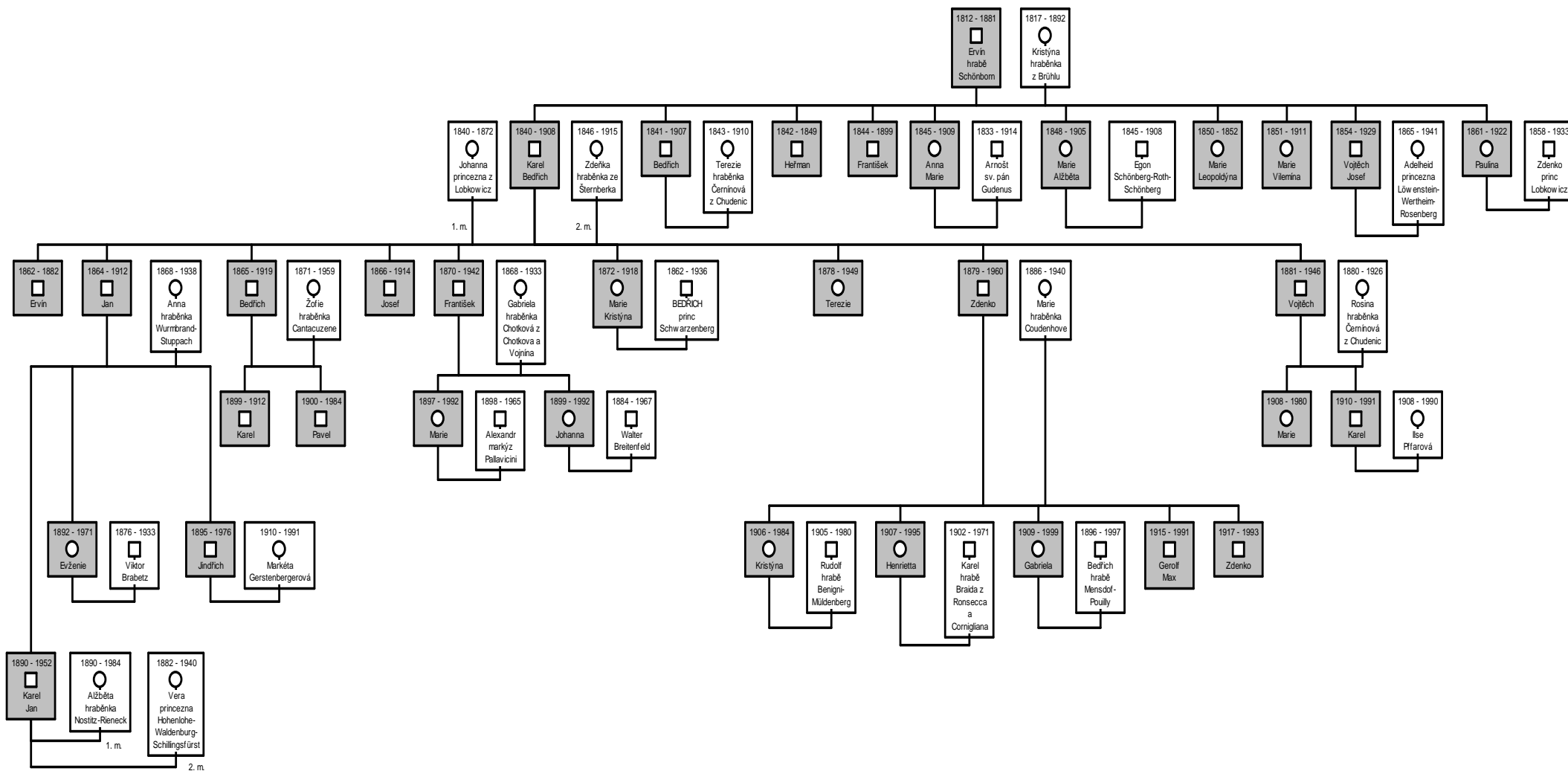
- a) SOA Třeboň, RAS, Fotografie, sign. G-17, inv. č. 2260, 1866, uloženo samostatně.
- b) Tamtéž, RAS, Grafika, kresby, malby, 1560-1948, Podpis pod portrétem Bedřicha Schwarzenberga, č. 777, inv. č. 227, okolo 1900, uloženo samostatně.
- c) Tamtéž, RAS, sign. A-I-18, inv. č. 1525, Podpis z konceptu dopisu Bedřicha Schwarzenberga Presidiu ministerské rady, asi 1917, č. kartonu 326.
- d) Tamtéž, č. typáře 8, inv. č. 1855, přelom 19. a 20. století, karton bez čísla za kartonem č. 414.
- e) SOA Třeboň, Sběrka matrik jihočeského kraje, 1587 - 1949 (1952), Matrika narozených římskokatolické fary Staré Sedlo, 1855-1874, zápis ze dne 30. října 1862, fol. 291-292.



A. a) Rodokmen hlubocké větve Schwarzenbergů (1.- 6. generace).

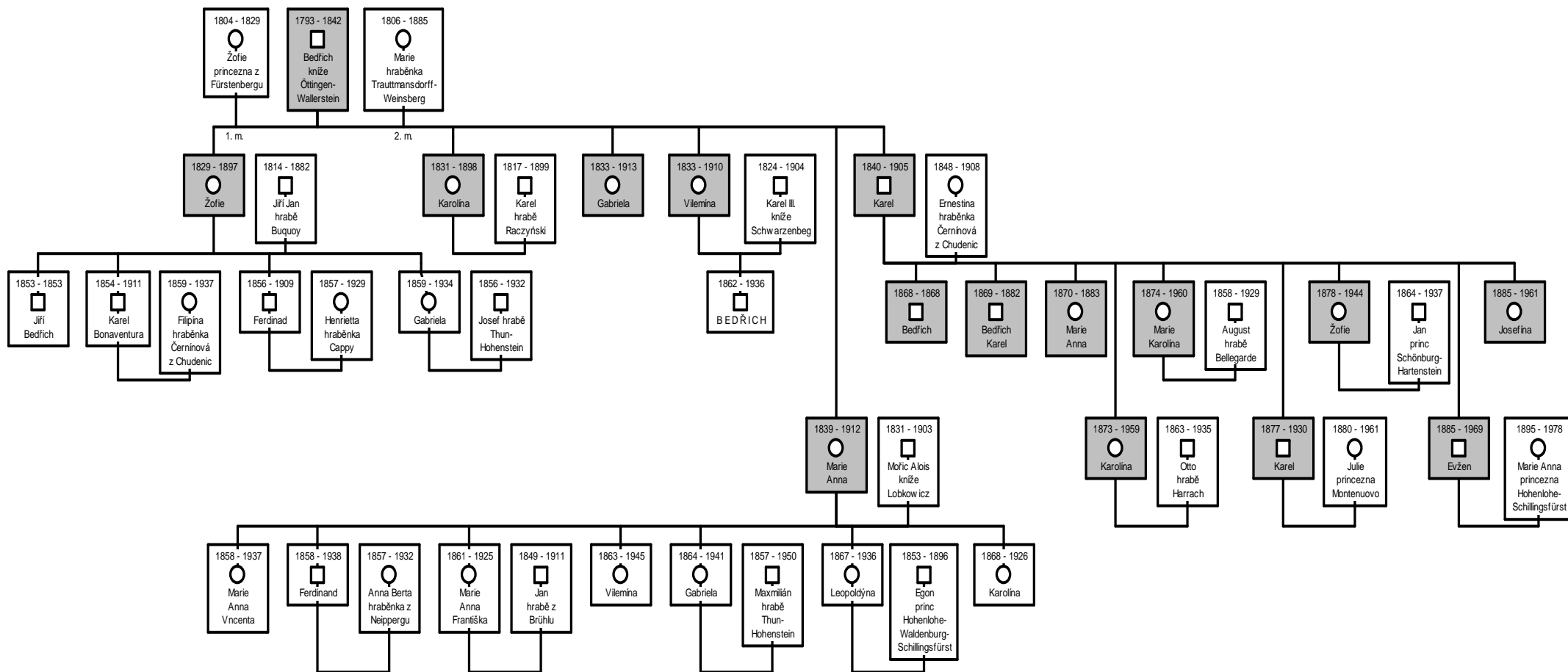


A. b) Rodokmen orlické větve Schwarzenbergů (1. – 6. generace).



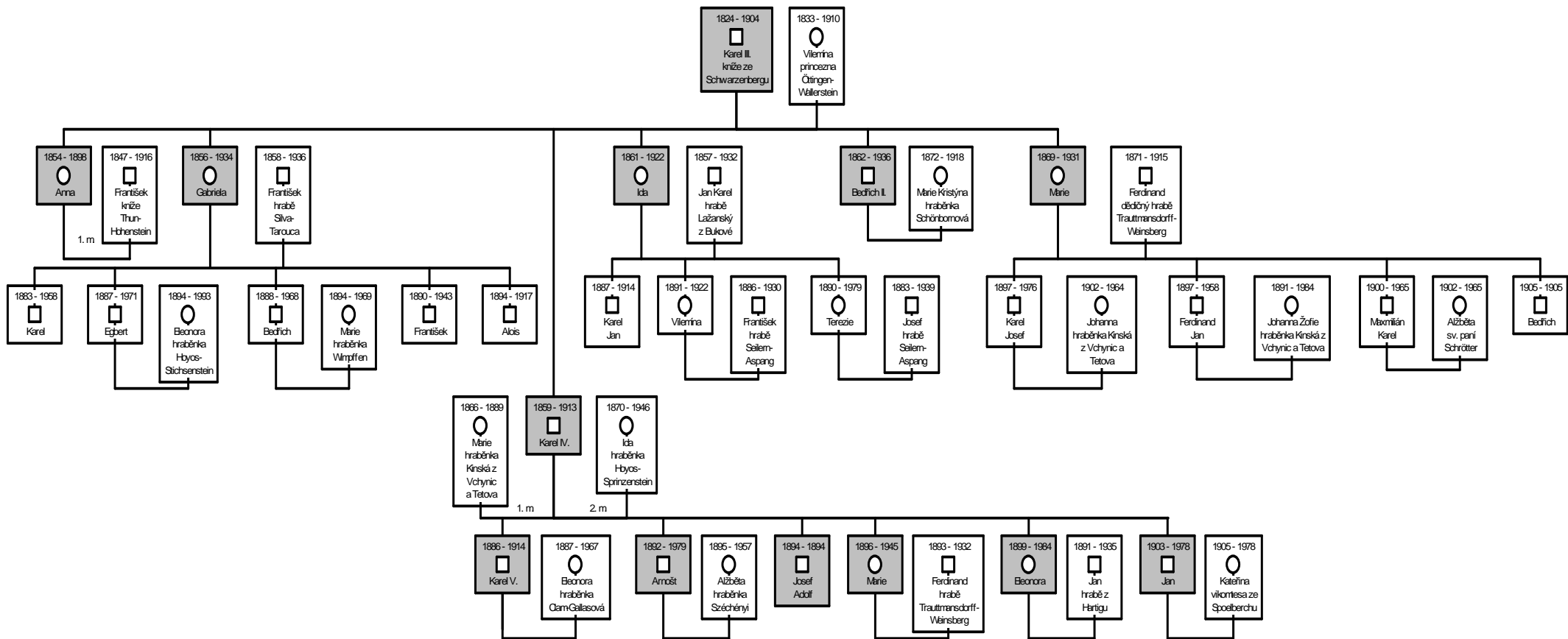
A. c) Spříznění Bedřicha Schwarzenberga s hrabaty ze Schönbornu (česká linie).

Pozn.: šedivou barvou jsou označeni příslušníci rodu Schönbornů.



A. d) Prarodiče, strýcové, tety, bratřenci a sestřenice Bedřicha Schwarzenberga z matčiny strany.

Pozn.: šedivou barvou jsou označeni příslušníci rodu Öttingen-Wallerstein.



A. e) Sourozenci, švagrové, švagři, synovci a neteře Bedřicha Schwarzenberga.

Pozn.: šedivou barvou jsou označeni členové druhorozenství.



B. a)
Císařský dekret z 25. července 1814 rozšiřující erb Karla I. Filipa Schwarzenberga a jeho potomků (sekundogenitura), vyobrazení erbu.



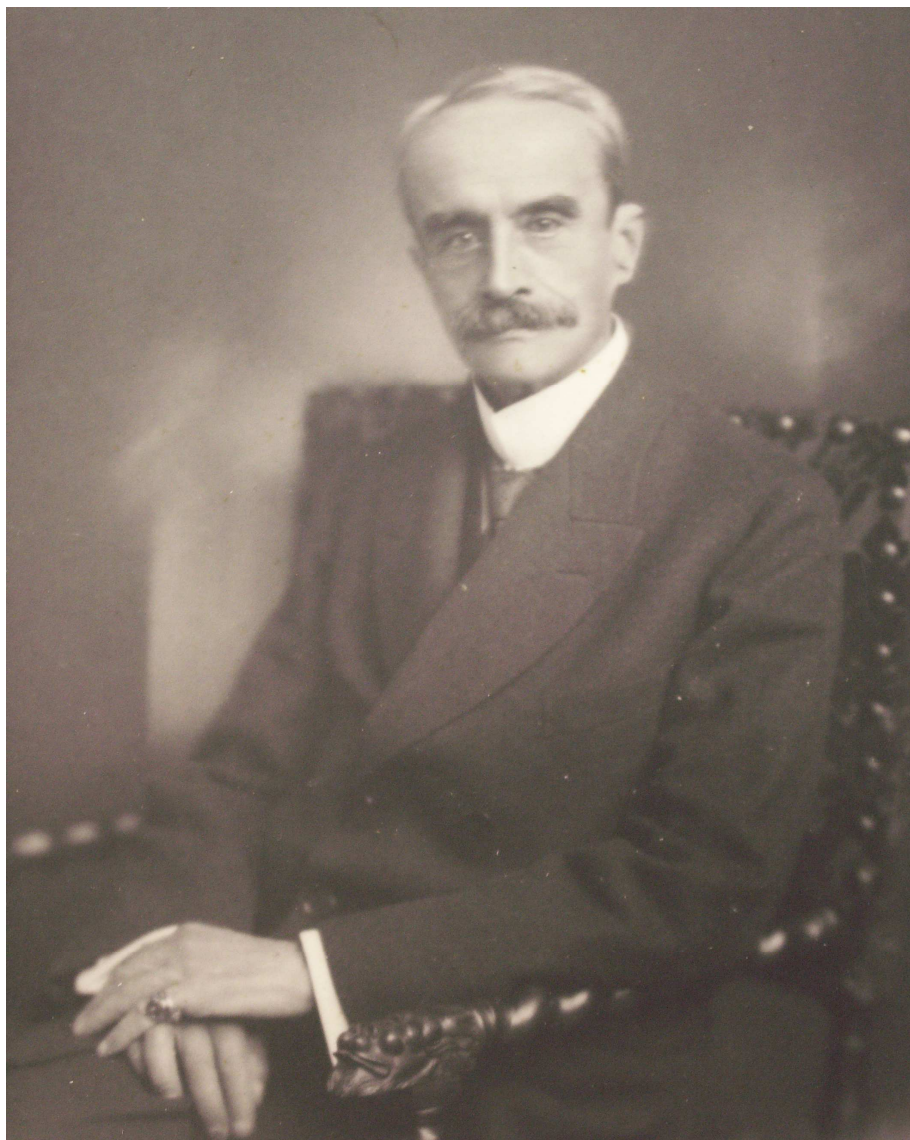
B. b)
Detail téhož. K původnímu schwarzenberskému erbu, který nadále užívala primogenitura, získala sekundogenitura nad srdeční štítek habsbursko-lotrinský erb, do jehož prostřední části byl směrem vzhůru položen meč.



C. I. 1. a)
Bedřich Schwarzenberg v mladém věku, asi 80. léta 19. století.



C. I. 1. b)
Bedřich Schwarzenberg okolo roku 1914.



C. I. 1. c)
Bedřich Schwarzenberg ve stáří, asi 20. léta 20. století.



C. I. 2. a)
Bedřich Schwarzenberg s důvěrným přítelem baronem Ferdinandem Hildprandtem na Orlíku, přelom 19. a 20. století.



C. I. 2. c)
 Tablo Výboru Zemědělské rady království Českého, nahoře uprostřed Bedřich Schwarzenberg, 1910.



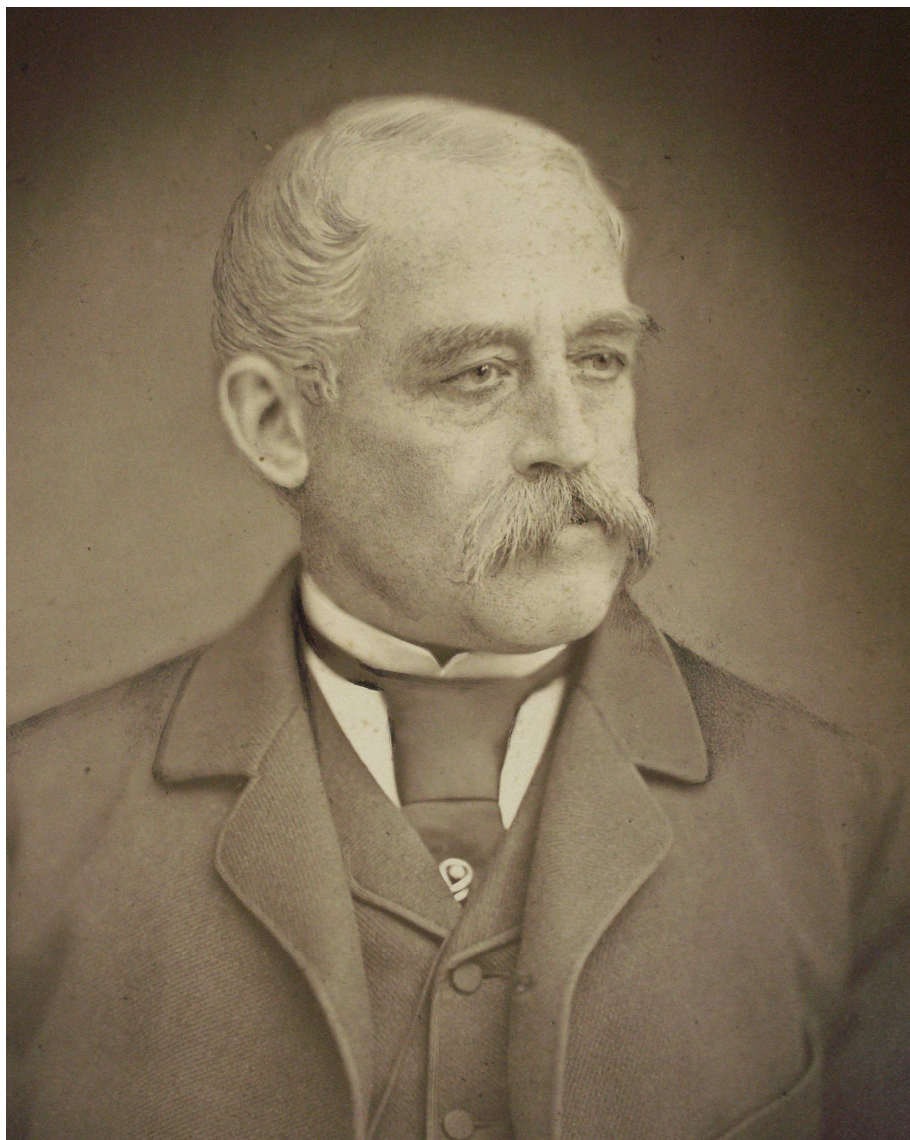
C. I. 2. b)
 Milevské okresní zastupitelstvo v čele se svým předsedou Bedřichem Schwarzenbergem, 1908.



C. I. 2. e)
Bedřich Schwarzenberg na blížce neurčeném honu, v popředí vlevo, asi 20. léta 20. století.



C. I. 2. d)
Účastníci slavnosti obnovy doktorského diplomu Bedřicha Schwarzenberga, 1936. Popis jednotlivých osob viz Seznam vyobrazení.



C. II. a)
Bedřichův otec kníže Karel III. Schwarzenberg, 90. léta 19. století.



C. I. 2. f)
Bedřich Schwarzenberg na blížce neurčeném honu v rozhovoru s následníkem trůnu Františkem Ferdinandem d'Este, oba v popředí, asi před první světovou válkou.



C. II. c)

Potomci knížete Karla III. Schwarzenberga (zleva): Anna, provd. z Thun-Hohensteinu, Bedřich, Karel (IV.), Ida, provd. Lažanská, Gabriela, provd. Silva-Tarouca, 60. léta 19. století.



C. II. b)

Bedřichova matka kněžna Vilemína za Schwarzenbergu, roz. princezna Öttingen-Wallerstein, 1903.



C. II. e)
Bedřich Schwarzenberg s manželkou Marií Kristýnou, roz. hraběnkou ze Schönbornu, před první světovou válkou.



C. II. d)
Potomci knížete Karla III. Schwarzenberga (zleva): Ida, Karel (IV.), Gabriela, Marie, provd. z Trauttmansdorffu, Anna a princ Bedřich, okolo 1870.



C. II. f)
Bedřichova sestra Anna, provdaná za hraběte (později knížete)
Františka z Thun-Hohensteinu, českého místodržitele, po roce 1874.



C. II. g)
Bedřichův bratr kníže Karel IV. Schwarzenberg, 1907.



C. II. h)
Bedřichův synovec kníže Karel V. Schwarzenberg, před první světovou válkou.



C. II. i)
Bedřichovi prasynovci Karel (VI.) a František (vpředu) v dětském věku, konec druhého desetiletí 20. století.



C. II. j)
Bedřichův prasynovec kníže Karel VI. Schwarzenberg, konec 30. let
20. století.



C. II. k)
Bedřichův prasynovec František v uniformě řádu Maltézských rytířů,
počátek 40. let 20. století.



C. III. b)
Zámek Orlík, pohled na vstupní průčelí od západu, přelom 19. a 20. století.



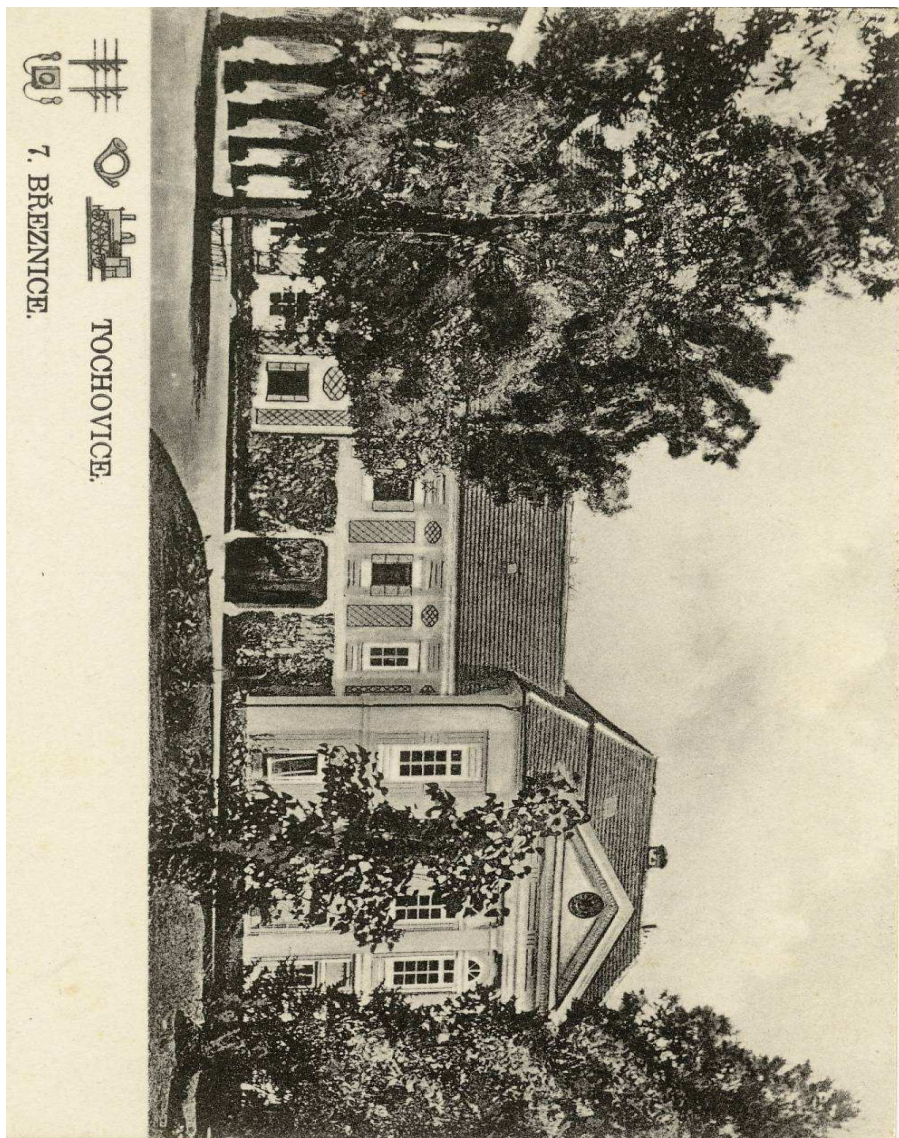
C. III. a)
Zámek Schwarzenberg ve Frankách (dnešním Bavorsku), který dal knížecí rodině jméno, 1893.



C. III. c)
Zámecká kaple na Orlíku, konec 19. století.



C. III. d)
Rodinná hrobka nedaleko Orlíka, počátek 20. století.



C. III. f)
Zámek Tochovice, sídlo Bedřicha Schwarzenberga, pohled od jihu,
přelom 19. a 20. století.



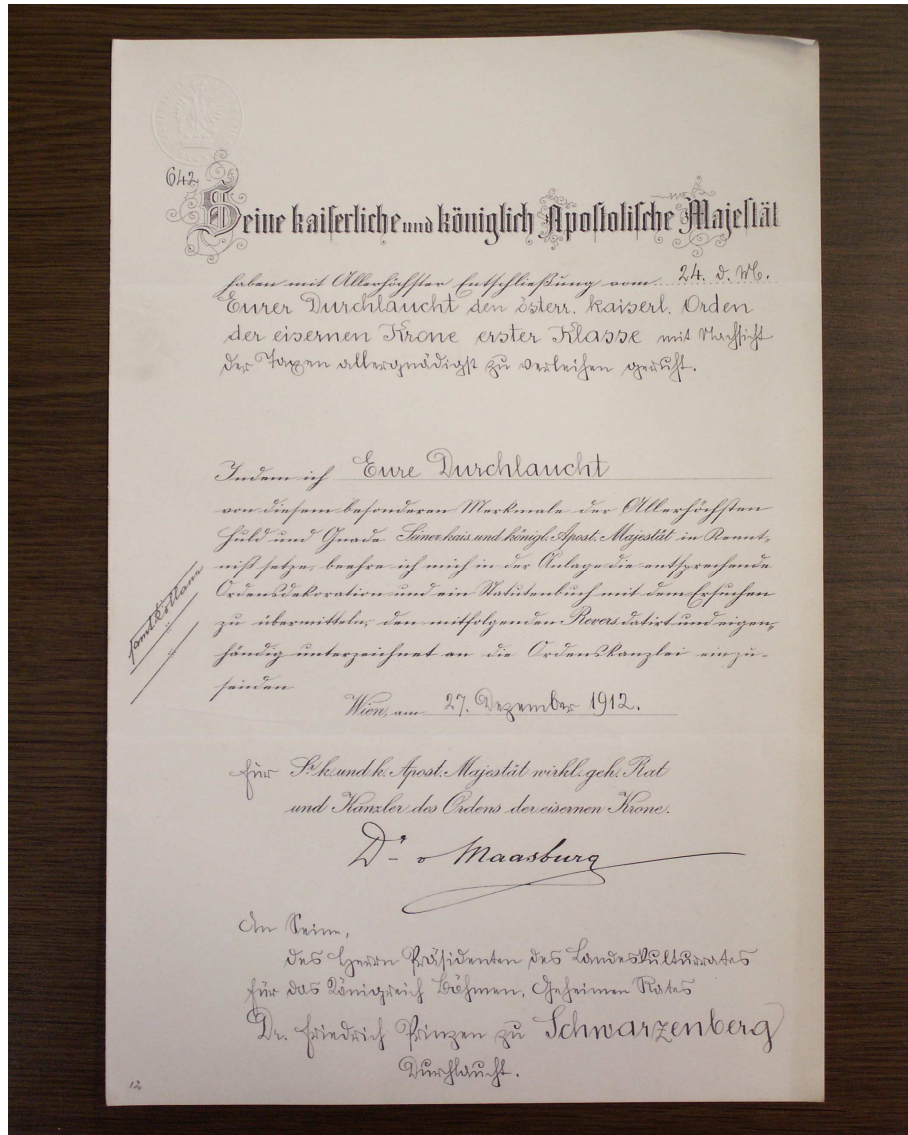
C. III. e)
Lovecká chata Tyrolský dům ležící nedaleko Orlíku, oblíbené místo
orlických Schwarzenbergů, konec 19. století.



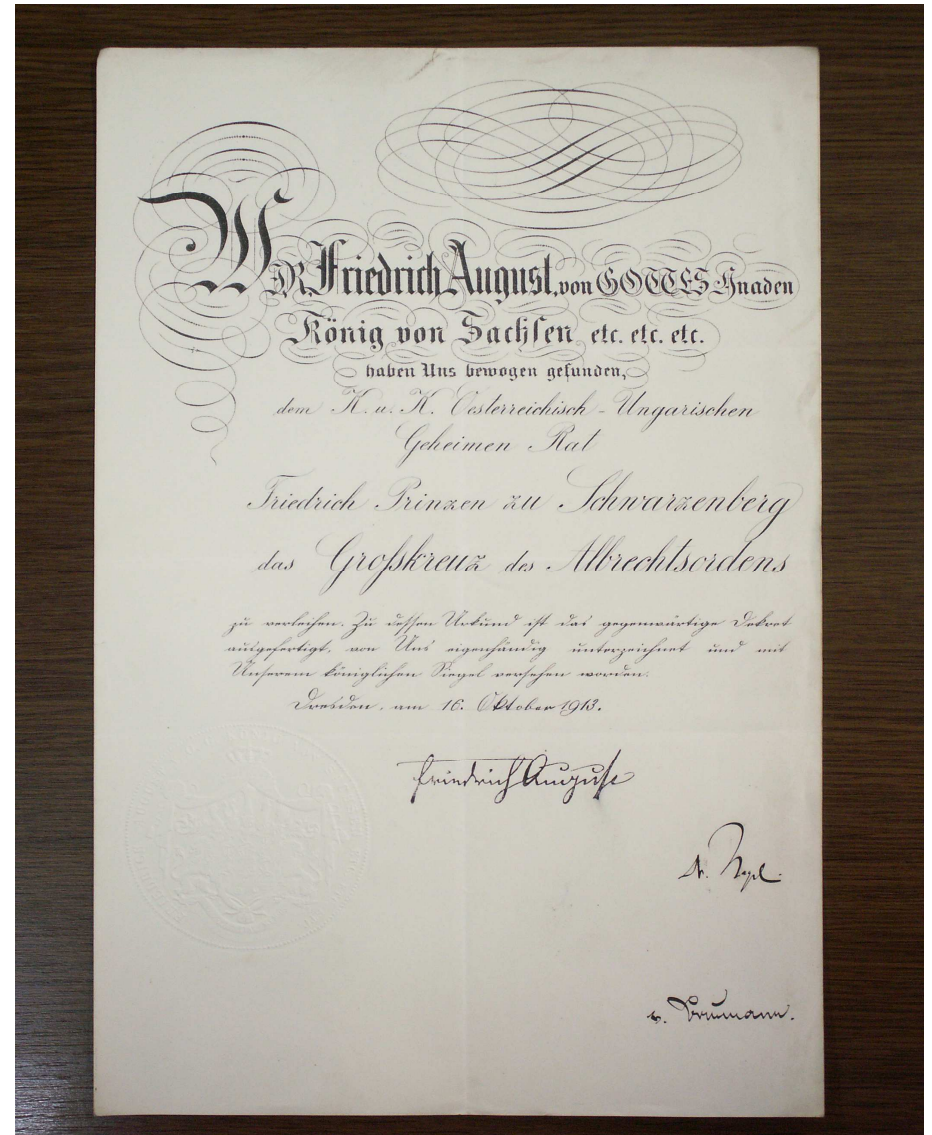
C. III. h)
Přehledná mapa velkostatků Točovice, Březnice, Rožmitál – detail zachycující Točovice, 1891.



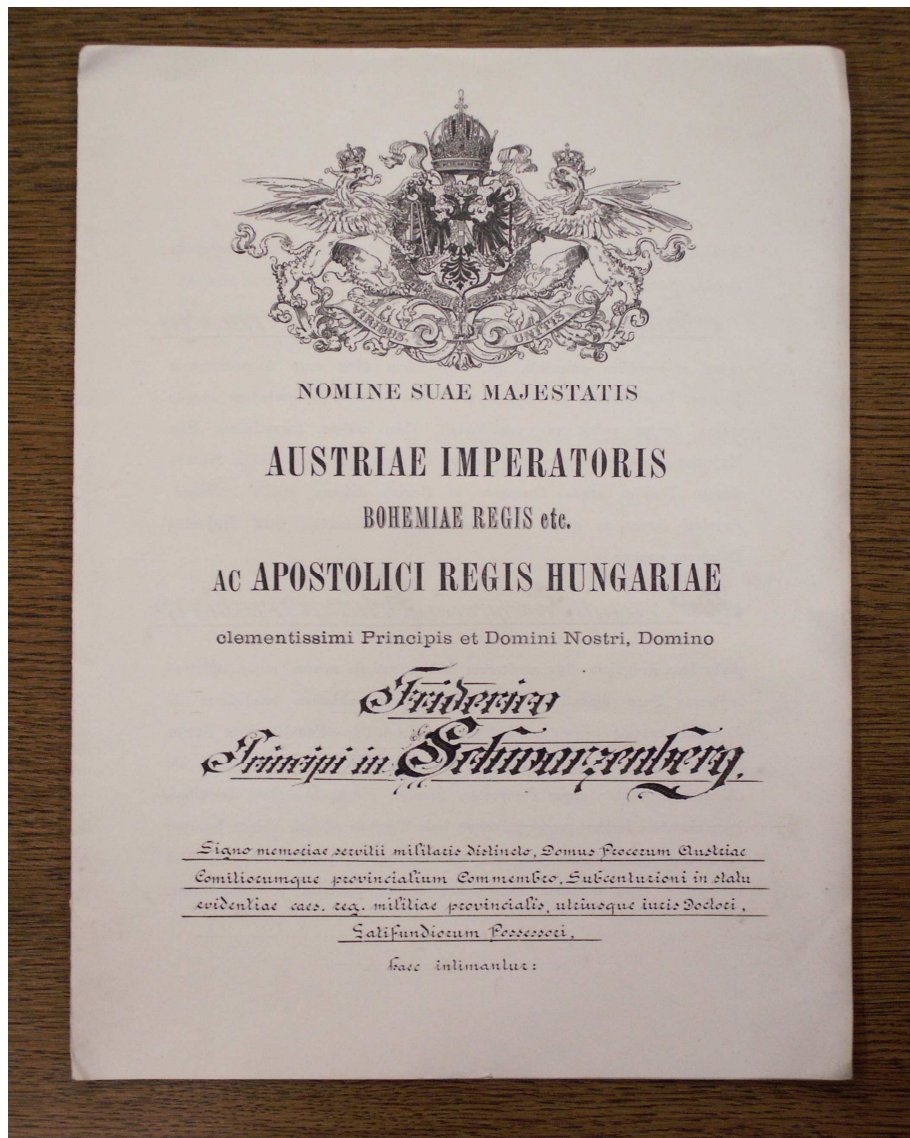
C. III. g)
Zámek Točovice dnes.



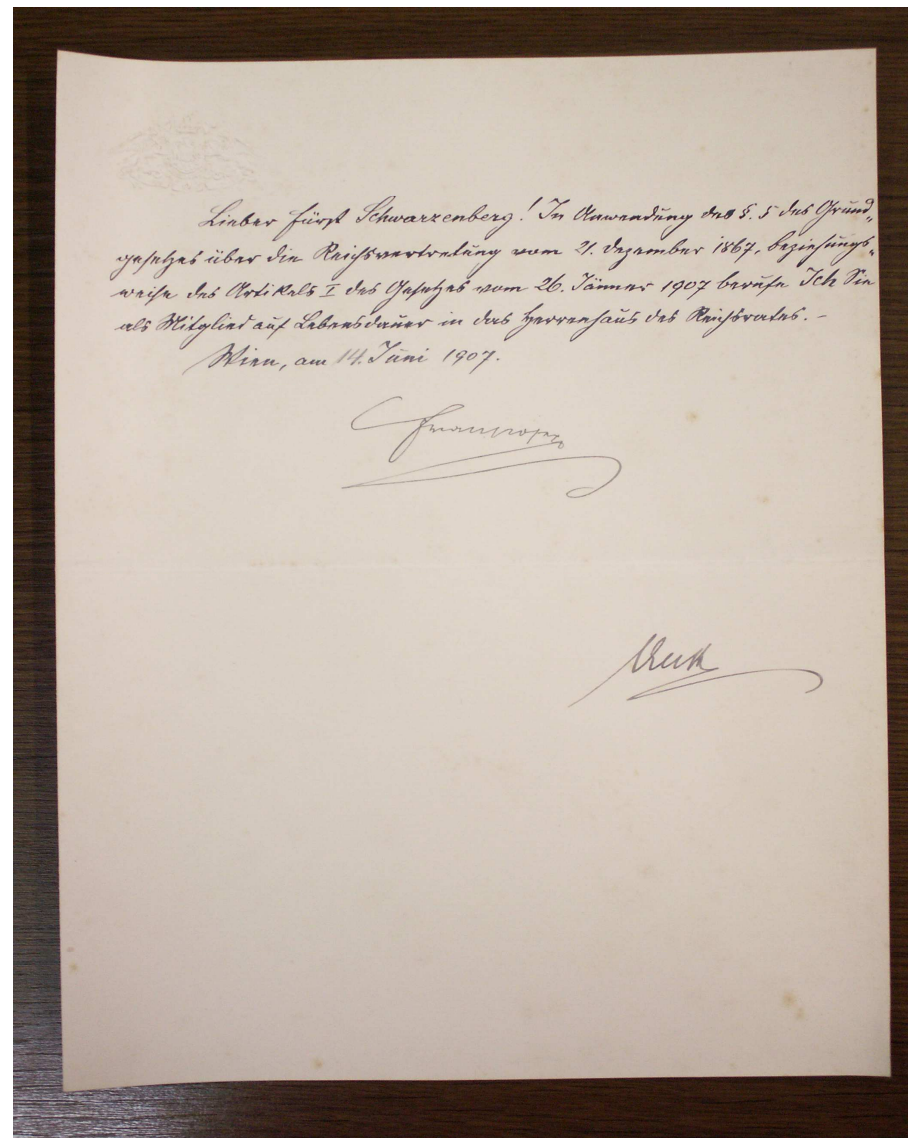
D. b) Sdělení kancléřství řádu Železné koruny Bedřichovi Schwarzbergovi o udělení řádu I. třídy, titulní list, 1912.



D. c) Udělení velkokříže Albrechtova řádu Bedřichovi Schwarzbergovi saským králem Bedřichem Augustem, 1913.



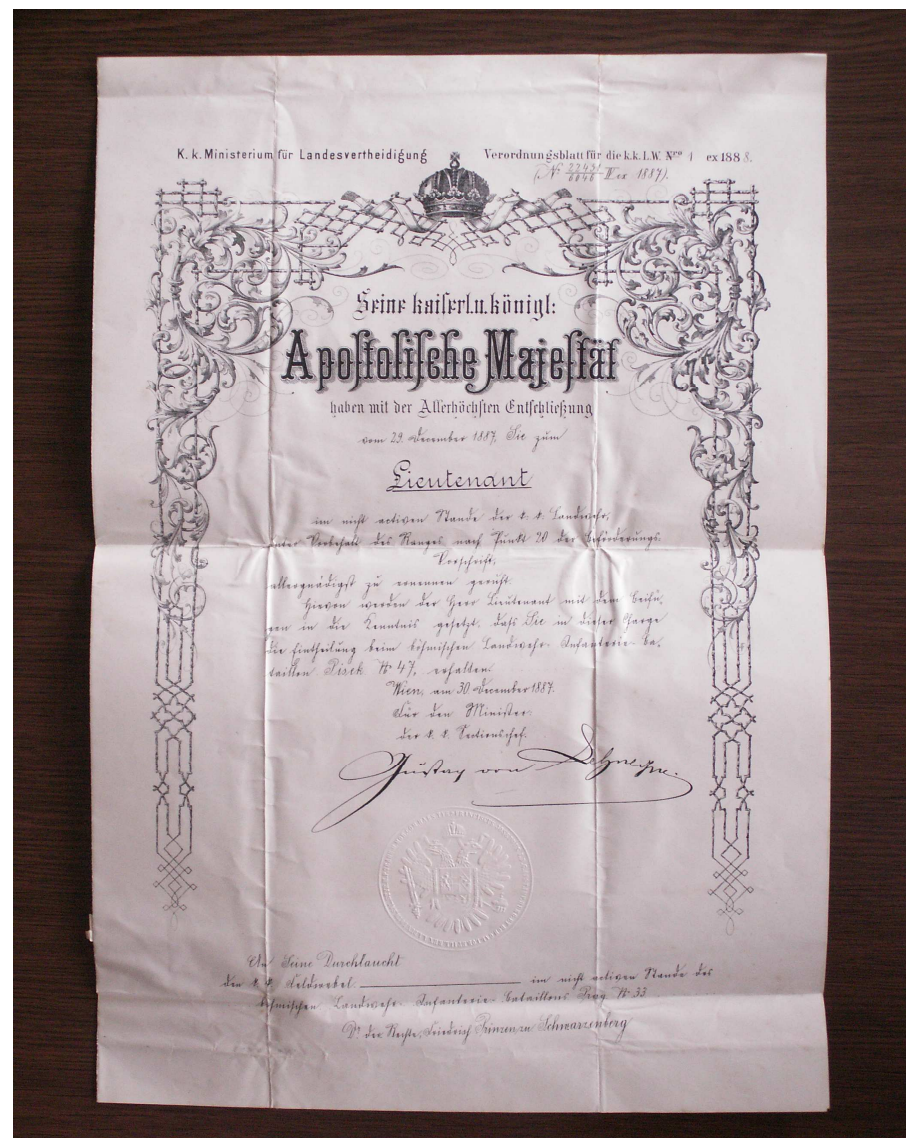
D. d)
Jmenovací dekret tajného rady pro Bedřicha Schwarzenberga, titulní list, 1908.



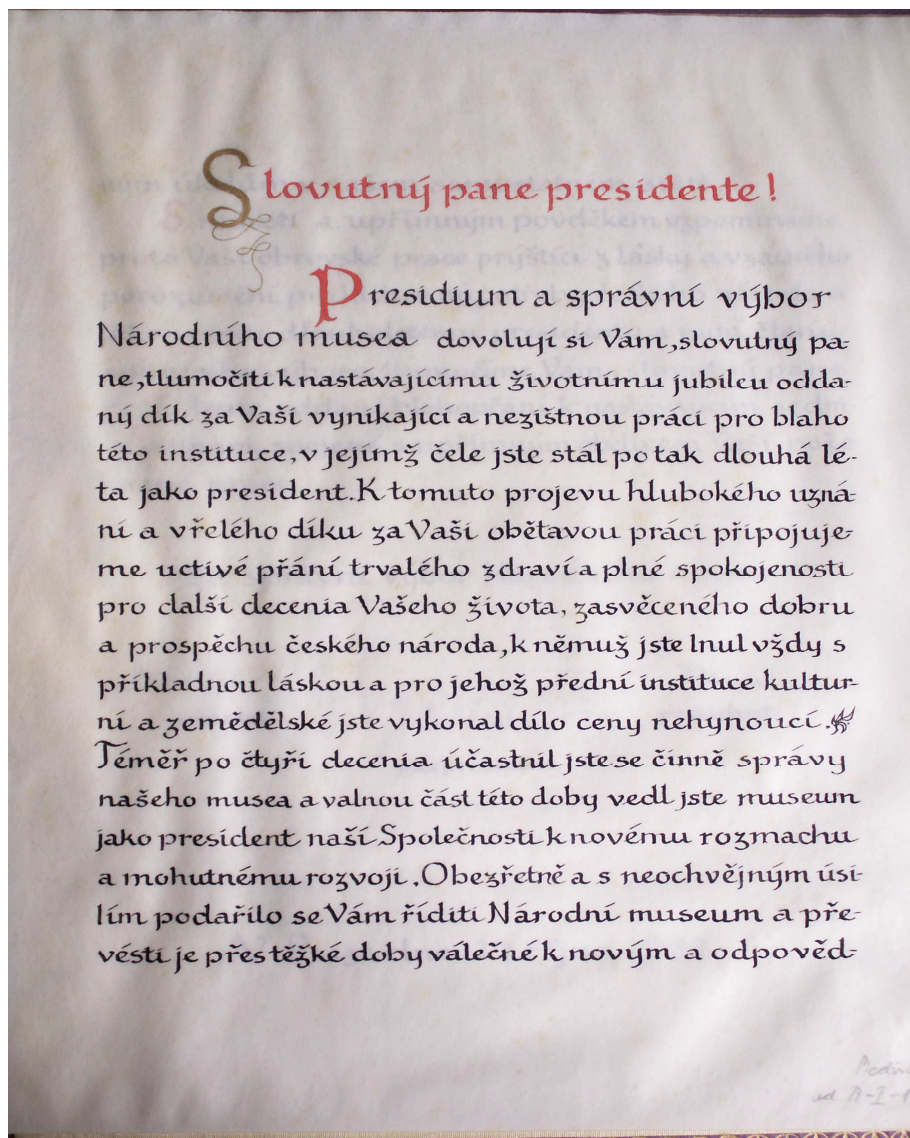
D. e)
Povolání Bedřicha Schwarzenberga do panské sněmovny říšské rady císařem Františkem Josefem I., 1907.



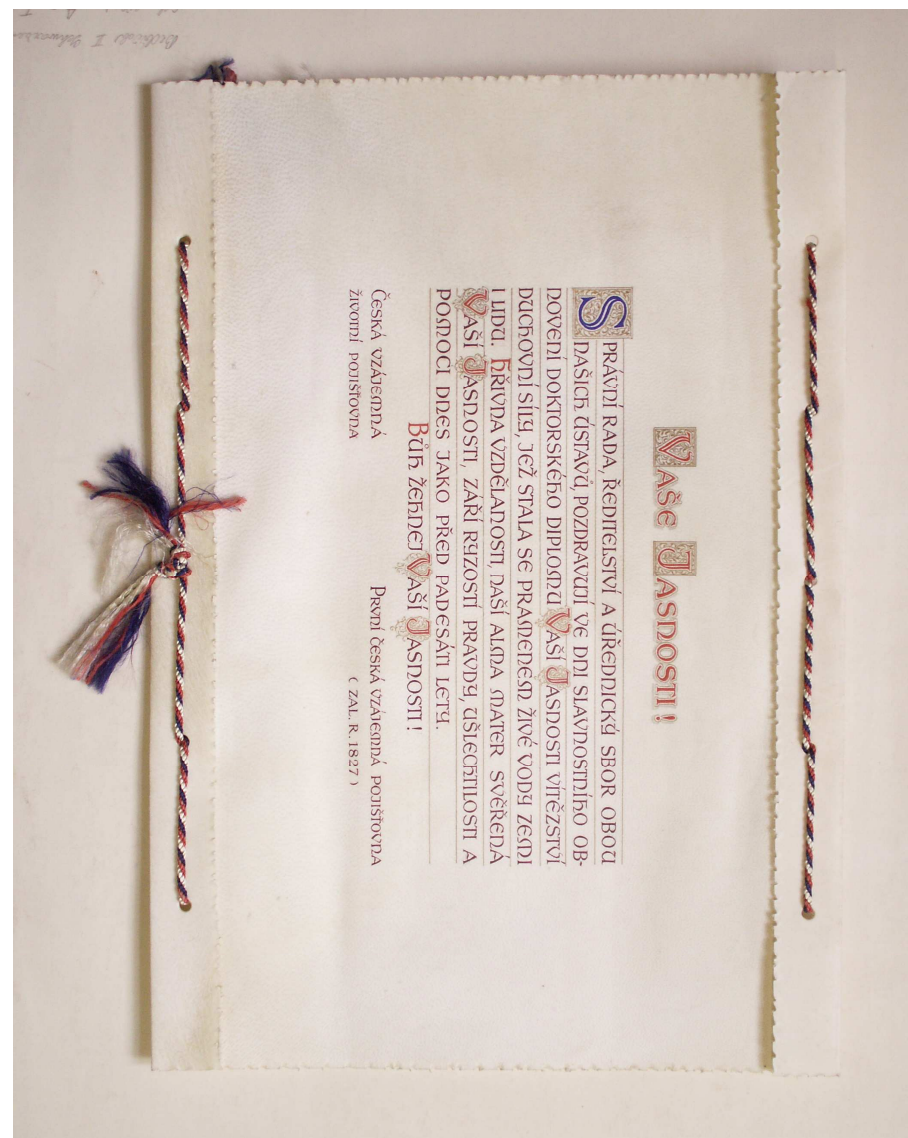
D. g)
 Gratulace Zemědělské rady k Bedřichovým 60. narozeninám, titulní list, 1922.



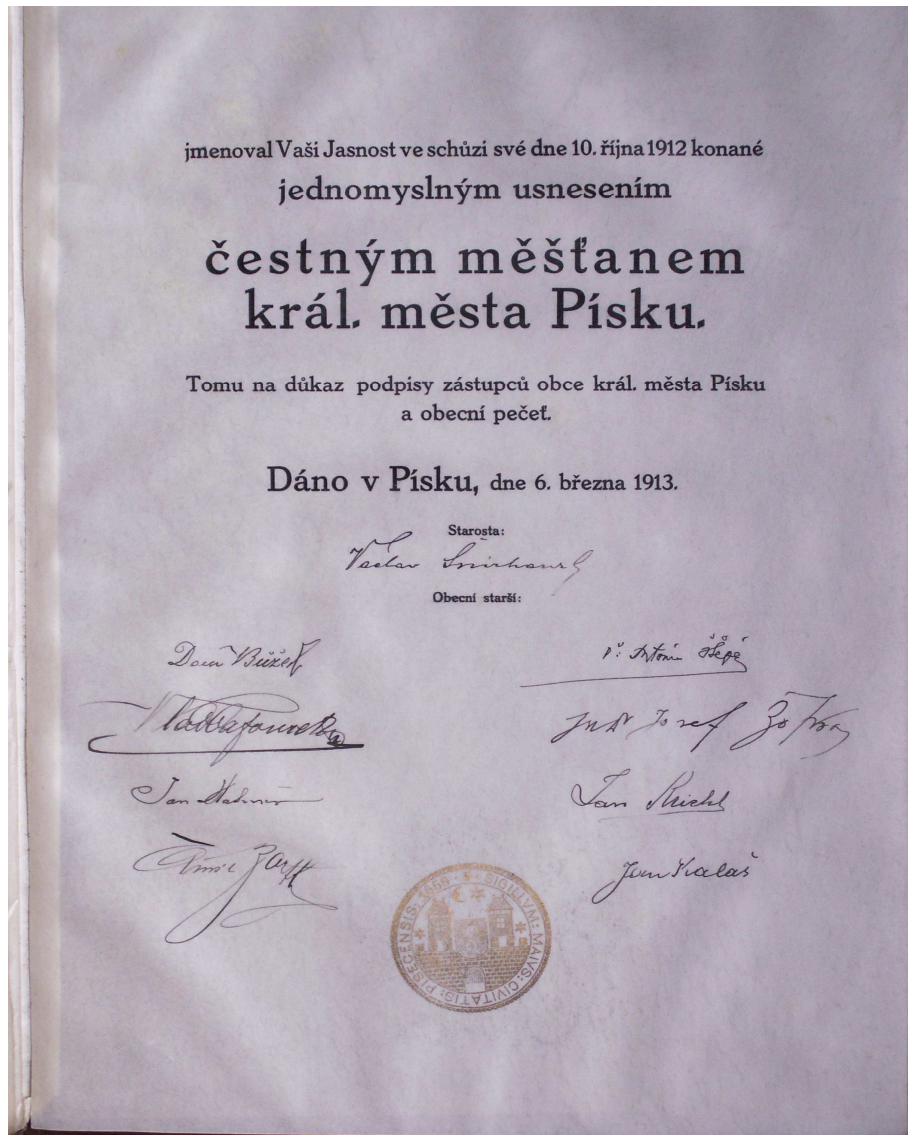
D. f)
 Jmenování Bedřicha Schwarzenberga poručíkem v záloze, 1887.



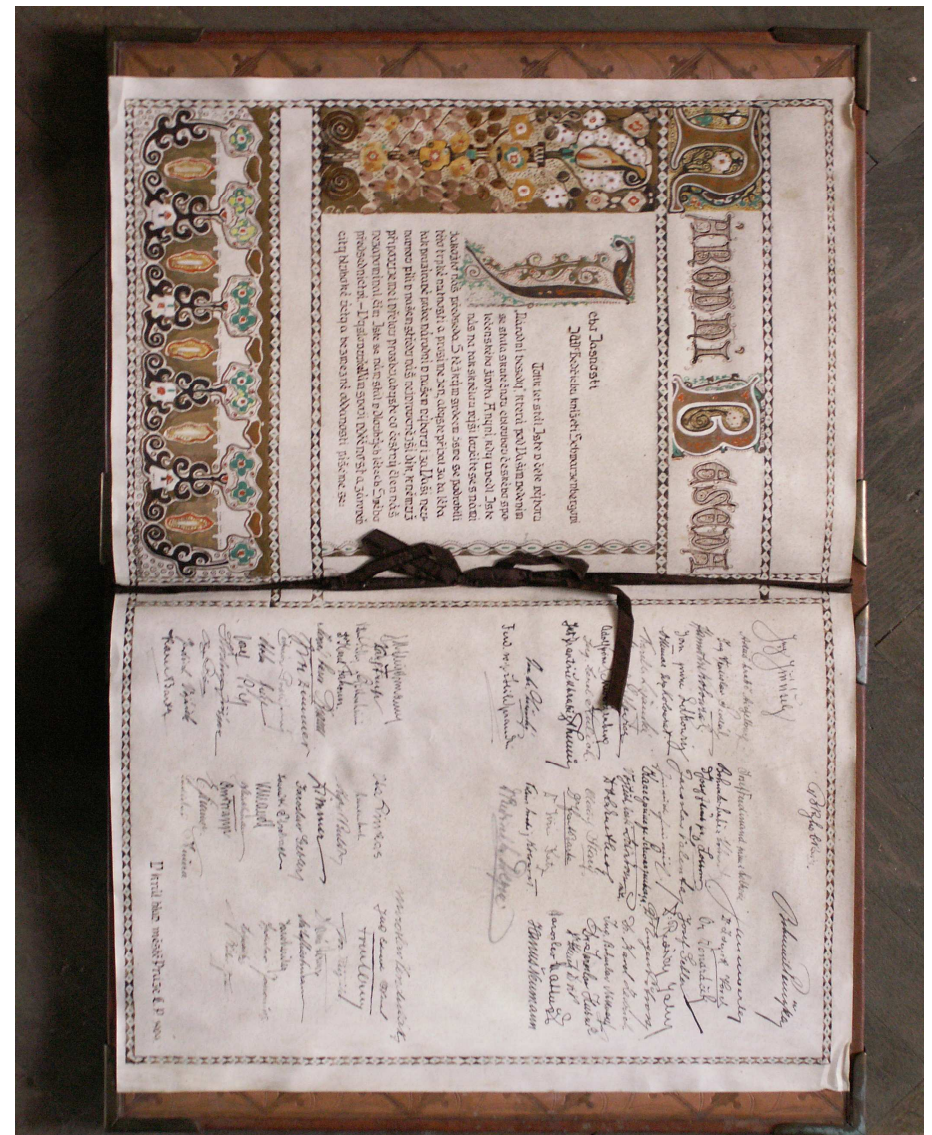
D. i)
Gratulace Výboru Národního muzea k Bedřichovým 70. narozeninám, titulní list, 1932.



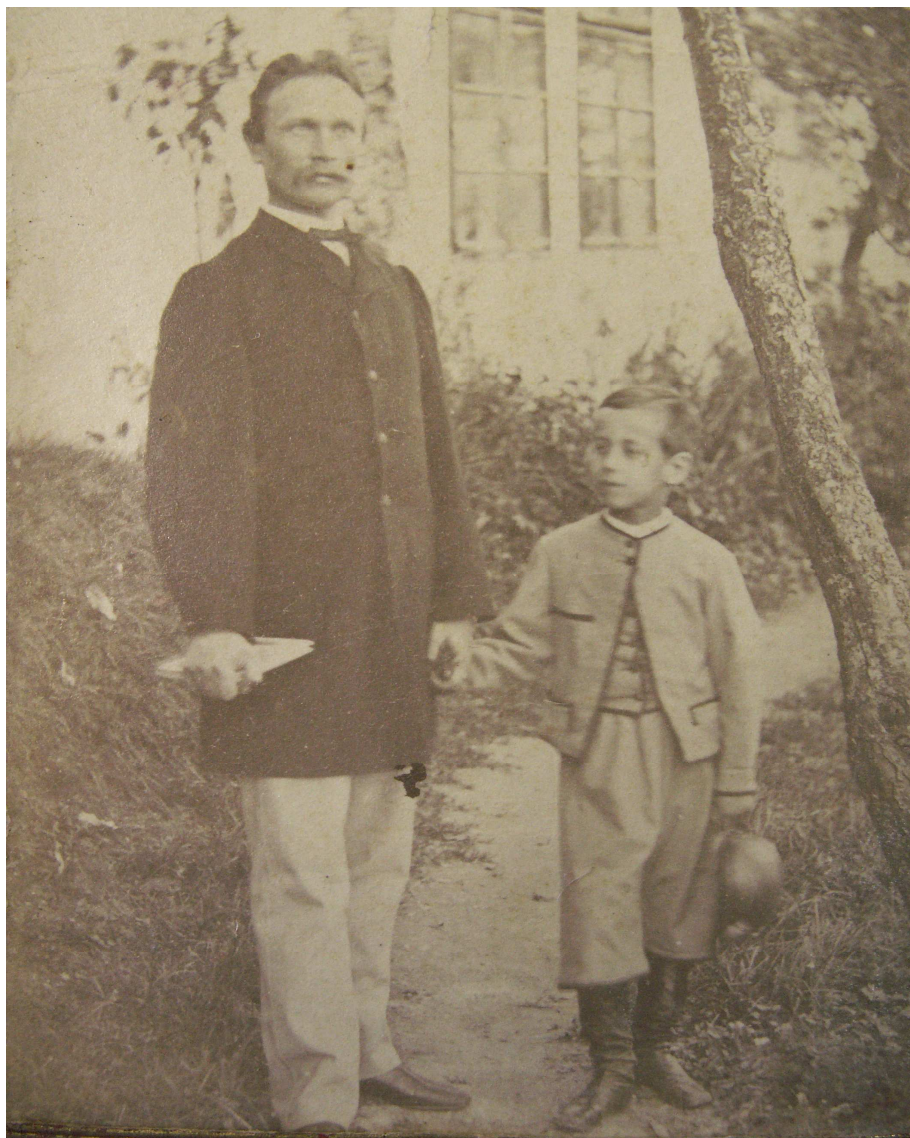
D. h)
Gratulace První české vzájemné pojišťovny Bedřichovi Schwarzenbergovi k obnově doktorského diplomu, 1936.



D. k) Udělení čestného občanství města Písek Bedřichovi Schwarzenbergovi, titulní list, 1913.



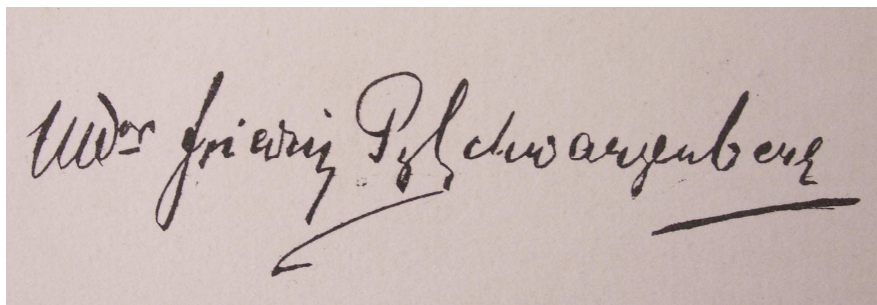
D. j) Slavnostní poděkování Národní Besedy Bedřichovi Schwarzenbergovi za dlouholetou činnost na postu předsedy, 1909.



E. a)
Jan Bohumil Novák, knížecí vychovatel, který vzdělával jak prince Karla (na snímku), tak i mladšího Bedřicha, 1866.

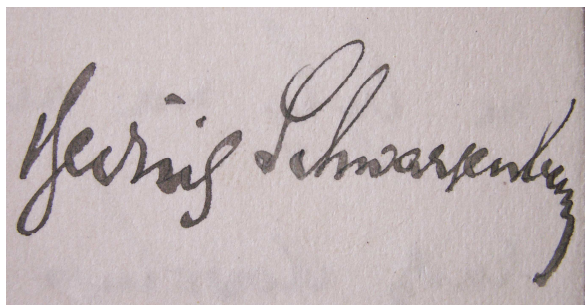


D. 1)
Udělení čestného občanství města Mirovice Bedřichovi Schwarzenbergovi, titulní list, 1912.



Wdr Friedrich P. Schwarzenberg

E. b)
Podpis Bedřicha Schwarzenberga, německy, 1900.



Bedřich Schwarzenberg

E. c)
Podpis Bedřicha Schwarzenberga, česky, 1917.



E. d)
Mosazné pečetidlo Bedřicha Schwarzenberga s iniciálami B. S., přelom 19. a 20. století.



C. II. m)

Následník trůnu František Ferdinand d'Este uprostřed aristokratické lovecké společnosti před Orlíkem, počátek 90. let 19. století. Zcela bezpečně poznáváme Bedřicha Schwarzenberga úplně vlevo, úplně vpravo pak jeho otce Karla.



C. II. I)

Šlechtická společnost před Orlíkem, 1903.

Díky základnímu popisu, který se u fotografií uložených v Rodinném archivu orlických Schwarzenbergů objevuje spíše v menším množství případů, můžeme poznat všechny zde zachycené postavy. Historická hodnota této fotografie spočívá ve skutečnosti, že zde vidíme *společně* výrazné osobnosti soudobé šlechtické obce, které náležely k jednomu politickému táboru – ke konzervativním velkostatkářům.

Zleva: kníže Adolf Josef Schwarzenberg (hlubocká linie), Marie Kristýna ze Schwarzenbergu, roz. hraběnka ze Schönbornu (manželka Bedřicha Schwarzenberga z orlické linie), hrabě František Kinský (kostelecká linie, švagr dědičného prince¹ Karla Schwarzenberga z orlické linie), kněžna Anna Berta z Lobkowicz, roz. hraběnka z Neippergu (manželka knížete Ferdinanda z Lobkowicz z roudnické linie), princ Arnošt Schwarzenberg (chlapec v popředí, syn dědičného prince Karla Schwarzenberga z orlické linie), hrabě Adolf Waldstein-Wartenberg (mnichovohradištská linie, švagr Idy, druhé manželky dědičného prince Karla Schwarzenberga z orlické linie), kněžna Vilemína ze Schwarzenbergu, roz. princezna Öttingen-Wallerstein (manželka knížete Karla III. Schwarzenberga z orlické linie), hrabě Karel Bonaventura Buquoy (bratranec prince Bedřicha Schwarzenberga z orlické linie), princ Jan Adolf z Lobkowicz (syn knížete Jiřího Kristiána z Lobkowicz z mělnické linie), princ Karel Schwarzenberg (syn dědičného prince Karla Schwarzenberga z orlické linie), svobodný pán Mořic Franckenstein, Terezie ze Schwarzenbergu, roz. hraběnka z Trauttmansdorffu (manželka dědičného prince Jana Nepomuka z hlubocké linie), dědičný princ Karel Schwarzenberg (syn knížete Karla III. Schwarzenberga z orlické linie), hrabě Osvald Vratislav, princ Zdenko z Lobkowicz (dolnobefkovická linie, důvěrný přítel Bedřicha Schwarzenberga a strýc jeho manželky Marie Kristýny), dědičný princ Jan Nepomuk Schwarzenberg (syn knížete Adolfa Josefa Schwarzenberga z hlubocké linie), princ Bedřich Schwarzenberg (syn knížete Karla III. Schwarzenberga z orlické linie), kníže Jiří Kristián z Lobkowicz (mělnická linie).

¹ Je uvedena titulatura osob k danému roku. Titul dědičného prince užíval zpravidla prvorozený syn, tedy příští kníže.

Q. F. F. Q. S.

SUMMIS AUSPICIIS

AUGUSTISSIMI IMPERATORIS AC REGIS

FRANCISCI JOSEPHI I.

NOS VENCESLAUS VLADIVOJ Tomek,

PHILOSOPHIAE DOCTOR, C.R. CONSILIARIUS A REGIMINE HISTORIAE AUSTRIACAE C.R. PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS H.T. ALMAE ET ANTIQUISSIMAE
UNIVERSITATIS CAROLINAE FERDINANDAE PRAGENSIS BOHEMICAE

RECTOR MAGNIFICUS,

ANTONIUS RANDA,

JURIS UTRUISQUE DOCTOR, C.R. CONSILIARIUS AULICUS, C.R. ORDINIS AUSTRIACAE FERREAE EQUES III. CL. C. ORDINIS RUSS. S. STANISLAI COMMENDATOR,
JURIS CIVILIS AUSTRIACI NEC NON JURIS CAMBIALIS AC MERCANTILIS C.R. PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS,

ORDINIS JURIS CONSULTORUM H.T. DECANUS

SIMULQUE

PROMOTOR RITE CONSTITUTUS,

IN VIRUM CLARISSIMUM

FRIDERICUM E PRINCIPIBUS DE SCHWARZENBERG,

BOHEMUM VORLIKENSEM

POSTQUAM EXAMINIBUS LEGITIMIS LAUDABILEM IN UNIVERSO JURE DOCTRINAM PROBAVIT,

DOCTORIS JURIS

NOMEN ET HONORES, JURA ET PRIVILEGIA CONTULIMUS IN EJUSQUE REI FIDEM HASCE LITTERAS UNIVERSITATIS SIGILLO SANCIENDAS CURAVIMUS.

DATUM PRAGAE, DIE VICESIMO SEPTIMO JULII 1886.

Venceslaus Tomek
Rector

M. Antonius Randa
C. R. Cons. aulic. prof. jur. civ. merc. et camb.
h. t. decanus
simulque promotor.



D. a)
Diplom doktora práv, 1886.

